

Ислом КАРИМОВ

АСОСИЙ МАҚСАДИМИЗ — ЮРТИМИЗДА ЭРКИН ВА ОБОД, ФАРОВОН ҲАЁТ БАРПО ЭТИШ ЙЎЛИНИ ҚАТЪИЯТ БИЛАН ДАВОМ ЭТТИРИШДИР

Маълумки, бугунги кунда мамлакатимизда 18 ёшгача бўлган ёшлар 10 миллион 360 минг нафарни ёки умумий аҳолининг тахминан 40 фоизини, 30 ёшгача бўлганлар эса — 17 миллион 80 минг нафарни ёки 64 фоизини ташкил этади.

Ўз-ўзидан аёнки, аҳолиимизнинг аксарият қисмини ташкил этадиган ёшларимизнинг ҳали-бери ечилмаган муаммоларига эътиборимизни жалб этиш, уларни ҳаётимизда ҳақиқатан ҳам ҳал қилувчи кучга айлантириш масаласи жамоатчилигимизнинг диққат марказида туриши шарт.

...мен шу юртнинг раҳбари бўлиб, ҳар қайси ота-онанинг ёнида туриб, жондан азиз фарзандларимизга билдирадиган орзу-ниятларни амалга оширишда ўзимни масъул, деб билман ва бундай вазифамдан ҳеч қачон қайтмайман.

Журнал 1925 йилдан чиқа бошлаган

**Ўзбекистон Республикаси
Маданият ва спорт ишлари
вазирлиги**

**Бош муҳаррир:
Азим СҮЮН**

Тахрир ҳайъати:

Бахтиёр ГЕНЖАМУРОД
Олимжон ДЎСМАТОВ
Ўткир ЖЎРАЕВ
Жалолбек ЙЎЛДОШБЕКОВ
(бош муҳаррирнинг биринчи ўринбосари)

Бойназар ЙЎЛДОШЕВ
Сувон НАЖБИДДИНОВ
Абдуваҳоб НУРМАТОВ
Абдулла ОРИПОВ
Давлатмурод САЪДУЛЛАЕВ
(бош муҳаррир ўринбосари)

Азиз ТЎРАЕВ
Рустамбек ШАМСУТДИНОВ
Темур ШИРИНОВ
Азамат ҲАЙДАРОВ

Масъул котиб:

Нодирбек АҲМЕДОВ

Бўлим муҳаррирлари:

Комилжон ЖОНТОЕВ
Абдурауф РАҲИМҚУЛОВ
Баҳром РЎЗИМУҲАММАД

Фотомухбир

Шавкат ҚАҲҲОР

Саҳифалаш ва дизайн

Нигина ҚОДИРОВА

Навбатчи муҳаррир

А. Раҳимқулов

Ушбу сонда:

Сўйима ФАНИЕВА

Бобурнинг машҳур қизи

Абдурауф РАҲИМҚУЛОВ

Бешик — чақалоқ ўтови

Тошнўлат ТОШЛОНОВ

Маҳкам МАҲМУДОВ

*Мроя уруши ва аёллар
жаеорати*

Гулноза МАМАРАСУЛОВА

Отасини муҳаббат

Ошик ЭРКИН

Ўзбекининг ўғлиман мен

Сафар МУҲАММАДИЕВ

Шалолатдан эҳтиёт

бўлини

Босишга 28.02.2008 йилда топширилди. Офсет қоғози.
Бичими: 60x84 1/8. Ҳажми 6,0. Адади: 2407

Буюртма № 16

Тахририят манзили: Тошкент — 700029, Буюк Турон
кўчаси, 41 уй. Телефонлар: Қабулхона: 136-56-01.

Бош муҳаррир ўринбосари: 136-78-90.

Масъул котиб: 133-07-94. Факс: 133-08-57.

Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон

Миллий кутубхонаси босмахонасида чоп этилди.

Манзил: Тошкент шаҳри, Х.Сулаймонова кўчаси, 33-уй.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида

091 — рақам билан рўйхатга олинган

Муқовапаримизда:

1-бет: Қиш зийнати. 2-бет: Ватанни ҳимоя қилиш — олий бурч!

— Мамлакатимизда барча соҳаларда жиддий ислоҳотлар амалга оширилмоқда. Йилдан йилга ёшларга эътибор ортмоқда. 2008 йилнинг — “Ёшлар йили” деб номлангани ҳам сўзимиз исботидир. Ўша ислоҳотлар туфайли мамлакатимиз иқтисодий-ижтимоий ҳаётида сезиларли сифат ўзгаришлари юз бермоқда, одамларнинг эртанги кунга ишончи тобора ортиб бормоқда. Ана шу жараёнда маънавий омилларнинг ўрнини қандай баҳолаган бўлардингиз?

— Ҳеч шубҳасиз, маънавий омилларнинг инсоният тақдиридаги ўрни ва аҳамияти тобора ортиб бораётганлигини англамаслик мумкин эмас. Жаҳонда кучли глобаллашув ва интеграция жа-

га доир аниқ мақсадга йўналтирилган ишларимиз муҳим аҳамият касб этганини таъкидлаш жоиз”, дейишида катта ҳақиқат бор.

Қолаверса, Юртбошимизнинг ўтган йили Ўзбекистон мустақиллигининг 16 йиллик байрамига бағишлаб ўтказилган Қўшма Мажлисдаги маърузасида баён этилган қуйидаги фикрлар, назаримда ўта муҳим ва бизнинг ҳаракатимиз, ижтимоий фаолиятимиз учун дастурил амалдир: «Биз бугун юртимизда янги ҳаёт барпо этар эканмиз, бир масалага алоҳида эътибор беришимиз лозим. Яъни, коммунистик мафкура ва ахлоқ нормаларидан воз кечилганидан сўнг жамиятда пайдо бўлган гоёвий

миллатнинг ўз миллий-маънавий пойдеворини мустаҳкамлаш йўлидир. Ҳар қандай миллий маданият миллий гоё билан уйғун ҳолатда мавжуд бўлмаса, у юксала олмайди. Айниқса, буни ёшлар тафаккурига чуқур сингдира билиш керак.

— Ҳақиқатан ҳам Азиз ака, Сиз жуда муҳим ва катта аҳамиятга тааллуқли масалага тўхталаясиз. Маданият, маърифат, миллий ахлоқ масалалари миллий гоё билан қай даражада уйғунлашган бўлиши керак?

— Инсоният пайдо бўлибдики, унинг олдида доимо гоё ва маънавият масаласидаги нисбатни аниқлаш вазифаси муаммо бўлиб туради. Маълумки,

ЮКСАК МАЪНАВИЯТ — Миллат келажяги

раёнларининг жадаллашуви натижасида шахс ва унинг маънавий-ахлоқий камолоти масаласи, инсон ҳамда жамият муносабатлари муаммоларига кун сайин аҳамият ортиб бормоқда.

Шунинг учун ҳам халқимиз мамлакат Президентни ва ҳукумати томонидан ушбу йўналишда олиб борилаётган ишлардан қониқиш ҳосил қилмоқда. Юртбошимизнинг “бу борада айниқса, юртимизда миллатлар ва динлараро тинчлик-тотувликни мустаҳкамлаш, маънавий-ахлоқий тарбияни кучайтириш, тарихий илдишларимизга, миллий ўзлигимизга қайтиш, аҳолининг сиёсий онги ва ҳуқуқий маданиятини ошириш-

бўшлиқдан фойдаланиб, четдан биз учун мутлақо ёт бўлган, маънавий ва ахлоқий тубаник иллатларини ўз ичига олган «оммавий маданият ёпирилиб кириб келиши мумкинлиги барчамизга аён бўлиши керак».

Юқоридики билдирилган фикрлардан шундай хулоса қилиш мумкинки, жамиятни ва миллатни ҳар қандай инқирозу бўҳронлардан сақлаб қоладиган миллий маънавият, миллий ахлоқдир. Кези келганда шунини айтиш керакки, жаҳонда «Оммавий маданият»нинг ҳужури мавжудлиги исбот талаб этилмай диган ҳақиқатдир. Ундан қутулишнинг ягона йўли эса ҳар қандай давлат ва

у ёки бу халқ, миллатнинг мавжудлиги унинг маданияти, маънавияти, ахлоқий қадриятларида ўз аксини топади. Шу аснода айтиш мумкинки, халқнинг маънавияти унинг гоёсига асос бўлиши аниқ. Бошқачароқ айтадиган бўлсак, ҳар қандай бунёдкор гоё у ёки бу миллатнинг маънавий-ахлоқий қарашларига ҳамроҳ бўлади.

Шу нуқтаи назардан, миллий гоё ва маънавий-маърифий ишлар масалаларига мамлакатимиз Президентининг «Миллий гоё тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш тўғрисида»ги қарориди халқаро майдонда мафкуравий, гоёвий ва ин-

**Абдулла Қодирий номидаги
Тошкент Давлат Маданият
институтининг ректори,
профессор Азиз ТўРАЕВ
билан суҳбат**

формацион курашлар кучайиб бораётган ҳозирги мураккаб ва таҳликали даврда маънавий-маърифий ишларни замон талаблари асосида ташкил этиш, ёшларимизни турли мафкуравий хуржлардан ҳимоя қилиш муҳим муаммо сифатида кўндаланг бўлиб турганлиги таъкидланган. Шу билан бирга юртдошларимизнинг ҳаётга онгли муносабатини шакллантириш, ён-атрофда юз бераётган воқеаларга дахлдорлик ҳиссини ошириш, мамлакатнинг мустақиллиги, тинч-осойишта ҳаётимизга хавф туғдириши мумкин бўлган тажовузларга қарши изчил кураш олиб бориш лозимлигига эътибор қаратилган.

Ҳақиқатан ҳам, кейинги пайтда мафкуравий, гоёвий курашлар кучайиб бормоқда. Бу курашдан холи бирорта ҳам давлат, миллат йўқ. Шундай экан, аҳолини, айниқса, ёшларимизни гоёвий-мафкуравий хуржлардан асраб қолиш учун жуда катта ҳажмдаги ишларни бажаришимиз лозим. Жумладан, фуқароларнинг сиёсий-ҳуқуқий онгини ошириш, ижтимоий фаоллигини шакллантириш, шахс тафаккурида ислохотлар ўтказишга эҳтиёжни туғдириш каби вазифалар ҳозирги кунда долзарб бўлиб турибди.

Яна шу нарса аёнки, маданият, маърифат инсоният олдидаги барча муаммоларни, глобаллашув шароитидаги зиддиятларни ҳал этувчи, жамиятда ижтимоий-сиёсий барқарорликни таъминловчи, динлараро ҳамда миллатлараро тафовутларни адолатли равишда ечишга ёрдам берувчи ягона куч ва етак-

чи омилдир. Ҳатто, энг қийин дамда ҳам маданият, маърифат гоёвий-мафкуравий жараёнларда хатога йўл қўймасликни кафолатловчи кучли, таъсирчан воқеа ҳисобланади.

— **Таъкидлаганингиздай, маданият барча муаммоларни ҳал этишга куч-қудрати етадиган омилдир. Айтингчи, ҳозирги талабалар, бўлгуси маданият ходимлари жамият ва миллат олдига қўйилган буюк вазифаларни бажаришга қодирми?**

— Мен ёшларга астойдил ишонаман. Улардаги гайрат-шижоат, янгилардан илҳомланиш, руҳий кўтаринкиликка кўпчилик ҳавас қилса арзийди. Чунки бу гайрат ҳар қандай жамоани ҳам руҳлантириб юбора олади.

Институтимизнинг ташкил этилганлигига ҳам мана, 35 йил бўлмоқда. Бу давр ичида жамоада ёшлар ҳисоби 25 мингга яқин юқори малакали, олий маълумотли маданият ходимлари тайёрланди. Маданият институти жамоаси ўзбек миллий маданияти ва санъатини ривожлантиришга жуда катта ҳисса қўшди.

Маданият институтининг том маънодаги ўрни ва роли мустақиллик йилларида, айниқса, яққол кўзга ташланди. Шахснинг ҳар томонлама камол топишида маданий-маърифий фаолият ва халқ бадиий ижодиётининг тугган ўрни ўта аҳамиятлидир. Дарҳақиқат, кишиларнинг, хусусан, ёшларнинг маънавий дунёсини бойитишда, уларга Ватан туйғусини сингдиришда, юксак одампийлик фазилатларини шакллантириш ва камол топтиришда халқ даҳоси яратган бебаҳо

мерос — халқ бадиий ижодиёти ва миллий санъатининг барча турларини ўқитиш ва ўргатишнинг аҳамияти беқийёсдир.

Ўтган ўн олти йил ичида институтда ўқув-услубий, тарбиявий-ахлоқий, илмий-ижодий соҳаларда жиддий ислохотлар амалга оширилди. Бўлажак маданият ходимларининг нафақат касбий иқтидорига, истеъдодига, айна пайтда унинг дунёқараши, гоёвий мезонларига ҳам алоҳида эътибор берила бошланди. Ҳозирги кунда институти-мизни битириб чиқаётган йигит-қизлар жамиятда юксак маънавий баркамолликни таъминлашга, миллий ва умуминсоний қадриятларни яхши ўзлаштиришга қодирдилар.

— **“Таълим тўғрисида”ги ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” каби Қонуларнинг қабул қилинганига ҳам 10 йилдан ошди. Ўтган даврда олий таълим соҳасида қанчалик қанча ўзгаришлар юз берди. Бу борадаги ўзгаришлар ҳақида ҳам сўзлаб берсангиз?**

— Мазкур ҳужжатлар қабул қилинганидан сўнг ўтган йиллар ичида институтимизда жиддий сифат ўзгаришлари юз берди. Биз бу даврда асосий эътиборни давлат таълим стандартларига қўйилган талаблар бўйича сифатли, замонавий, рақобатбардош, малакали кадрлар тайёрлашга қаратдик. Ҳозирда институтда 1500 нафар бакалавр, 100 нафар магистрлар таҳсил олмақда. Уларга 150 нафардан ортиқ юқори малакали, ўз соҳасининг юксак билимдони бўлган иқтидорли ва ўз касбини севган профессор-ўқитувчилар таълим-тарбия бермоқдалар.

Бугун институтда замон талабига мос тушадиган “Халқ ижодиёти”, “Кутубхонашунослик ва ахборот тизимлари”, “Ижтимоий-маданий фаолият”, “Ижтимоий иш”, “Касб таълими” (Маданият ва санъат) бакалаврият йўналишлари билан бирга магистратура мутахассисликлари бўйича ҳам ходимлар тайёрланмоқда. Қолаверса, эндиликда кундан-кунга “Маданиятшунослик”, “Маданият социологияси”, “Фольклор-этнографик жамоаларга раҳбарлик”, “Ижтимоий-маданий фаолият рекламаси”, “Оммавий байрамлар ташкилотчиси” каби мутахассисликларнинг ёшлар ўртасидаги нуфузи тобора ортиб бормоқда.

Айниқса, сўнгги йилларда институтда ўқув жараёнига янги информацион технологияларни қўллаш амалиёти кенг йўлга қўйилмоқда. Эндиликда, институтдаги барча компьютерлар локал

тармоққа уланган, интернет тармоғи бe-тўхтов ишлаб турибди, интернетда институтнинг расмий WEB сайти жойлаштирилган. Ушбу сайтда барча факультетлар, кафедралар, бўлимлар тўғрисида батафсил маълумотлар берилган. Бундан ташқари, бу тармоқда ҳар бир профессор-ўқитувчилар ва талабаларимизнинг ҳам ўз сайтлари мавжуд.

Ҳатто, эндиликда институтимизда янги педагогик технологияларнинг таълим тизимига жорий этилиши ҳам доимий равишда амалга оширилмоқда. Бу жараёнлар, айниқса, қуйидаги жиҳатларда намоён бўлмоқда.

Ҳар бир мутахассислик предметлари бўйича ўтиладиган дарслар кўргазмали воситалар орқали слайд-сайтлар ва компьютер технологияларидан фойдаланилган ҳолда ўтказилмоқда. Хорижий тиллар ҳам махсус жиҳозланган замонавий аудиолингвистика хоналарида ўргатилмоқда. Институтда замонавий техника воситалари билан таъминланган овоз ёзиш студияси ишлаб турибди. Ўқитувчилар ва талабаларнинг дарсларга тайёргарлик кўришларига яқиндан кўмаклашиш мақсадида кутубхонада электрон картотека хизмати ҳамда халқаро тармоқ — INTERNET дан фойдаланиш ташкил этилган. Ўқитувчиларнинг дарс бериш даражасини назорат қилиш мақсадида доимий рейтинг асосида баҳолаб бориш тизими жорий қилинган.

72000 га яқин китоб захирасига эга бўлган асосий кутубхона барча профессор-ўқитувчиларга ҳамда талабаларга, малака ошириш факультетининг тингловчиларига хизмат қилаяпти. Кутубхона замонавий талаблар асосида жиҳозланган бўлиб, деярли барча китобларнинг электрон каталоги яратилган. Ундаги компьютерлар Интернет тармоғига уланган. Қолаверса, ўқитувчиларнинг электрон асарларидан фойдаланиш имконияти мавжуд.

— **Азиз Оппоқович, институт ўқитувчилари ва талабалари ички имкониятлардан ташқари, Республика маънавий-маърифий, илмий-ижодий жараёнларига ҳам жалб этиляптими?**

— Албатта. Институт ўз мазмун-моҳияти жиҳатидан ҳам ижодий даргоҳ ҳисобланади. Шунинг учун ҳам талабалар, профессор-ўқитувчилар иложи борица ўзларининг иқтидорларини намоён этишга ҳаракат қилишмоқда. Жамоамизда “Балли қизлар”, “Ибратли талаба”, “Энг яхши устоз” каби маънавий-маъри-

фий танловларни ўтказиш анъанага айланган.

Ўтган йили Маданиятшунослик мутахассислиги бўйича тахсил олаётган биринчи курс магистри Нилуфар Мансурова ва Халқ бадийи ижодиёти факультети 4-курс талабаси Элеонора Ганиева Президент стипендиясига лойиқ деб топилди. Бу ҳам жамоамиз профессор-ўқитувчиларининг камтарона фаолиятига берилган юксак баҳодир.

Шу ўринда таъкидлаш лозимки, бизда “Устоз-шогирд” тизими яхши йўлга қўйилган. Тажрибамиз Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан маъқулланган. Ҳар бир шогирднинг комплекс илмий-ижодий мавзуи мавжуд.

Ана шу мавзулар бўйича ҳозир институтда “Ўзбекистон маданияти ҳозирги босқичда: ҳолати, ривожланиш истиқболлари” мавзусига комплекс илмий-тадқиқот, илмий-ижодий фаолият олиб борилмоқда.

— **Маълумки, мустақиллик йилларида мамлакатимизнинг жаҳон интеграциясига қўшилиши учун катта имкониятлар яратилди. Бу борада Сиз раҳбарлик қилаётган таълим муассасасида қандай ўзгаришлар рўй берди?**

— Ҳақиқатан ҳам, мустақиллик халқаро алоқаларга кенг йўл очиб берди. Шу нарса маълумки, маданият миллат танламайди. Маданият, маърифат, бунёдкор гоёлар, соф инсоний, ахлоқий тизимлар дунёни ҳалокатлардан асрайди, мамлакатларнинг гуллаб-яшна-

шига сабабчи бўлади.

Шунинг учун ҳам халқаро алоқаларимиз йилдан-йилга ортиб бормоқда. Яқинда Германия Академик алмашув хизмати (ДААД) билан институтимиз ҳамкорлигида “Аёллар—жамият маданий тараққиётида” мавзусида Халқаро семинар ўтказдик. Шунингдек, Россия Федерацияси Олий таълим муассасалари билан жиддий ҳамкорлик алоқалари ўрнатилмоқда.

Ўзаро келишувга биноан, Челябинск Маданият ва санъат академияси профессор-ўқитувчилари ва талабалари бизнинг жамоамизда бўлиб ўқув, илмий, тарбиявий жараён билан танишдилар. Бизнинг 20 нафар талабаларимиз эса Челябинскда бўлиб, ўқув жараёнида иштирок этдилар. Ҳар икки жамоа профессор-ўқитувчиларининг ҳамкорликдаги илмий тўплами нашр этилди. Худди шундай алоқалар Қозон Давлат Маданият ва санъат университети билан ҳам ўрнатилди.

Умуман, маданият ва санъат инсониятни яхшиликка, эзгуликка, маънавий бойликка ундовчи муқаддас воситадир. Биз буни доимо ҳис этган ҳолда бундай шарафли ишга садоқат билан меҳнат қилмоқдамиз. Бу олижаноб туйғу, келажак олдидаги масъуллигимиз, бизни янада яхшироқ, самаралироқ, фаолроқ ва юрак-юракдан ижодкорона ишлашга ва яшашга ундамоқда.

Суҳбатдош :
Давлатмурод САЪДУЛЛАЕВ

Адишер НАВОИЙ ҳикматлари

*Агар яхшилик кимга афъолдур,
Жазоси анинг ганжи иқболдур.*

Яхши табиатли кишилар бахт хазинасига эришадилар.

*Агар қилмади эл ҳимоят санга,
Ўзингдин керакдир шикоят санга.*

Халк сени ҳимоя қилмаса, унинг учун сен халқдан ўпка қилма, ўзингдан ўпка қил.

*Агарчи мен ёмонмен, яхшидурким муътарифдурмен,
Ўзин яхши тасаввур айлаган мендин ёмон эрмиш.*

Агар мен ёмон эканман, бунини ўзим ҳам тан оламан, лекин ўзини яхши деб тасаввур қилганлар мендан ҳам ёмон эмиш.

... аждаҳони ишк этар мўр.

Ишк қошида аждаҳо ҷумолига айланади.

Ҷиқирлаб тошларни

КУТТИРМА БАҲОР

Боғимга олисдан қайтди шўх булбул,
Куйлади деразам олдида наҳор.
Йўлинг пойлаб муштоқ ўртанар кўнгил,
Келгин, келақолгин, куттирма баҳор.

Тарновда кўз ёшин тўкар муз чак-чак,
Ҷиқирлаб тошларни ёрар бойчечак,
Бўлиб боғимга энг гўзал келинчак,
Келгин, келақолгин, куттирма баҳор.

Сенсиз фаслларда фасл бўларми?
Сенсиз ошиқларда васл бўларми?

Сенсиз далаларда ҳосил бўларми?
Келгин, келақолгин, куттирма баҳор.

Музлама, йўлларда минг бора тойиб,
Ўтмоқда кунларим чиллани койиб,
Ўлкамга хушчироӣ сепларинг ёйиб,
Келгин, келақолгин, куттирма баҳор.

Келсанг, кўнгилларда уйғонар ҳавас,
Бу ғариб кўнглимда минг олий ҳавас,
Ўзингдан ўзгаси ишон, керакмас,
Келгин, келақолгин, куттирма баҳор.

Бир эрур макрамати волигайн,
Билки, мунине қилмоғидур фарзи айн.

Кишининг муҳим бурчларидан бири ота-онанинг хурматидур.

Гулда вафо йўқин каю бир қушки анелади,
Харғиш вафо гули тиламас даҳр боғидин.

Қайси бир қушки, гулда вафо йўқлигини тушуниб етди, дунё боғидан вафо гулини сира умид қилмайди.

Даҳр элидин нафъ агар йўқтур, зарар ҳам бўлмаса,
Мархам ар йўқтур, кўнеулга ништар ҳам бўлмаса.

Қани эди, одамларнинг фойдаси тегмаганга яраша, зарари ҳам тегмаса, дардинга малхам бўлиш қўлидан келмаса, кўнелинга ништар ҳам урмаса.

Даврон элига кимки вафо нўши арз этиб,
Ул ҳам муқобилида жафо ниши еткуруб.

Бу дунёда кимки бошқаларга вафо майини узатган бўлса, эвазига жафо тиенга дучор бўлган.

Йўқ феъл кишига яхшироқ эҳсондин.

Инсон учун қўли очикликдан ортиқ фазилят йўқ.

Огамийега яхши кўп авсоф эрур
Лек аларнинг ашрафи инсоф эрур.

Инсонга хос яхши фазилятлар кўп, лекин уларнинг энг афзали инсофдур.

Олам асбоби учун еам емагил,
Арзимас бунчага олам еўё.

Бу дунё бойлигу неъмату учун еам ема — у бунга арзитайди.

Огамий тил била сойир хайвондин мумтоз булур
Ва ҳам анинг била сойир инсонга сарафроз булур.

Одам тили тўфайли барча махлуқотдан афзал ва тили тўфайли бир-биридан ҳам устун.

Хорсиз гул даҳр боғи ичра не имкон эрур.

Дунё боғида тикансиз гул бўлиши мумкин эмас.

Ҳар кимки, чучук сўз элга изҳор айлар,
Ҳар нечаки авёрдурур, ёр айлар.

Ширин сўз бўлган киши душманни ҳам дўст қила олади.

Ифр

Ёрар бойгечак

ВАТАН

Миннатни билмаган эй, она Ватан,
Ўзга сенинг қадринг англасин қайдан?..
Мен иссиқ ўлкани излаб кетмаган,
Мусичаман, Ватан айвонингдаги.

Қулсанг, шодлигиндан дилларим тўлиб,
Йиғласанг, дардингни ўзники билиб,
Қуйласанг, ўйнаган муқомлар қилиб,
Қўнғироқман, Ватан қарвонингдаги.

Нокас тоғганини бировга бермас,
Доно тоғганига кўкрагин кермас,
Ҳар кўзга ҳам дарҳол ташланавермас,
Бир майсаман, Ватан сайҳонингдаги.

Сахийларни суюб, сийлар Яратган,
Бир инсон қўлига мингни қаратган,
Тегинсанг, бўйларин ҳар ён таратган,
Шудрингдирман, Ватан райҳонингдаги.

Худодан давлатмас, тинчликни сўрган,
Сен қадим гўшасан асрлар кўрган,
Бисмиллоҳ, деб дилдан оёғин қўйган,
Поғонаман, Ватан нарвонингдаги.

Мен ҳам омондирман, сен омон бўлсанг,
Кўз илғамас тошман, сен доvon бўлсанг,
Тангри тандирида бир ширмон бўлсанг,
Седанаман, Ватан ширмонингдаги.

Миннатни билмаган эй, она Ватан,
Сенинг қадринг билсин ўзга қайдан ҳам,
Халоллик-ла суюб, сийлаб ўстирган,
Ўғлингдирман, Ватан ардоғингдаги,
Бир ўлчиман, Ватан қарвонингдаги.

Равшан ҲАМРОЗ

Чиройли ҳаракатлар Мўъжизаси

— Ҳозирги айрим рақслар миллийликдан ўироқ, қўшиқ матнига умуман тўғри келмайдиган хатти-ҳаракатлардан иборат бўлаётгандай тасаввур ҳосил бўлмоқда. Айтинг-чи, рақс ўзи нима?

— Ҳаётда аввал рақс, кейин сўз пайдо бўлган. У сўздан ҳам қадимий. Дунёдаги ҳар бир жонзот борки, рақс тушишга ҳаракат қилади. Енгил учаётган капалаклардан тортиб, гўзал жайронлару турналаргача рақсга тушади. Дарахт япроқлари ҳам тебраниб ўйнайди. Раққосанинг рақси эса энг такомиллашгани, энг жозибадори. Рақс учун таржимоннинг кераги йўқ. У қалбларни бир-бирига боғловчи ришта. Қолаверса, жозибали рақс юракларга эзгулик уруғларини сочади, чиройли ҳаракатлар инсон кўз ўнгига мўъжиза яратади. Бу фақат миллий рух

ва миллий кайфиятни ўзида муржабам этгандагина кўзга ташланади. Миллий рақс авваламбор, миллий урф-одатдан келиб чиқади. Ўзбек урф-одатини билмаган раққоса миллий рақсга хиром қила олмайди. Рақс бу — шунчаки нозли ҳаракатлар йиғиндиси эмас, у миллат қадриятларини юрак тўлғонишлари орқали ифода этиб туриши керак. Унда миллатнинг қиёфаси, шаклу шамойили, ўзига хос ва умуман, инсониятга даҳадор қадриятлар ўз ифодасини топмоғи керак. Санъатнинг буюк мўъжизаси шундаки, у шахсий доирадаги манфаатлар, айниқса, енгил-елпи интилишлардан жуда баланд туради. Ана шу миллат ва халқ мулкига айланган буюк санъатни хорлашга, менсимасликка, топташга ҳеч кимнинг ҳақи йўқ...

Қандай рақс бўлишидан

қатъий назар ҳар бир ҳаракатнинг мазмуни бўлади. Раққоса сахнага чиқишиданоқ томошабинни ўзига жалб эта олмаса қийин. Миллий рақснинг ўз жозибаси бор. Рақс тушаётганда раққоса томошабинга тик қарамаслиги, мумкин қадар кўз-кўзга тушмаслиги, таралаётган куй ёки қўшиқдан ҳаракатлар чиқиб кетмаслиги ва ўйин тугаётганда, сахнадан қандай чиқиб кетишни ҳам билиши керак. Баъзи бир санъаткорлар куй ёки қўшиқ тугаши билан сахнадан югуриб чиқиб кетади. Бундай ҳолат рақс сирларини яхши ўзлаштирмаганликдан юз беради. Бир қарашда бу санъатга енгил-елпи қараш, масъулиятсизлик белгиси. Иккинчи томондан эса бундай ҳаракатнинг ҳеч қандай мазмуни йўқ.

— Қизлархон опа, назаримда ҳозирги кўп рақсларда мазмун-моҳият йўқдай кўринади. Сиз шунга ҳеч эътибор қилганмисиз? Нега шундай бўлмоқда?

— Мен бу ҳақда кўп ўйлайман. Баъзан хунобим ҳам ошади. Ўз касбининг эртасини ўйламаган одам бўладими? Ишонасизми, қайда ярқ этган бирор истеъдод кўриб қолсам, қувониб кетаман. Ҳатто, учрашиб қўлини сиқиб қўйгим келади. Минг афсуски, бундай қобилиятли раққосалар ҳар кун пайдо бўлавермайди. Умуман, истеъдодлар ҳамшиша, ҳаммавақт кам бўлади. Бу — табиий ҳол. Демак, ҳар бир истеъдод миллий бойлик, миллат қиёфаси. Уни асраш, қадрлаш, ва гард юқтирмаслик лозим. Шунинг учун истеъдодли рақ-

қосаларни кўрганамда ич-ичимдан қувониб кетаман. Дунёда осон касб йўқ. Меҳнатдан қочган, касбини суймаган одам хор бўлади. Санъаткорларга ҳеч қачон осон бўлмаган. Бу соҳа изчил, узлуксиз ўз устида ишлашни тақозо этади. Демак, раққоса бўлиш учун ҳам бир умр меҳнат қилиш керак. Ҳозирги раққосаларнинг кўпчилиги мактаб кўришмаган, кўрганлари ҳам устоз кўришмаган. Уят бўлса ҳам айтай, бундайларга пул бўлса бўлди, минг бир мақомга йўрғалаб кетаверадилар. Ҳақиқий раққоснинг баҳоси бўлмайди, у бебаҳо.

Яна бир ҳақиқатни айтай, ҳозирги раққосаларнинг кўпчилиги ўзбек рақси тарихини билишмайди. Дунёда фақат ўзбек рақсларигина олий мақоми, баркамол хатти-ҳаракатлари билан ажралиб туради. У майдаликни, енгилликни кўтармайди. Ута жиддий қиёфа майинлиги, ҳаё, ибод, назокат унда устунлик қилиб туриши лозим.

Рақс энг аввало, жозибата эга бўлиши керак. Жозибасиз, ҳароратсиз, ҳиссиз рақс енгилтакликни келтириб чиқаради. Ҳаракатларда мазмун, жозибата, ҳарорат бўлиши учун ижрочи ғоят продалди, ўзини ўзи маълум даражада босиб, тартибга солиб туриши керак. Санъат чегарасиз эмас. Унинг ҳам ўз қонун-қоидалари, талаблари, меъёрлари бор. Асал ҳам меъёрида тотли, шифобахш бўлади. Меъёрдан ошса хавфли нарсага айланади.

Баъзан телевизордан янги яратилаётган айрим клипларни кўриб қоламан. Ана шу клипларда хонанда кўшиқ куйлайди, раққоса эса рақсга тушади. Оператор бўлса бир раққосани кўрсатади, бир хонандани намойиш этади. Шу ҳам клипми? Қани бу ерда мазмун, мақсад нима, англаб тагиға етиб бўлмайди. Бундай клипларда раққоса чиқишининг ҳеч ҳам ҳожа-

ми йўқ. Ёки сўзларим нотўғрими?

— **Фикрингизга тўла қўшиламаман. Сиз эл севган, тажрибали санъаткорсиз, рақс олами устасисиз. Айтинг-чи, ҳозирги раққосалар нима учун чарх уриб, турган жойида айланаверадилар ёки саҳна бўйлаб югураверадилар.**

— Яхши кузатибсиз. Энди очигини айтайми, негаки, улар рақсга тушишни билишмайди. Ҳалиги, айланишларга келсак, ўзингиз бир ўйланг, хоҳлаган инсондан ўзи билмайдиган нарсани сўрасангиз ёки талаба имтиҳон пайтида домласи қийинроқ савол билан мурожаат қилса, у албатта, гапни айлантиришдан бошлайди. Рақсда ҳам чарх уриб айланиш, у ёқдан бу ёққа югуриш, беўхшов ҳаракатлар рақсга туша билмасликдан далолатдир. Кўшиққа мос равишда ҳаракат қила олмай ноиложликдан айланади, айланаверади. Қолаверса, бу устоз кўрмаганлик аломати. Агар устоз кўрганда эди ёшлар бу камчиликка йўл қўймас эдилар.

— **Кейинги пайтда саҳналаштирилаётган оммавий рақсларни кузатсангиз хоразмча, бухороча, фарғонача рақслар аралашиб кетаётганига амин бўласиз. Нега бундай бўлмоқда?**

— Мавриди келди, аччиқ бўлса ҳам бир ҳақиқатни очиқ айтай, чинакам Хоразм рақси аллақачон йўқолиб кетган, десам ҳеч ҳам хато бўлмайди. Ҳозиргиларини қандай ном билан аташни ҳам билмайман. Хоразм рақси тарихида қош учирини, кўкрак ўйнатиш, тиззада юриб ўйнашлар ҳеч қачон бўлмаган. Қадимда Хоразмда бир кекса чол оёғи йўқлигидан тиззасида туриб ўйнаган. Аслида бунақа ҳолда рақсга тушиш рақс тарихида учрамайди. Кўпгина раққосалар тарихни билмагани учун бундай ноўрин қилиқни рақсга олиб

Ўзбекистон Халқ артисти Қизлархон Дўстмухамедова билан суҳбат

киришга уринишмоқда. Бу рақс тарихини билмасликнинг оқибатидир.

Фарғонача рақсларни оладиган бўлсак, бу рақслар ўта нозик ҳаракатлар эвазига қурилади. Бунда ҳатто, қадам ташлашда ҳам нозиклик талаб этилади. Бир оёғи иккинчисидан сал узоқлашса бўлди, дарҳол бирлаштирилади. Бухороча рақснинг кийимлари жуда кенг, улар ўзига хос енгил билан ҳам, раққосанинг ҳаракати билан ҳам ажралиб туради.

Кўпчилик мендан арабларда нега очиқ-сочиқ, ярим яланғоч рақсга тушишди, деб сўрайди. Мен уларга “тарихан бундай бўлмаслиги керак”, деб жавоб бераман. Араблар катта саҳнада ҳар доим ёпиқ кийимда рақсга тушиб келганлар. Тўғри, ярим яланғоч ҳолда ўйнаш кичкина давраларда учраб турган. Бироқ, уни катта саҳнага олиб чиқиш рақснинг юксалиши учун хизмат қилмайди. Ахир саҳна муқаддас жой, миллат-

нинг кўзгуси, юзидир. Биз очиқ-сочиқ, ярим яланғоч рақс тушишга бутунлай қаршимиз. Бу энди санъат эмас.

Яна бир нарсага эътибор бериш керак. Бу оммавий саҳнада эмас, яккахон, хусусан, телевидение орқали берилаётган кўшиқларда яққол кўзга ташланади. Мусиқаси туркча, сўзи ўзбекча, рақси арабча ёки ҳиндча. Бундай ҳолат, балки кимларгадир ёқар, лекин миллий санъат, халқ маданияти, унинг буюк мероси ўлчовлари билан қараганда, чидаб бўлмас ҳолат. Бу, юқорида айтганимдай, санъатдан бегоналарнинг санъатга кириб келаётганидан, маъносиз клипларнинг чиқарилаётганидан, деб ҳисоблайман.

— **Қизлархон опа, айтингчи, ўзбек миллий рақсини ривожлантириш учун айти чоғда нималарга эътибор беришимиз керак?**

— Бунинг учун энг аввало, миллий рақс юлдузлари Мукаррама Турғунбоева, Исоҳор Оқилов, Гулчеҳра Исмоиловаларнинг рақс мактабларини қайта тиклаш керак. Қолаверса, Хоразм, Бухоро ва Фарғона йўналишлари бўйича ёш раққосаларни тарбиялашни йўлга қўйишимиз, унга жиддий эътибор беришимиз лозим. Ана шундагина рақсда миллийликка эришишимиз мумкин. Ўтган йили “Тасанно” мукофотларини топширишда қатнашдим. Ажойиб ёшларимиз ўсиб келаяпти. Уларга имкониятлар яратсак, зўр санъаткорлар етишиб чиқади.

Умуман олганда, санъатга даҳлдор бўлган ҳар бир киши ўз олдигаги масъулиятни чуқур тушуниши керак. Халқ олдига, тарих олдига, келажак олдига жавобгарликни унутмаслигимиз лозим. Бу ҳеч ҳам кечиктириб бўлмайдиган вазифа, деб ўйлайман.

Сўхбатдош:

Бардамбек САЪДУЛЛАЕВ

3 аҳириддин Муҳаммад Бобурнинг қизи Гулбадан (онаси Дилдорбегим) Шарқ илмида биринчи муарриха (тарихий асар ёзган) аёлдир. У ҳижрий 929 (1522-23) йилда Қобулда туғилган.

Гулбадан ёшлиқдан илм-маърифатга қизиққан, тарихий асарларни севиб мутолаа қилган. Ғоят одобли, меҳр-оқибатли бўлиб вояга етган. Уни Бобурнинг катта хотини Моҳимбегим тарбиялайди. Гулбадан саккиз ёшида эканида отаси вафот этади. У 1529 йилга қадар Қобулда яшаган, сўнгра Аграга келади.

Гулбадан бегим Ҳумоюн шоҳ саройида нуфузли мансабдорлардан бўлган Хизр Хўжахонга узатилган, улар икки ўғил кўришган. Бир ўғлининг исми Саодатёр бўлган. Яна бир ўғли Фаррух эрта вафот этган.

У ўзининг “Ҳумоюннома”-номли тарихий асарини 1585-87 йилларида Ҳумоюншоҳнинг ўғли Акбаршоҳ таклифига кўра ёзади. Лекин асар нотаом ҳолатда, 1552 йилда Комрон Мирзонинг кўзига мил тортилиши — даҳшатли воқеа баёни билан узилган. “Ҳумоюннома”-ни 1902 йилда Британия музейида сақланаётган қўлёзмадан Аннет Беверез инглиз тилига таржима қилган. Таржимон фикрича, қўлёзма Гулбаданбегимнинг дастхати — ўз қўли билан ёзилган. 1959 йилда асарни С.Азимжонова ўзбек тилига таржима қилиб, дастхат матни, Н.Б.Байкова ҳаммуаллифлигида ёзилган сўзбоши билан нашр эттирди. Сўзбошида қайд этилишича: “Ҳумоюннома” ўрта аср тарихи фани

ривожига ўлмас ҳисса қўшган “Бобурнома”нинг давоми ҳисобланиб, Бобурдан сўнг Акбар подшоҳ ҳукмронлигигача бўлган мураккаб бир давр тарихини акс эттиради”.

Инглиз адабаси Маргарет Румер Годен (1907-1998) 1980 йилда Гулбаданбегимнинг ҳаёти, фаолияти ҳақида “Гулбадан бегим” асарини ёзган. Бобур Халқаро фондининг раиси Зокиржон Маърабов илмий-амалий экспедицияларидан бирида мазкур китобни юртимизга олиб келди ва ўзбек тилига таржима қилинишининг ташаббускори бўлди. Мазкур асар Холида Сўфиева таржимасида 2007 йилда нашр этилди.

Таржимоннинг “Ноёб тарихий асар” дейилган сўз бошида муаллиф Маргарет Румер Годен ҳақида қуйидаги маълумотлар берилади: Маргаретнинг отаси Артур Лейх Годен ХХ аср аввалларида Ҳиндистоннинг Калькутта шаҳрида кемачилик компанияси вакили бўлиб ишлаган. 1920 йилда оиласи билан Англияга қайтган. Ҳиндистонга мафтун бўлиб қолган Маргарет бу мамлакатга бориб туради ва 1929 йилда Калькуттада Байналмилал рақс мактабини ташкил қилади. 1949 йилда эса Англияга қайтади. У сафар чоғларида кўрганлари ва мутолаа қилган асарлари асосида қатор китоблар ёзади: “Хитой жумбоғи”, “Хоним ва ҳукмдор”, “Қора нарғис”, “Дарё”, “Ҳинд қуёши остидаги икки киши”, “Шиванинг кабутари”, “Қора тулпор” ва “Гулбадан бегим” асари кенг ўқувчилар эътиборини тортади.

“Гулбадан бегим” китоби тўрт қисмдан иборат:

БОБУРНИНГ МАШХУР ҚИЗИ

1. Бобуршоҳ даври;
2. Бобуршоҳ;
3. Ҳумоюн ҳукмдорлиги даври;
4. Акбар ҳукмдорлиги даври;

Асарда қайси шоҳ даври бўлмасин, нима ҳақда сўз кетмасин асосий тимсол Гулбадан бегим, унинг ҳаётига оид тафсилотлар диққат марказида туради.

Муаллиф муслима аёллар таомилларга ёшлиқдан риоя қилишларини алоҳида эътибор билан таъкидлаб боради. Шу маънода, у ўз қаҳрамонининг Бобурга ўхшаш табиатини доим назарда тутди. Китобларни мутолаа қилиш, Қуръони каримни билиш, беш вақт намозни адо этиш, эътиқод мустаҳкамлигига не чоғлик интиланлигини ўрни-ўрнида баён этади.

Моҳим бегим Қобулдан Аграга келишида бирга бўлган Гулбаданнинг жажжи қиз бўлишига қарамай, хотираси саҳифаларини ҳаяжонли кузатувлар билан тўлдириб боргани асарда анчайин таъсирли ифодаланган. Бобурнинг Моҳим бегим истиқболига чиққани, унинг оти жиповидан тутиб, ўз уйига етгунча пиёда келгани ҳақидаги лавҳа Ҳиндистонда эълон қилинган англиз тилидаги бир мақолада: "Бу ҳолат унинг ҳақиқий жентельмен эканини кўрсатади" дея талқин қилинган эди. Бу талқин бир томондан Бобурнинг Моҳим бегимга бўлган меҳр-муҳаббатини ифодаласа, иккинчи томондан Бобур шахсиятидаги олийжаноблик, садоқатли аёлга мурувватли бўлиш каби фазилатларни намоён қилди.

Асарда Гулбаданнинг Бобур ҳузурда бўлиши, шоҳ ўтказган йиғин, зиёратларнинг иштирокчилари (асосан аёллар) ҳақидаги муфассал ҳикоятлари бадиий йўсинда келтирилади. Айни чоғда ҳаётда бўлаётган турли-туман ҳарбий

юришлари кўнгилсиз воқеалар, фитнес-фужурларга муносабати ҳам изчил ёритиб берилган.

Гулбадан бегимнинг эътиқоди мустаҳкам аёл бўлганини Бобур Мирзодан ўтган дейиш мумкин. Бобурнинг эътиқодий қарашларига доир тафсилотлар "Бобурнома"дан кўплаб келтирилган.

Гулбадан бегимнинг Бобур барпо этган Зарафшон боғи ҳақидаги хотираси гоё таъсирли баён этилган. Бобур: "Салтанат ва ҳукмдорликдин ҳам кўнглим қолди... Шу Зарафшон боғида бир гўшада ўтирсам... Подшоҳликни Ҳумоюнга берсам" деган экан. Бу Бобур руҳиятидаги беҳаловатлик, ҳаётидаги нохушликлардан зада бўлиб, узлатга чекиниш орзуси пайдо бўлган дамларини ёдга солади.

Асарда Бобурнинг охириги дамлари ҳам ёниқ изтироб билан Гулбадан номидан, "Бобурнома"даги таъкидларга асосланиб ёзилади. Лекин "Ҳумоюннома"да бу тафсилот анчайин бошқача баён этилади. Ҳумоюннинг оғир аҳволини кўрган Бобур ўзининг ёзишига кўра: "...табиблар ҳар неча дору дармон бердилар яхши бўлмади. Мир Абдулқосимким, улуғ киши эрди, арзга еткурдиким, ушмундоқ дардларга дармон будурким, яхши нимарсалардин тасаддуқ қилмоқ керак. Тоинки тенгри таоло сиҳҳат бергай. Менинг кўнглумга келдиким, Муҳаммад

Ҳумоюннинг мендин ўзга яхшироқ нимарсаси йўқ. Мен ўзум тасаддуқ бўлайин, Худой қабул қилсун. Хожа Халифа, ўзга муқарраблардин арзга те-гурдиларким, Муҳаммад Ҳумоюн сиҳхат топар, сиз бу сўзни нечун тилингизга келту-расиз. Фараз будурким, дунё молидин яхшисини тасаддуқ қилмоқ керак. Бас, ўшал олмоским, Иброҳим урушида тушуб эрди, Муҳаммад Ҳумоюн-га иноят қилиб эрдингиз, та-саддуқ қилмоқ керак. Тилга келдиким, дунё моли анинг эвазига нечук бўлғай, мен анинг фидоси қилурменким, ҳол анча мушкул бўлбтур. Ва андин ўтубтурким, мен анинг бетоқатлиғига тоқат келтур-гаймен. Ўшал ҳолатга кириб, уч қатла бошидин ўргулуб, де-димким: Мен кўтардим ҳар не дардинг бор. Ўшал замон мен оғир бўлдум, ул енгил бўлди. Ул сиҳхат бўлуб кўпти, мен нохуш бўлуб йиқилдим. Аёни давлат ва аркони мамлакатни чорлаб, байъат қўлларини Ҳумоюнни қўлига топшур-дум". Шу ерда "Бобурнома" тугайди.

Гулбадан бегим "Ҳумоюн-нома"да бу фожиали лавҳанинг давомини ёзади: "Яқин икки-уч ой (касал бўлуб) ётиб қолди-лар. ... ҳар соат Ҳиндол қаер-да... қандай бўлиб кетган, ким-га ўхшайди, деб сўрадилар... Табиблар Ҳазратнинг томирла-рини кўриб, Султон Иброҳим-нинг онаси берган заҳарнинг аломати бор, дейишди... 937 йили Жумадил-аввал 5-куни — душанба куни вафот тарихла-ридур".

Маргарет Румер Годенинг ёзишича, Бобур Жамна дарё-

сининг қирғоғидаги ўзи барпо этган Ором боғига дафн этил-ган. (Ҳозирда бу боғ Тожма-ҳал мақбараси рўпарасида).

Муаллиф бошқа манбалар асосида Моҳим бегим икки ярим йил кечаю-кундуз Бобур қабри бошида Қуръон тиловат-лари, қурбонликлари, маърака-лари ўтгач, Гулбадан бегим Афғоний оғача деб тилга ола-ди, асли исми Биби Муборака— Бобурнинг кичик хотини эрининг хокини Қобулдаги ўзи барпо қилган Боғи вафога олиб бориб дафн этганини тасвирлайди.

Бу аёлни Гулбадан Қобул-даги таниқли арбоблардан Ма-лик Мансур Юсупсай қизи эди, деб ёзади. Бир ёнда "Бобом-нинг амакиваччалари" сираси-да келтиради.

Асарда Моҳим бегимнинг табиатига оид тафсилотлар ҳам анчагина. У 940 йил шаввол ойининг 18-чи куни (1534 й. 23 апрель) оламдан ўтади.

Ҳумоюннинг Ҳамида бону-га уйланиши тафсилотлари бир қадар "Ҳумоюннома"дан маъ-лум эди. Асарда Ҳумоюннинг бу хусусда туш кўргани таф-сили бор: Бир авлиё келиб, унинг тушқунликка тушганидан тасалли бериб: "Мардона бўл, ғам чекма", дея қўлидаги асо-ни унга тутқазибди ва "Аллоҳ-нинг марҳамати билан сен бир ўғил кўрасан. Исмини Жало-луддин Муҳаммад Акбар қўйгин", дебди. Ҳумоюн авлиё-нинг исмини сўраганда: "Жан-да Фил Аҳмад Жомий, у фар-занд менинг наслимдан бўла-ди", — деб жавоб берибди.

Бу машҳур ориф ҳақида Жомийнинг "Нафаҳот ул-унс", Навоийнинг "Насойим ул-му-ҳаббат" асарида маълумотлар

келтирилади. Отаси деҳқончи-лик қилган. Аҳмади Жомий (Жанда Фил, Зинда Пил ном-лари билан машҳур бўлган) кўп сафарлар қилган, ҳажга бор-ган. Хожа Абдуллоҳ Ансорий, Хожа Масдуд Чиштий, Султон Санжарлар билан мулоқотда бўлган. Ҳижрий 536 йилда (1141-42 й) 95 ёшида вафот эт-ган. Демак, Ҳамида бону ана шундай улуғ зот наслидан экан.

Ҳамида бонунинг 1542 йили 12 августда Амархот деган жойда эрта тонгда кўзи ёри-шади — Акбар туғилади. Бу вақт Ҳумоюннинг узоқдалиги, подшоҳликнинг жиддий қийин аҳволда эканлиги асарда яхши ёритилган. Подшоҳни табрик-лаш учун барча йиғилганида унинг мулозимларидан Жав-ҳар офтобачининг хотиралари-да шундай бир таъсирли, нек-бин орзу билан йўғрилган лав-ҳа келтирилади: "Подшоҳ ҳаз-ратлари менга бир дона мушк олиб келишни буюрдилар. Кейин чинни товоқ келтиришни сўрадилар ва мушкни синди-риб, бўлақларини бекларига тарқатдилар-да: «Бу ўғлимнинг таваллуди муносабати билан сизларга бера оладиган ягона ҳадямдир. Лекин аминманки, унинг шуҳрати ҳозир худди шу мушк ҳиди чодирни тўлдириб турганидек, бир куни келиб бутун жаҳонга таралади», де-дилар.

Ҳумоюннинг оғир дамлари-да, саркашликлардан бениҳоя толиққан пайтларидан бирида у Эрон шоҳи Тахмасп салтана-тида паноҳ топади, уни иззат-икром билан кутиб оладилар. Баъзи бир мушкликларни шоҳнинг оқила синглиси Шаҳ-зода Султон бегим силлиқлаб,

Ҳамида бонуга ҳам ҳурмат бажо қилади. Ҳумоюн Хиротга боради ва Султон Ҳусайн даврида (Навий ташаббуси билан) барпо этилган биноларни кўради, Ҳамида бону ажодларидан Жанда Фил Аҳмад Жомий мақбарасини зиёрат қилади. Тасвирий санъат аҳли яратган мўъжизакор асарлар унда улкан таассурот қолдиради. Кейинчалик у ҳунармандлар, мусаввирларни Ҳиндга чорлаб, "Бобурийлар тасвирий санъати" мактабига асос солади. Ҳумоюн ўзига кўрсатилган эҳтиромни қадрлаб, Шоҳ Тахмаспга қимматбаҳо "Кўҳинур"-ни тақдим этади.

Маргарет Годен асаридagi баъзи маълумотлар бошқа манбалардан фарқлидир. Масалан, Ҳумоюннинг Деҳлидаги ҳашаматли мақбараси Ҳамида бону томонидан қурдирилган дейиларди. Асарда ёзилишича, уни Ҳумоюннинг катта хотини Ҳожи бегим қурдирган ва чодир тикиб, қурилиш ишларини шахсан ўзи кузатиб турган экан.

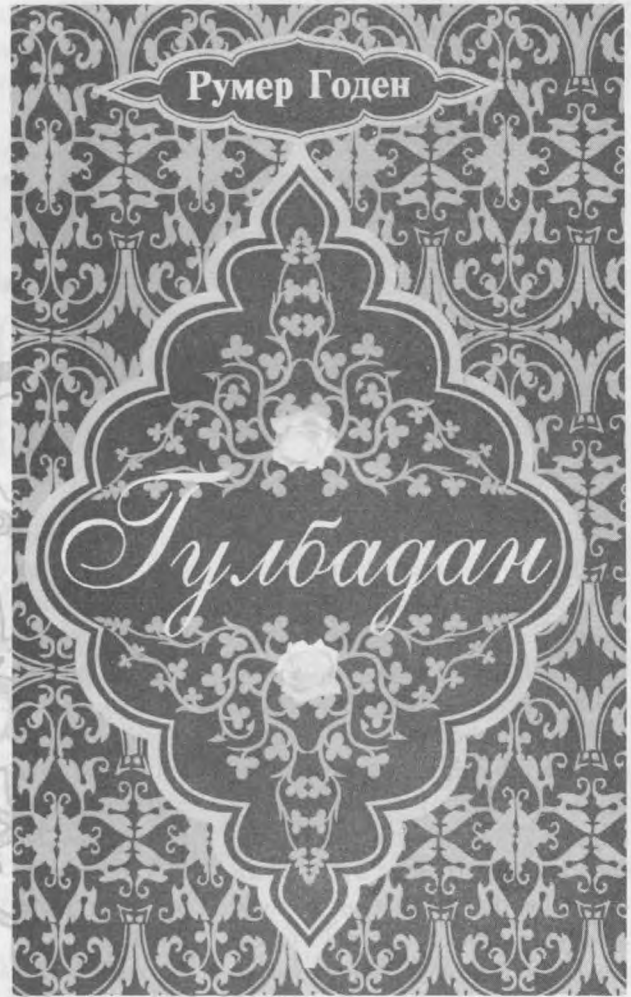
"Ойини Акбарий" (асарда "Айни Акбарий" деб берилган, "Акбарнома" деб ҳам юритилади) асарини ёзиб тугаллаган Акбаршоҳ вазири Абулфазлни Алломий юришидан қайтаётганида ҳийла ишлатиб, шаҳид қилган. Бениҳоя ранжиган Гулбадан бегимни безгак хасталиги енгади ва у 1603 йил февралда ҳаётдан кўз юмади.

Асарда муаллиф Қуръони карим оятларини, кўпроқ шукроналик, шафқат ва мурувват, сабр-бардош, тасалли ва умидворлик кайфиятлари баёнида беради.

Муаллифнинг аёл қалби,

руҳиятидаги кўтаринки ёки тушкунлик мавжларини ҳаяжонли, таъсирли қилиб кўрсатишдаги маҳорати асар бўйича қизил хат бўлиб ўтадики, буни эътироф этиш керак. Фақат Гулбадан бегим эмас, Моҳим бегим, Ҳамида бону, Хонзода бегим, Афғоний оғача (Биби Муборакка) ва бошқа аёллар ҳақида сўз кетганда ҳам муаллиф шундайин фикр юритади.

Гулбадан бегимнинг форсийдан инглизчага ўғирилган "Ҳумоюннома" асарини безаган миниатюралар мазкур рисолада ҳам берилса, жуда ўринли бўлар эди. "Гулбадан бегим" китобида "Бобурнома"нинг форсий таржимасидан 4 та миниатюра берилган. Улардан бирида Бобурнинг Ҳусайн Бойқаро мақбарасини кўришдан аввал (912/1506-1507й) Поянда Султон бегим (Абу Саид Мирзонинг қизи, Султон Маҳмуд Мирзонинг хотини), Оппоқ бегим, Ҳадича Султон бегимлар — булар Бобурнинг аммалари эди, улар билан учрашгани тасвирланган. Яна бир миниатюрада Бобурнинг Эсан Давлат бегим билан суҳбати тасвир-

ланган. Эсан Давлат бегим Бобурнинг бувиси бўлган. Бу оқила аёл ҳаёт эканлигида 911/1505-06 йилда Бобурнинг онаси Қутлуқ Нигорхоним дунёдан ўтган эди.

Маргарет Румер Годен ўз асарини яратишда "Бобурнома", "Ҳумоюннома", "Акбарнома"га ва Ҳиндистонда яратилган бир қанча тадқиқотлар ва хотираларга таянган, улардаги маълумотларни аёлнинг нафис қалби, сергак руҳияти, теран ақлу идроки, покиза эътиқоди, эзгу орзулари билан боғлаб талқин қилган.

Суйима ФАНИЕВА,
профессор

Абулҳасан
(1589-1630)

Замонасининг ҳодир МУСАВВИРИ

Мусаввир Абулҳасан ҳаёти ва ижодий фаолияти Европада “Буюк Мўғуллар” деб аталган ва Ҳиндистонда 300 йил ҳукмронлик қилган Бобурийлар сулоласи билан чамбарчас боғлиқ. Афсонавий Амир Темур авлодлари бўлмиш Бобурийларнинг Ҳиндистонда марказлашган ягона давлат қуриш сиёсати Ҳинд маданиятининг гуллаб-яшнашига имкон яратди ва бутун Шарқ ҳамда Европа оламининг бадиий-фалсафий дунёқарошига ўз таъсирини кўрсатди. XVI асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб италян, испан, голланд ва немис рассомларининг суратлари сарой аҳли зиёлилари орасида катта қизиқиш уйғота бошлади ва маҳаллий хунармандлар, усталар томонидан кўчирма нусхалар тайёрланди. Ёш Абулҳасан 1600 йилда немис рассоми Альберт Дюрернинг “Иоанн Креститель” (“Иймонга киритувчи Иоанн”) номли гравюраси нусхасини моҳирона яратди.

XVI асрнинг охирига келиб миниатюра қоғозга ишланган нафис рангтасвир санъати анъанавий тус олиб, бошқа санъат турларини ўз соясида қолдирди. Картонга елимланган мўъжаз миниатюра асарлари “Муракка (б)” деб номланиб, катта альбомларга тўпланиб, Акбаршоҳ саройи кутубхоналарида сақлана бошлади.

Акбаршоҳ (1556-1605) маърифатпарвар шоҳ бўлиб, саройида улкан кутубхона ташкил этган ва бу кутубхонада кўплаб ноёб расмлар ва китоблар тўплашга эришган эди. Акбаршоҳ буйруғи билан “Рамаяна” ва “Маҳабхарата” асарлари эски ҳинд — санскрит ёзувидан форс тилига илк маротаба ўгирилган эди. “Маҳабхарата” асарига 1589 йилда — Абулҳасан туғилган йили иллюстрациялар ишланган эди.

Акбаршоҳ ва унинг аёнларининг маҳаллий миллат маданияти анъаналарига ҳурмат-эътибори натижаси ўларок, ўша давр Ҳиндистонда ислом ва ҳинд динларининг эзгу ғояларини ўзида мужассам этган янги “Дини силаҳи” — (“Солиҳлар дини”)ни барпо этишга уриниш ҳам бўлди. Бу дин Европада Уйғониш асри таълимоти “Космополитизм” (юнонча: космос-жаҳон, политик-фуқаро) ғоялари билан ҳамоханг эди, лекин бу дин кенг халқ орасида оммалашиб кетмади. Унга олимлар, зиёлилар ва рассомлар катта қизиқиш билан қарадилар.

Акбаршоҳ саройида Эрон, Марказий Осиё ва Ҳиндистондан турли миллат вакиллари бўлган 145 нафар миниатюрочи мусаввирлар ўзаро ижодий ҳамкорликда фаолият юритдилар. Бу мусаввирлар орасида Абулҳасаннинг отаси Ризо ака

Жаҳонгирийнинг ҳам ўз ўрни бор бўлиб, у ёшлигида Ҳиротдан Акбаршоҳ саройига таклиф этилган эди. Ризо ака Эрондан келган бошқа мусаввирлар қатори Ҳинд миниатюра санъатига форсий йўналиш олиб кирди. Лекин унинг ўғли Абулҳасан бу билан чекланиб қолмай, 17-18 ёшида Ирок, Марказий Осиё, маҳаллий миниатюрочилик мактаблари анъаналарини таҳлил қилиб, уни ўз ижодида намоён эта бошлади.

Акбаршоҳнинг ўғли Жаҳонгиришоҳ ҳам эрқарвар ва санъатсевар ҳукмдор бўлиб етишди. Шоҳ саройидаги Абулҳасан эса солномачи мусаввир бўлиб кўзга кўринди. Бизнинг давримизгача мусаввирнинг жуда оз асл санъат асари намуналари етиб келган, лекин бу асарлар ўзининг нафис чизгилари ва бетакрор, гўзал, рангин жилолари билан ажралиб туради. У ўз асарларида Европа тасвирий санъатида қўлланиладиган соя-ёруғлик ва переспектива (масофа тасвири) қонунларидан фойдаланиб, Ҳинд анъанавий рангтасвирида ечимли қийин бўлган фазо тасвири муаммоларини осонлик билан ечди. Унинг суратлари мавзусининг кўлами турлича бўлиб, буларда: тарихий афсоналар, сарой ҳаёти, порт-рет ва бошқа ҳаётий кўринишлар ўз аксини топган. Абулҳасаннинг санъат олами

га кириб келиши билан афсонавий биографик “Нома” (“Ҳасби ҳол”) асарларидаги далиллар ва ашёлар тасвири муҳим ўрин эгаллаб, миниатюраларида янгича жозоба кашф этди. Ўша давр ҳақида тарихий маълумотларни баъзан кўп сонли ҳисобот варақаларидан кўра Абулҳасаннинг моҳирона чизган бир варақ миниатюраси тўлиқроқ бера олади. Мусаввирнинг “Жаҳонгиршоҳга тож кийдириш маросими” деб аталган энг машҳур дурдона асари ўша давр ҳаётининг энциклопедия тасвири бўлиб, бунда сарой аёнлари билан оддий халқ ҳаётининг ижтимоий кўриниши батафсил акс эттирилган. Бу асарда кундалик ашёлар, тож тантанаси атрофидаги бино безаклари моҳирона тасвирланган. Бино безаклари тасвирида эса Буюк Мўғул миниатюра мактабининг янгича ривождаги ўзга халқлар маданиятининг сезиларли таъсири кўринади. Бу суратда Ҳинд шоҳи саройи пештоқида Ҳитой аждарҳоляри-ю Европа мабудалари ҳамда Эрон афсонавий қахрамонлари ёнма-ён тасвирланган. “Тож маросими” асарида бир қанча чет эллик меҳмонлар қаторида, Агра ҳукмрон доираларида Европа санъатига қизиқишни уйғотган зот — флоренциялик Франческо Корси портрети тасодифий ҳол эмас. Деҳли ва Агра шаҳарларида бобурийлар орасида фақатгина Европада ўстивор бўлган католик черкови расомларининг асарларигина эмас, балки Георг Пенс каби протестант дини расомларининг ҳам асарлари жуда қадрланган. Мусаввир Абулҳасан ўзининг “Тож маросими” асарида, Европа расомларининг бир неча асарлардан бўён орзуси бўлиб келган адолатли ҳукмдор ғояси тасвирини Ҳинд шоҳи саройи пештоқидаги суратлар орқали рамзий акс эттириб, бу маросимда иштирок этаётган

барча миллат вакиллариининг ҳамфикрлигини тасвирлаган.

Шоҳ Жаҳонгир ўз солномаларида ёзишича, 1606 йилда мусаввир Абулҳасанга “Тож маросими” асари учун “Нодир уз-Замон” — (“Замона Нодир”) тахаллусини берган ва мусаввир умрининг охиригача шу тахаллус билан ижод қилган. Абулҳасан замонасининг шунчалик машҳур мусаввири эди-ки, ҳатто бошқа мусаввирлар ҳам ўз миниатюраларини яхшироқ пуллаш мақсадида ўз асарларига унинг номидан қалбаки имзо чекардилар. Жаҳонгиршоҳ, ҳунармандлар қаторидан элчилар мавқеигача кўтарилган Абулҳасанни чет эл шоҳлари портретларини ишлаб келиш учун жўнатган. Сарой тантаналари суратлари Абулҳасанга, портрет жанрида кам ўрганилган соҳа — бир асарда бир неча ўнлаб тарихий шахсларнинг суратларини солиш имконини берди. 1610-1615 йилга келиб миниатюрада шу пайт-гача удум бўлмаган соҳа, яъни инсонларнинг шахсий сурати ва табиий ҳолатларини тасвирлаш мусаввирлар орасида анъанага айланди. Абулҳасан ва унинг сафдошлари инсонларнинг ижтимоий мавқеидан қатъий назар, асарларида уларнинг характерларини холисона ёритиб бердилар. Ўзининг маърифатпарварлиги билан ном чиқарган Жаҳонгиршоҳ “Замона

Нодир”нинг барча миниатюраларини “Шаҳона асарлар”, деб баҳолади.

Лекин Жаҳонгиршоҳ ҳукмронлигининг сўнгги йиллари салтанатда нотинчлик кучайиб, унинг ўрнини жанг-жадалга иштиёқи баланд Шоҳжаҳон эгаллади. Шоҳжаҳон тахтга ўтиргач, икки йилдан кейин Абулҳасан вафот этди ва бошқа мусаввирлар энди миниатюраларида ҳаётни ҳақиқий тасвирлаш ўрнига, кўпроқ сунъий безаш ишларига берилиб кетдилар. Бу ҳол янги шоҳ — Аврангзеб давригача давом этди. Аврангзеб тахтга ўтиргач, барча ҳурфикр уламо ва мусаввирлар таъқиб қилиниб, саройдаги мусаввирлар мактаби ёпилди.

**«Сто памятных дат» дан
Рауф РАҲИМ, Йўлдош
БАҲРИН таржималари**

БЕШИК

“Чорсу” бозорига тушганлар орасида у ердаги миллий хунар-мандчилик савдо расталарига ўтиб, усталар хунарини томоша қилмаганлари кам бўлса керак. Чунки бу турфа ранг “кўрғазма”да қўли гул усталар томонидан ясалган оддий бигиздан тортиб, замонавий “стенка”гача савдога қўйилган. Айниқса, у ердаги миллий шакл ва тиниқ бўёқ берилган сандиқ, жавон, бешиклар беихтиёр киши диққатини ўзига тортади. Расталардаги сўри, айвон безаклари, ҳар хил уй-рўзғор буюмларини харидорлар иштиёқ билан сотиб олишади. Бу расталарда тез-тез чет эллик меҳмонларимиз пайдо бўлиб, миллий анъаналар руҳида ясалган буюмлар усталарига тасаннолар айтишади.

Ўн биринчи дўконда сотувга қўйилган бешикларни кўздан кечириб, уларнинг устасини сўраганимизда, қирқ ёшлардаги бир йиғитни кўрсатишди. Уста билан танишдик: Миркамол Ҳакимов эканлар. Гарчи, у ўз меҳнати ҳақида гапиришни хуш кўрмаса-да, берган саволларимизга яраша жавоб ололдик.

— Бу хунарни кимдан ўргандингиз. Ҳозир ёшларимиз турли касбларни эгаллашмоқда. Сиз оддий уста бўлибсиз, касбингизга қаноат қиласизми?

— Бешик яшаш — менга ота мерос. Отам уста Мирвоҳид Ҳакимов бешик ясаб, “Эски Жува” бозорида сотар эдилар. Шу хунар билан оила тебратиб, барча фарзандларини ўқитдилар, уйли-жойли ва хунарли қилдилар. Отам 70 ёшга яқинлашаётган бўлсалар-да, ўғиллари ясаётган бешикларни кўздан кечириб, эгилувчан, сифатли тахталарни танлаш, ўрни келганида елим ва чегалардан ҳам фойдаланиб, уни мустақкам ишлаш хусусида маслаҳатлар бериб турадилар. Ҳақиқатан ҳам, отам ясаган бешиклар харидор бўлганларнинг фарзандларигагина эмас, уларнинг набираларига ҳам насиб этган.

Бўёқлар яхши танлангани сабабли бешик тахталарига курт тушмаган. Натижада, узоқ йиллар ундан фойдаланилган.

Отамдан ўрганган бу касбимдан нолимайман. Насиб этса, ўғлим Миразимни ҳам шу касбга ўргатиш ниятим бор.

— Сотувга қўйган бешикларингиз жуда чиройлилиги кўришиб турибди, аммо унинг сифатини қандай биламиз? Айрим бешиклар кўп ўтмасдан ёқимсиз “мусиқа” чиқара бошлайди.

— Бешикнинг сифати икки нарсага — тайёрланган хомашё ва устасига боелиқ. Кўпинча тут, акация ва ўрик дарахтларидан бешик ясалади. Биз эса кўпроқ тутдан бешик ясаймиз. Чунки ўта чидамлидир. Тахта яхши қуриб, шаклга келган бўлса, уста ўз ишига меҳр билан ёндошса, сифати таъминланади. Лекин ҳар бир устанинг ўз

иш услуби бўлади. Мен қўлга олган буюмни кишиларга завқ бера оладиган даражага кўтаришга ҳаракат қиламан. Сотиб олган киши хурсанд бўлса, у ҳақини беришидан ташқари, ясаган устасидан миннатдор бўлиб, уни дуо ҳам қилади. Кўпчиликнинг дуолари эса ижобат бўлади. Қолаверса, сифатсиз бешик сотилмай қолиб кетаверади. Амал-тақал билан ишланган бешик ночор бўлади. У кўп ўтмай айтганингиздай “ғийқ”иллай бошлайди.

— Касбдошларингиз билан ўзаро муносабатларингиз қандай?

— Шу қаторда дўконда тажрибали уста, ҳаммамизнинг устозимиз Мирсоат ака ишлайдилар. У киши бешик ясайдиган кўплаб шоғирдлар тарбияладилар. Аввало, ўзларининг фарзандлари Алишер, Дилшод, Шуҳратларга ўз касбини ўргатдилар. Эндиликда, фарзандлари бу касб сир-асрорларини бошқаларга ҳам ўргатмоқдалар. Ишимизда бирон муаммо бўлса, Мирсоат акадан маслаҳат оламиз. Касбдошларим Шукур ака, Муроджонлар ҳам бешик яшашда яхши тажрибаларга эга. Укаларим Мирсуннат, Мирпўлат, Мирҳайдарлар ҳам бешик яшашни ўрганиб олганлар. Улар менга ёрдам бериб туришади.

— Уста ака, оналаримиз бешикни “Чақалоқнинг ўтови” дейишган. Улар чақалоқ туғилишидан олдин бу уй учун керакли

ЧАҚАМОҚ ЎТОВИ

анжомларни тайёрлашади. Ўтовни безагач, болани ўз уйига ўтказади. Лекин яқин ўтган замонларда бешик боланинг соғлом ўсишига зарар қилади, деган гаплар тарқалганди...

— Шўро замонида шундай фикрлар бўлган. Бу ўша даврда бизнинг умуммиллий маданиятимизни назар қилмаслик эди, деб тушунаман. Мустақиллик бундай нотўғри ғояларга бар-ҳам берди. Эндиликда, жуда кўп миллий қадриятларимиз, одатларимиз тикланди. Аслида, бешик ҳам ўша тикланган қадриятларимиздан биридир. Соғлом ўсиш масаласига келсак, бешикда бола тўғри ётиб, тинч ором олади, қўл ёки оёғи ҳаракатидан чўчиб, уйғониб кетмайди, у болани иссиқ ва совуқдан ҳам ҳимоя қилади, тувак-сумаклари эса буюмларни ҳўл бўлишдан сақлайди. Шифокорларимиз ҳозирги қўлланилаётган пампреслар (шимдирги)нинг ҳам ўзига яраша салбий томонлари борлигини айтишяпти. Минг йиллар давомида синовдан ўтган бешикдан тўғри фойдаланилса, унинг болага ҳеч қандай зарари йўқ. Ҳозир беланчақларга ҳам талаб камайган. Чунки, бола унда шамоллаб қолиши мумкин.

Яқинда шифохонада бир беморни операция қилишди, 3-4 кун қимирламай ётиши лозим эди. Унинг хизматидаги киши врачга “бешикдаги тувак-сумак-

ни бемор кроватига ўрнатса бўлмаймиди?” деб савол берган эди. Врач бунақа кроватлар борлигини, лекин улар сотиб олинмаганлигини айтди. Бундан кўриниб турибдики, бешик тажрибаси айрим беморларнинг шифо топишида ҳам қўл келар экан.

— **“Хунардан унар” деган мақол бор. Бешикларингиз яхши баҳога сотилияптими, даромаддан ҳам гапиринг.**

— Ота-боболаримиз бешикни муқаддас санаб, уни пулга сотмаганлар. Тўғрироғи, нарх қўйилмаган. Оила ва яқин қариндошлар бир-бирдан олиб фойдаланаверишган. Келинларга совға-салом йўли билан етказилган. Бешик тўйида тоғалар-

нинг бешик совға қилиши шундан қолган, дейишади. Ҳозир бозор иқтисодиёти даври, сотиб олинган хомашё ва меҳнат сарф бўлгани учун ҳар бир харидоргир молнинг нархи бор. Биз ясаган бешиклар сифатига, кетган материалга қараб 25-30 минг сўмга баҳолашиб, сотилмоқда. Даромад ҳақида айтсак, оила таъминоти шу касб ортидан ўтиб турибди.

Бешигимизни харид қилганларнинг юзларидаги қувонч бизларга энг катта мукофотдир.

А. РАҲИМҚУЛОВ,
суҳбатлашди

Суратда: уста Миркамол ясаган бешиклар

ЯШ ЯШ УЧ

курашинини севаман

Турк киноижодкорлари томонидан суратга олинган “Ишкомли уй” ёхуд “Хонадон” сериали телевидение орқали намойиш этилганига анча вақт бўлди. Бироқ ушбу филмдаги қахрамонлар ҳали-ҳамон ўзбек томошабинининг кўз ўнгидан кетганича йўқ. Айниқса, Сейман оға. Бу рол ижрочиси ҳам хонанда, ҳам актёр сифатида танилган Ўзжон Дениздир. 1971 йил Анқарада туғилган. У “Севгим тоғларни кезар”, “Ишкомли уй”, “Июль оқшомида”, “Тақдир” сингари машхур сериалларда қатнашган. Бугун у ҳақда сўз боради. Келинг, яхшиси Ўзжон Денизнинг бугунги кунгача босиб ўтган ҳаёт йўлини ўзидан эшитамиз...

— Аслида ортимга боқиб, аянчли кечган болалик ва ўсмирлик давримни ёзиш хаёлимда ҳам йўқ эди. Бироқ бугун тушунарсиз туйғулар аро қолдим. Ўзимни ўзимга бўйсундиролмаяпман. Соат миллари тонгги 4 га яқинлашяпти ҳамки, уйкумни тутолмаяпман. Шу онда болалигим, йигитлик остонасига илк кадам қўйган кунларим кўз олдимдан ўтиб, қўлимга қалам олдириб, оппоқ қоғозга туширишга ундади. Хонам бурчагидаги CD

дан мен ёқтирган “English patient”нинг ажиб куйлари... ва узоқларда қолиб кетган ҳаётим жонланмоқда: “Қаердан қаергача?”... Ўн уч ёшимда олдимга катта мақсадларни қўйиб, уйдан айрилганим, кеча оқшом уйга қайтаётганимда, дўкондаги бир ёш боланинг “Ака, Ўзжон Денизнинг янги альбоми чикди: “Чўпон юлдузи”. Уни олмайсизми?”, деган жумласигача ўтган ҳаётимни англатайин.

Ўн уч. Бу ёшда мен олдим-

га буюк мақсад — эл суйган хонанда бўламан, деб уйдан бош олиб чиқиб кетгандим. Биринчи борган жойим Измирдаги ер ости ресторани бўлди. У ерда оқшом базмларида кўшиқ айтардим. Ўн олти ёшга тўлмаганлигим учун менинг ишлашим мумкин эмасди. Шу боис ҳам ресторан хўжайини фақат кечки базмлардагина куйлашимга изн берарди. Аммо бундай эҳтиёткорлик ҳам баъзида қимматга тушарди. Тўсатдан кириб келган полициячилар, “Нима учун ёш бола кўшиқ айтяпти. Ахир, бу қонунда тақиқланган-ку?!”— дея ресторан бошлиғидан пул ундиришарди-да, ортидан мени ертўлага олиб тушиб, роса дўппослашарди. Бундай холатлар то 16 ёшга тўлгунимча ҳар ойда икки-уч бор такрорланарди.

Илк севги кўнглимга 16 ёшда кириб келди. У пайтлари мен Анталиядаги ресторанлардан бирида кўшиқ айтардим. Мени ўзига маҳлиё этган қиз

УНИ

эса раққоса эди. Исми Дилоро бўлиб, ёши ё 24, ё 25 да эди. Мен уни шу қадар қаттиқ севардимки, буни ҳозир эсласам, лабимга ўз-ўзидан табассум югуради. Биринчи мухаббатим пок ва беғубор эди. Уни ҳаммадан рашк қилардим. Қўшиқ айтаётганимда у рақс тушар, менга унинг хиром айлаши янада илхом бағишларди. Бирок илхомимни ресторанинг мижозлари “ўлдирарди”. Улар атайин Дилорога шилқимлик қилишарди. Зўрға ўзимни босардим. Агарда, кўлимдаги микрофонни ташлаб, шилқимлик қилганларни дўппосласам, ишдан ҳайдалишим аниқ эди. Шу боис тишимни-тишимга босардим. Уйда менинг топган пулимга 8 киши кўз тикиб турарди-да! Топган пулларимнинг ҳаммасини уйга олиб келиб

берардим. Ўзимга ҳаттоки, тузукроқ кийим ҳам сотиб олмасдим. 14 ёшимда олган костюмимни 5 йил кийдим. Енглари то тирсагимдан келиб қолгунгача. Бунинг устига беш йил ичида тикилмаган жойи, сўкилмаган чоки қолмаганди. Бечора костюмим мени ўзи тарк этмагунча эгнимдан туширмабман-а!

Истанбулга илк бор 18 ёшга кирганимда қадам қўйдим. Бу шаҳарга ишлаш учун эмас, ўқиш, билим олиш учун келгандим. Киссамда ҳеч вако бўлмаса-да, умидсиз эмасдим. Бир қанча қариндошларимнинг катта шаҳарда яшаши менга куч бағишларди. Аммо... аммо бу умидим ҳам чилпарчин бўлди. Биринчи қариндошимнинг эшигини тақиллатганимда, ичкаридан садо эшитилди. Кимдир келиб, эшик тирқишидан мўралаб, мени кўрди-ю, сассиз изига қайтди. Шундан кейин бошқа эшикни “тақиллатмадим”. Шаҳар четидаги энг арзон ва чиркин меҳмонхонага жойлашдим. Бу жойда университетга тайёрланиш учун ҳеч қандай имконият йўқ эди. Бирок ҳозирлик кўришга мажбур эдим. Яна мени омадсизлик таъқиб этди. Талаба бўлолмадим. Бунинг устига ишлаш истагини билдириб борган ресторанимнинг эшиги ҳам ёпилар, яшаш учун эса ҳеч вақом қолмаган, уйдагиларнинг аҳволи эса меникидан ҳам баттар эди. Пулим қолмаганлигидан бир неча кун соҳил бўйида тунадим. Охири янги танишларимнинг олдига бордим. Улар Германия таклифини айтишди. Мен билмаган ўлка, тилини ту-

шунмайдиган одамлар мамлакатига таваккал қилиб жўнадим. Бошқа йўл ҳам йўқ эди-да. Мюнхенга жойлашдим. Яна уйсизлик, яна пулсизлик... буларсиз уч йил ҳаётим ўтди. Германиядаги ҳаётимнинг учинчи йилида олийжаноб бир киши билан учрашдим. Ва иккимиз ҳам шу йилдан бошлаб оёққа тура бошладик. Янги қўшиқлар ёзиб, илк альбомимни чиқариш арафасида эдик. Шунда мен “Биринчи альбомимни Туркияда чиқарсак”, деган таклифни айтдим. Шеригим рози бўлди. Истанбулда ўзим орзу қилгандай “юлдуз” бўлдим. Ҳаётимнинг

қийин кунларида менга бир пиёла сув тутганларга раҳмат айтиб, уларнинг кўнглини овладим. Аммо, омад кетидан яна омадсизликка учрадим. Кечагина менинг ёнимда юрганларнинг қораси ҳам кўринмасди. Киссам эса эски ҳолига тушиб, шалвирарди. Кўнглим совиб, мусиқа билан ҳам қизиқмай қўйдим. 3 йил! Бу уч йилда 50 йилда ўрганиладиган ҳаётни ўргандим.

...Ва яна мусиқа оламига қайтдим. Қайтганда ҳам кечагина мендан юз ўгирганларни “Наҳотки, бу ўша Ўзжан бўлса!”, деган ҳайрат ичида қолдириб қайтдим. Ўқиган китобларимнинг бирида “Ҳақиқий қаҳрамон биринчи жангида енгилмаган, иккинчи жангидан ОМОН чиқмаган”, деган жумла бор эди. Мен иккинчи жангимдан ҳам ОМОН чиқдим. Энди мени бемалол ҚАҲРАМОН, дейишларингиз мумкин. Қандай бўлмасин, барибир, ҳаётни севаман. Яшаш учун курашишни севаман!

Дилмурод ПАРПИЕВ
тайёрлади

Узжон Дениз ана шундай қийин шароитда ҳам хонанда, ҳам актёр бўлиб элга танилди. Унинг бутун жаҳон кино оламида ўз ўрни бор. Хонанда айтган дилтортар қўшиқлар мухлислар қалбидан жой олиб улгурган. У туғма истеъдоди ва машаққатли меҳнати эвазига бахт топди, Турк кино оламининг бетакрор юлдузига айланди. Ҳали у жаҳон санъатсеварлари учун кўплаб роллар ва қўшиқлар тақдим этади деган умиддамиз.

Бадий нафосати, туйғулар бойлиги, тафаккур теранлиги билан уч минг йилдан буён оламини ҳайратга солиб келаётган Ҳомернинг “Илиада” достонида бизнинг тарихимизга алоқадор бир ўрин бор. Кичик Осиёдаги Илион-Троя шаҳри ўн йиллик урушдан сўнг юнон қўшинларининг ғалабаси, трояликларнинг мағлубияти билан тугайди. Айёр Одиссейнинг маслаҳати билан юнонлар каттакон ёғоч от ясадилар, ичига бир тўда жангчиларни яширадилар ва уни дарвоза олдида қолдириб, ўзлари кемасига ўтириб, қайтиб кетаётгандай кўринадилар. Соддадил трояликлар душман қайтиб кетди деб ўйлаб, ҳайбатли ёғоч отни ичкарига олиб кирадилар. Бунинг нималигини эртага ёругда кўрамиз, деб, ухлашга кетадилар. Кеча қоронғулигидан фойдаланиб, ёғоч от ичидаги жангчилар ташқарига чиқиб, соқчиларни ўлдириб, дарвозани очадилар.

Юнонлар Трояга бостириб кириб, шаҳарга ўт қўядилар. Трояликлар охири нафасига-ча Ватан учун жанг қиладилар. Бошқа бир буюк шоир — Вергилийнинг “Энеида” (“Энейнома”) достони Трояга ёвлар бостириб кириши ва шаҳарни ёндириш воқеаси билан бошланади. Мана шундай оғир вақтда Троя мудофачиларига отлик аёл жангчилар — амазонкалар ёрдамга келади. Помпея харобалари очилганда, сақланиб қолган суратга кўра, амазонкалар узун сочлари икки ўрим, баланд бўйли, довжорак жангчилар қадимги буюк Хоразм давлати қўшини таркибида

ТРОЯ УРУШИ ВА АЁЛЛАР ЖАСОРАТИ

бўлганлиги ҳақида атоқли қадимшунос олим С.П.Толстов илмий таҳмин билдирган эди.

“Туроннинг алп қизлари” китобининг муаллифи, атоқли фольклоршунос, филология фанлари доктори Фолима Мусина ватанимиз тарихида ўтган довюрак, баҳодир жангчи аёлларнинг ҳаётини, тарихини, уларнинг қаҳрамонликларини чуқур ўрганган атоқли олимларимиздан бири эди.

Бундан бир неча йил аввал Низомий номидаги Тошкент Давлат Педагогика университетининг мажлислар залида профессор Фолима Мусинанинг табаррук 80-ёшлиги байрам қилинди. Бу байрамга Тошкент, Андижон ва бошқа шаҳарларнинг олий ўқув юртларидан таниқли олимлар ва олималар келиб, Опамизни қутлуғ ёши билан табриклаб, баракали ижодий изланишлари ҳақида тўлиб-тошиб гапирдилар.

Профессор, Ҳамиджон Ҳомидий Фолима опанинг ҳаёт ва ижодий йўли ҳақида теран мазмунли маъруза қилди. Атоқли шоира Турсуной Содиқова дилларни ҳаяжонга солувчи ширин сўзларни айтди. Фолима опанинг туғилган куни Педагогика университети ва бутун республика илмий жамоатчилигининг катта байрамига ай-

ланиб кетди. Профессор Ҳамиджон Ҳомидий маърузасида ва “Ўзбекистон Адабиёти ва Санъати” газетасида босилган “Заҳмат шуури” мақоласида Ғолима опа устози Мақсуд Шайхзода маслаҳати билан шоира Зулфиянинг ижодий йўли ҳақида илмий тадқиқот ёзиб, муваффақиятли ҳимоя қилгани, бу ҳақда бир неча китоблари нашр этилгани, опанинг Андижонда бажарган самарали ва хайрли ишлари, кўпгина ажойиб шогирдларни вояга етказганини ҳикоя қилди.

Шу йўлда олима эрамиздан олдинги асрлардан бошлаб, аёлларимизнинг ижтимоий, сиёсий, иқтисодий, ҳарбий ва маънавий ҳаётда туган ўринларини аниқлаш борасида юзлаб кўҳна манбаларни варақлади, шарқшуносларнинг, тарихчиларнинг илмий тадқиқотларини кузатди, — деб ёзади профессор Ҳамиджон Ҳомидий. — Иккинчи томондан эса ўзбек, қирғиз, қорақалпоқ, қозоқ ва туркман халқ қаҳрамонлик, ишқий — саргузашт, жангнома дostonларини қиёсий-типологик жиҳатдан ўрганди.

Бу соҳага олима атоқли фольклор билимдонлари А.Н. Веселовский, Ходи Зариф, В.Жирмунский, Н.Маллаев, Музааяна Алавия, Тўра Мирзаев, Баҳодир Саримсоқов ва бошқаларнинг тадқиқотларида шу соҳада берилган нодир маълумотларни аниқлади. “Турк халқларининг қаҳрамонлик эпоси”, “Темур жанг-номаси”, “Абу Муслим жангномаси” ва бошқалар.

“Туроннинг алп қизлари” китобида, Ғолима опа про-

фессор Ҳамиджон Ҳомидий адолатли кўрсатганидек, юзлаб баҳодир, султон, подшоҳ аёлларни аниқлаб, уларнинг фаолиятини анча мукамал ёритган.

Биз ҳам узоқ йиллар Афлотун, Арасту, Фаробий, Беруний, Ибн Сино, Султон Маҳмуд Ғазнавий, Фирдавсий, Элтутмиш даврлари ҳақида изланишларимизда Миср маликаси Клеопатра, Шажарат-ад-Дур, Деҳли султони Розиябегим, султон Элтутмишнинг қизи, Расулulloҳ оиласидаги аёллар ҳаётини ўрганиб, бу соҳада маълумотлар топиш ва тўплаш нақадар машаққатли эканини ўз бошимиздан кечирганмиз. Шунинг учун ҳам Ғолима опанинг “Туроннинг алп қизлари” тарихини ёритишини жуда катта илмий жасорат деб биламиз.

Қадимги Сомирий Шумер, Бобил, Вавилон, араб халқлари фольклориди, халқ романлари, қиссаларида бир қанча буюк лашкарбоши ва подшоҳ аёлларни кўрамизки, буларнинг баъзилари биз, туркий халқларга алоқадор бўлиб чиқади. Миср маликаси Клеопатра, Бобил, Оссурия маликаси Семирамида бизнинг ватанимиз тарихига ҳам алоқадордир. Қудратли Рим истилочилари Юлий Цезар, Марк Антоний, Красс каби лашкарбошиларнинг кучли қўшинлари Шарққа, бизнинг ватанимиз тарафга ҳарбий юришларини малика Клеопатра бир неча йиллар давомида тўхта-тиб турган. Клеопатранинг маданият ва сиёсат бобидаги ақлзаковати туфайли ўша вақтда (миллоддан аввалги биринчи аср ва янги эранинг бошлари-

да) Иудея давлатининг истилочилик режалари ҳам барбод бўлиб турган. Иудея подшоҳи золим Ирод Миср маликасига узоқ йиллар бож-ҳиरोж тўплаб турган. Собиқ Совет тарихчилари Клеопатрани фақат Юлий Цезарнинг маъшуқаси сифатида билар эдилар холос. Миср маликаси Клеопатра римлик саркарда Антонийни севса ҳам, Миср манфаатларини ўйлаб, унинг денгиздаги кўшини рақиб Октавианнинг қўшинларидан енгилшига йўл қўйиб берган. У ўзининг фожеона ўлимига ҳам рози бўлиб, Ватани озодлигини, келажагини ишқ-муҳаббатдан муҳимроқ деб билган. Малика Семирамида (Шом амираси) ҳам қудратли подшоҳ бўлатуриб, мамлакатиди фуқаролар уруши бошланиб кетишишга йўл қўймаслик учун, ўгай ўғлига ўз ихтиёри билан тожу тахтини бўшатиб берган. Бундай буюк жасорат ҳар кимнинг ҳам қўлидан келмайди.

Тарих — холис ҳақам. Буюк ва доно аёллар ҳам, тожу тахт йўлида жиноят, хиёнатдан қайтмаган аёллар ҳам тарихдан ўрин олган. Янги эранинг бошларида Рим императори Клавдий ўз хотинини давлатга хиёнатда айблаб, қатл эттирган. Аммо кейинги хотини — малика Агриппина унинг бошига етган. Агриппина ўз ўғли, 17 ёшли ёвуз Неронни императорлик тахтига ўтқизишни эридан талаб қилган. Клавдий рози бўлмагач, шундан сўнг Агриппина уни заҳарлаб ўлдирган ва ўз ўғлини тахтга чиқарган. Нерон санъатдаги қобилиятларидан ёвузлик учун фойдаланган. У ёзган

шеърини мақтамаганларни қамоқ ёки ўлимга ҳукм этарди. Нерон ўзига тожу тахтни олиб берган онаси Агриппинани, шунингдек, ўз хотинини ҳам қатл эттирган.

Оқибатда, Агриппинанинг ҳокимиятпарастлиги халқ учун жуда кўп фалокатлар келтирган. Хуллас, тарихдаги ёвуз аёллар эмас, ватанпарвар, элпарвар аёллар халқнинг меҳр-муҳаббатини қозонган.

Устоз Фолима опа ушбу мавзуларда кўп суҳбатлашар, маърузалар қилар, мақолалар, асарлар ёзар, одамлар орасида ўз фикрларини билдирар эди.

Низомий номидаги Тошкент Давлат Педагогика университети мумтоз адабиёт кафедрасининг муаллимаси Зиёда Машарипова “Ёшларнинг севимли устози” мақоласида ёзганидек, ёш Ҳалима (Фолима) уруш даврининг оғир йилларида Андижон вилоятининг Жалолқудуқ туманида мактаб директори, туман маориф бўлими мудираси вазифасида ишлаб, элга бош бўлиб, фидойилик кўрсатди. Ҳалимаҳон шу вақтда 21-22 ёшларда эди. У изланди, ўқиб, ўрганиб, хилма-хил мавзуларга қўл урди. Олима опамиз ҳам ўткир олима, ҳам нозиктаъб, мулойим — Ҳалима ва жасоратли аёл эдилар. Эндиликда у аёлдан ўзига ўхшаган зиёли ва дилбар фарзандлар туғилди. Улар ҳам эл-юрт хизматига камарбасталар.

Тошпўлат ТОШЛОНОВ,
Фалсафа фанлари доктори,
Маҳкам МАҲМУДОВ,
Филология фанлари номзоди

ЯХШИ ХУЛҚ, ЯЪНИ ОДОБ БЕЛГИЛАРИ ЎН ХИЛ БЎЛАДИ:

биринчиси — хайрли ишларда одамлар билан зиддиятга бормаслик;

иккинчиси — ҳис-туйғу ва эҳтиросларга берилмаслик;

учинчиси — ўзгаларнинг камчилигини қидирмаслик;

тўртинчиси — бировларнинг бахтсизлигига ҳамдард бўлиб, уларга маънавий далда бериш;

бешинчиси — ўз айбига иқрор бўлган гуноҳқорни авф этиш;

олтинчиси — муҳтожларга ёрдам кўрсатиш;

еттинчиси — кишилар тўғрисида ғамхўрлик қилиш;

саккизинчиси — ўз нуқсонларини кўра билиш;

тўққизинчиси — хулқ-одобли бўлиш;

ўнинчиси — хушмуомалалик.

Улуғ файласуф Ҳусайн Кошифийнинг “Ахлоқи муҳсиний” асарида қайд этилганидек:

Улкан ва шарафли ишларни амалга оширадиган киши ижодкор ва жасур бўлмоғи лозим. Шоншухрати барча мамлакатларга ёйилиши, улуғворликка эришиши учун, куч-қудрати тўғрисидаги овозалар ҳамма ёққа тарқалиши учун у сабр-тоқатли бўлади, бахтсизликларга чидайди ва маҳрумликларни бошидан кечиради.

Ҳамма кишилар ақлга муҳтождирлар, ақл эса амалиётга, иш-ҳаракатга эҳтиёж сезади, шунинг учун ҳам амалиётни ақлнинг ойнаси дейишади. Энг яхши тарбия шулким, боланинг безори ва бадхулқ кишилар билан алоқа қилмаслигини кузатиб туриш керак. Бола ақли, зеҳли кишилар билан иш тутиши лозим. Унинг олдида доимо доно, билимдон, фозил кишиларни мақташ зарур. Уларга бўлган ҳурмат ва эҳтиром болани саботли бўлишга чорлаши керак.

Ёмон қилиқ ва хатти-ҳаракатларни қоралаш даркор, токи болада уларга нисбатан наф-рат уйғонсин.

Шухрат АБДУЛЛАЕВ

Республика олимпия
заҳиралари коллежи
“ТУРОН” якка кураши
жамоаси

Равшанбек АЛМАТОВ,
жамоа мураббийси, “ТУРОН” якка кураши
бўйича Ўзбекистон чемпиони, ҳалқаро
мусобоқалар ғолиби, спорт устаси,

Спорт — мамлакат

т ва милам фаҳри

Яшасин муҳаббат

Муҳаббат инсон қалбига балки кутилган, аммо чақирилмаган меҳмондир.

Ҳаёт ўзи шунақа экан. Кимдир севади, севилади. Лекин баъзан муҳаббат ҳам бошга кўп азоб-уқубат келтираркан.

Наргиза... Қанча йигитларнинг қалбига ўт ёққан гўзал қиз. Қанчалаб ошиқларини рашк ўтида куйдириб кул қилган сулув. Бетакрор ва мафтункор Наргизада қандайдир сеҳр борки, бир бора кўрган йигитлар безътибор ўтиб кетишолмайди.

Ҳаммаси мана кутилмаганда бошланди...

Бир куни Наргизанинг синфдош дугонасини узатдиган бўлиб қолишди. Мак-

лақо кутилмаганда... Улар орасида қиз ўзи пинҳона, ҳеч кимга айтмасдан орзу қилган, тушларида кўрган шахзода бор эди. Бир кўришда муҳаббат деганлари шу шекилли... "Наҳотки...наҳотки кечалари уйқумни ўғирлаган... шахзодамни топдим. Наҳотки учратдим. Ахир, мен уни неча йиллардан бери кутаман..." деган ўй хаёлидан ўтди қизнинг.

Наргиза кўзини ундан узишга ҳарчанд уринмасин, сира эплай олмасди. Баланд бўйли, бақувват, қоп-қора кўзлари чақнаб турган, сочлари жингалак йигит ҳам кимдир ўзини кузатиб турганини сезди шекилли, атрофга аланглади. Ногоҳ икковининг нигоҳи тўқнаш келди. Қиз уялганидан кўзларини олиб қочди. Гўёки йигит унинг кўзларидан

табни битирганларига қарамасдан дугоналар ҳамон бир-бирлари билан борди-келди қилиб турардилар.

Тўй ҳам бошланди. Базмага барча синфдош йигит ва қизлар йиғилишди. Қизлар ўзларига оро берган, башанг кийинишган. Наргиза оддийгина кийингани билан улар ичида энг латофатлиси эди.

Давра иштирокчилари йиғилганларидан сўнг ярим соат ўтар-ўтмас куёв бошчилигида куёвжўралар ҳам келиб қолишди. Ҳамманинг нигоҳи уларда.

Наргиза улар томонга қайрилиб қарадию юраги дукиллаб уриб кетди. Ҳа, мут-

ҳисларини илғаб олишга уринаётгандек...

Тўйнинг кириш қисми бошланиб, дастлабки табриклар янграгач, навбат кўшиқчиларга келди. Бир-иккита оғир ашуладан кейин шўх яллалар янграй бошлади. Кўпчилик рақсга тушиб кетди. Наргизани ҳам дугоналари кўярда-қўймай даврага тортишди.

Собиқ синфдошлар орасида Жалил исмли йигит кейинги икки-уч йил ичида Наргизани ўзича ҳаммадан рашк қилар ва қизнинг қадамини пойлагани пойлаган эди. Тўй даврасида ҳам Жалил Наргизадан кўз узмай туриб олди.

Ўртага куёв тараф вакиллари ҳам таклиф қилинди. Кўшиқ

ҳеч тугамас, кейингисига уланиб кетарди.

Даврада одам кўпайгани боисми, Наргиза кимнингдир оёғини бошиб олди. Хиждолат бўлганидан “кечиринг” дея олди, холос. “Ҳеч қиси йўқ”, деган ўқтам овоз эшитилди бунга жавобан. Қиз беихтиёр бошини кўтарди... ва ўша... ўзининг шаҳзодасини кўрди. Яна кўзлар тўқнаш келди. Наргиза қизариб кетганидан лов-лов ёнаётган юзларини кафтлари орасига олганча югуриб бориб жойига ўтириб олди.

Шу билан Наргиза қайтиб йиғит тарафга қарамасликка ўзида куч топа олди. Тўй яримлаган маҳал эса ўзини тинмай кузатаётган Жалилнинг кўзини шамғалат қилиб ими-жимиди уйига жўнаворди.

Тўйдан чамаси уч кунлар ўтгандан кейин Наргизаларнинг уйи ёнида ўша йиғит пайдо бўлди. Қиз нима қилишни билмасди. Чиқмай деса кўнгли курғур... Чиқай деса биров кўриб қолишидан кўрқадди. Ўзи шусиз ҳам анави кунги тўйдан кейинги гаплар етиб ортади. “Қишлоғимиздаги аёлларга ҳеч беш кетмадим, — дея ўқинч билан ўйларди Наргиза. — Йиғит билан қизнинг сал бир-бирига жилмайишганини кўрдими, тамом... Йиғилишиб олишадиди, гийбатни жойига қўйишадиди...”

Йиғитнинг исми Акрам экан. У қизни кута-кута охири хат ёзиб, кўчани чангитиб тўп тепиб юрган кичкина бир боладан бериб юборибди. Унда шундай сўзлар ёзилганди:

“Наргиза, сизнинг олдингизга нима сабабдан келаятганимни балки англаётгандирсиз. Ҳа, мен сизни севиб қолдим... Бир кўришидан. Авваллари бунчалар юракни алангалатувчи ҳисни тўймагандим... Қанчалар ёқимли ва қанчалар азобли тўйгу экан бу...”

Биламан, бирдан бу гапларимга ишонингиз қийин. Тўғриси, ўзим ҳам бу ҳақда кўп ўйладим. Бошида севиб қолганимни тан олгим келмади. Лекин ниҳоят тан олдим ва шу заҳоти ҳузурингизга учдим. Аммо буни сизга қандай тушунтирай? Сизга нисбатан муҳаббатимни, содиқлигимни қандай исботлай? Оёғингизга тиз чўкайми... Қоним билан қасам ичайми... Нима

қилай? Айтинг менга, Наргиз, нима қилай? Севгимни қандай исботлай?..

Сизни кўрганимдан бери на ўйқумда ва на юриш-туришимда ҳаловат бор. Жуда қийналаяпман. Мен сизни ўзимча “суюқлим” деб атадим. Худодан сизнинг васлингизга тезроқ етказишини сўраяман. Жуда соғиндим, соғиндим...

Кеча оқшом ёмғир шаррос қуйди. Ёмғирдан кейинги ҳавони мен муҳаббат тўйгусига ўхшатаман. Чунки тоза, бегубор, қандайдир ёқимли... Севги ҳам худди шунақа.

Наргиз, барибир бошқаларга ўхшамайсиз, бошқачасиз. Сиз мен учун тугилгансиз гўё. Сиз фақат меникисиз, менинг суюқлим.

Сизни севиб қолувчи Акрам”

Наргиза хатни ўқиб ҳам уялиб кетди, ҳам кўзларига севинч ёшлари тўлди. У мана шундай севгини кутганди.

Фақат, қизнинг назарида, худди бахтига кўз тегиб қоладигандек эди...

Наргизанинг онаси кейинги пайтларда қизининг ўзгариб қолганини сезди. Аввалига бунинг сабабини билолмади. Фақат совчилар эшик тақиллатгачгина ҳаммасини тушунди.

— Совчилар келишди, қизим, — деди она уялгандан бош эгиб турган қизига. — Акрам деган ўғиллари бор экан, ўқимишлигина. Нима дейсан? Бошқа бировда кўнглинг бўлса айт.

— Йўғ-э, ойижон... Сизлар нима десангиз шу-да.

Икки ёш унаштирилгач, тўй кунини белгилашди.

Акрам ва Наргиза баъзи-баъзида учрашиб туришарди. Гуёки дунёда улардан бахтлироқ жуфтлик йўқдай.

Шундай бахтли кунларнинг бирида Наргизанинг хаёлига ҳам келмаган воқеа рўй берди. Бу гаплардан хабар топган Жалил фурсат пойлаб қиз сувга чиққан маҳал унинг ўлини тўсганди. Йиғит аввалига каловланиб турди-да, қалтираган овозда зўрға гапирди:

— Нимага бундай қилдинг? Ахир... ахир сени севардим-ку...

— Балки гапнинг ростдир, лекин мен сени ёқтириш-ёқтирмас-

лигим билан ҳеч қизиқиб кўрганми-сан, — хотиржамлик билан жавоб беришга уринди Наргиза. — Йўқ, ҳеч қачон бунга уриниб ҳам кўрмадинг, фақат ўзингни ўйладинг.

— Биламан, сен мени севасан. Унга уйдагиларинг мажбурлашаётганидан турмушга чиқаяпсан. Кел, иккаламиз бор гапни уларга тушунтирамиз.

— Бас, етар! Яна қанақа гап бор?! Мен фақат битта гапни биламан: сени севмаслигимни... Қанчаллик худбинлигингни ўзинг ҳам билмайсан. Ҳалиям ўзгармапсан. Ҳаммасини ўзинг тушуниб етарсан деб ўйлагандим, афсуски, адашибман.

— Гапларингни, ҳақоратларингни индамай эшитдим, чидадим! Энди гал меники... Сен ҳам шуни билиб қўй: мен фақат сенга ўйланаман. Нима бўлишидан қатъий назар. Бу ўйла ҳеч нарсадан тонмайман. Керак бўлса, олиб қочиб кетаман. Бугуноқ тўйни бекор қиласан. Акс ҳолда...

— Нима акс ҳолда? Эссиз шунча гап. Мен сени одам деб ўйлаб... Энди нўписа қилиб, кўрқитиш йўлига ўтдингми? Бу номард, кўрқоқнинг иши... Кўлингдан келганини қилмайсанми, кўрқоқ... Энди ўйлимдан қоч...

Наргиза Жалилни силтаб ўтиб кетди.

Қиз уйига етгач, аламидан хўрлиги келиб роса йиғлади. Сўнг юраги сиқилавергач, дардини янгаси Хосиятга тўкиб солди.

— Нимага энди мен севганим билан оила қуриб бахтли яшамаслигим керак? Айтинг нимага? Айбим нима?

— Сизда айб йўқ. Шунга ҳам сиқилиб ўтирасизми? Кўрқоқ аввал мушт кўтарар деганлар-ку. Унинг қўлидан бир иш чиқмайди. Ўзича кўрқитмоқчи бўлган-да, — дея қизни юпатди Хосият янгаси. — Мен уни яхши биламан. Бир томчи кўз ёшингизга арзимади. Йиғлаивермасдан тўй тарадудини кўринг! Хўпми?

— Хўп... Лекин...

— Бўлди, бошқа бу ҳақда ўйламанг.

Эртаси кун Наргиза дугонасиникига чиқиб кетганича қайтмади. Хосият хавотирлана бошлади. Ой

ҳам чиқди, қиздан эса дарак йўқ. Устига-устак, ака ҳам Наргизани суриштириб қолди.

Ака синглизининг кеч тушганда уйда йўқлигини билса борми... Хосият жанжалнинг олдини олиш мақсадида ёлгон гапиришга мажбур бўлди:

— Тўй ташвиши билан кун бўйи елиб-югуриб, эрта ухлаб қолди. Уйқусини бузгим келмаяпти.

Хосият Наргизанинг дугоналари билан суҳбати қизиб кетган бўлса, кеч тушганини сезмаётгандир-да, деган тахминга борганди. Майли, бу давр ғанимат. Уйнаб-кулиб қолсин. Ҳозир уйда келаётгандир...

Тун ярмига етди ҳамки, Наргиза келавермади. Хосият уни кутиб ухлаб қолди.

Уфқ қизариб тонг отиш маҳалида янга ёмон туш кўрди шекилли, чўчиб уйғониб кетди. Дарров Наргизанинг хонасига югурди. Афсуски...

Наргизанинг оқшом уйга келмагани ва ҳозиргача кўринмаётгани тушликда, ҳамма дастурхон атрофига йигилгандан сўнг билинди. Онаси Наргизани сўраганида ҳеч ким уни кўрмагани маълум бўлди. Келин ўзини эшитмаганга солди. Агар қизнинг кеча оқшом уйга келмаганини сезиб қолишсам, келин буни яширгани учун нақ тамом бўлади. Шунинг учун гапларга аралашинишга ҳайиқди, акс ҳолда тилидан илиниб қолиши ҳам мумкин.

Кеч тушди ҳамки Наргиза йўқ. Энди уни ростакамига қидиришга тушишди. Акаси синглизини барча дугоналариникидан сўраб чиқди, минг афсуски уни кеча ҳам бугун ҳам кўрганлари топилмади. Авзойи бузуқ қайтган ака аламини хотинидан олмоқчи бўлди. Отасининг аралашуви билангина зўрға босди.

— Ўғлим, бу борада сал жиддийроқ бўлиши керак. Бу ҳам бировнинг қизи, синглизини. Жаҳл устида бирон шикаст етказсанг кейин ўзингга жабр бўлмайди? Ахир, келинда нима айб? — деди ота босиқлик билан ўғлини жаҳлдан туширишга уриниб.

Отасининг гапларини бошини эгганча эшитган ўғил яна ўзини туттиб туролмади.

— Ота, сиз бунинг тарафини олманг, кеча оқшом сизларнинг олдиларингизда Наргизани сўрагандим. Бу эса ёлгон гапириб, ухлаб қолди деганди. Аслида эса тун билан қизингиз уйда бўлмаган. Наргизага бир гап бўлса-чи? Кейин кўча-кўйда бошимизни қандай кўтариб юрамиз? Камига эрта-индин тўйи бўладиган қиз йўқолиб турса, бундай шармандаликка қандай чидаймиз, ота?

— Қизим, сиз тўғриси уни айтнинг, кеча оқшом Наргиза уйдами-ди?

— Йўқ эди... — ноилож тан олди Хосият. — Лекин... лекин... дугонасиникида бўлса келиб қолар деб уйлабман. Бунақа бўлишини қаёқдан билай, мен шўрлик.

— Бирон жойга бораман, деб аввал огоҳлантимаганмиди. Балким айтгандир, — дея умид билан келинига боқди ота.

Лекин келин бу саволга лом-мум деб жавоб беролмади.

Чиқмаган жондан умид дегандек, қариндош-уруғлардан ҳам суриштирилди. Аммо ҳаммаси бефойда бўлиб чиқди. Бу хабарлардан воқиф бўлган қуда томон шу орада тўйни бекор қилиб кетишди. Барчанинг ич-этини емираётган савол Наргизанинг қаерга ғойиб бўлганлиги эди. Тўғри, Хосият келин Наргизани охириги пайтларда синфдоши таъқиб қилганини, олиб қочаман деб кўрқитганларини эслади, лекин энди буларни айтишга на юрак ва на тил бор эди.

Қизни олиб қочинишга қаттиқ бел боғлаган Жалил қулай фурсатни пойлаб юрарди. Мана ўша кутган дақиқалар етиб келди.

Наргиза кимсасиз уйда ёлғиз ўзи кетаётган эди. Жалил машинани секинлатиб ҳайдаб борди-да, қизнинг ёнига етганида тўхтатди. Сўнг пастга тушди ва қизнинг бошидаги рўмолини юлқиб олиб, оғзини беркитдию. Наргизанинг қаршиликка эътибор бермай, эҳтиёт шарт — оёқ-қўлларини ҳам боғлади, кейин шартта машинанинг орқа ўриндиғига жойлади. Шундан кейин Жалил атрофга бир кўз югуртиргач, бу иши гувоҳларсиз бўлганига

яна бир бор ишонч ҳосил қилди ва машинасини катта тезликда ҳайдаб кетди.

Жалил анча йўл юриб, қишлоқдан узоқлашди. Бир овулга етиб, пастак деворлари лойсувоқ қилинган уй ёнида машинани тўхтатди.

Наргиза беҳуш эди. Орадан кўп вақт ўтгандан кейин ҳушига келганида эса оёқ-қўллари чандиб боғлаб қўйилган ҳолда умуман бегона бир уйда тинкаси қуриб чўзилиб ётганини кўрди. Бу ерга қандай келиб қолганига у тушуниб етолмасди. Қиз шу аҳволда-яна анча ётди.

Ниҳоят, хонага коса ушлаган бир кампир кириб келди. Афтидан, кампир мана шу ҳовли-жойнинг эгаси эди. Кампир бир нималарни гўлдираганча косани қизнинг оғзига тутди ва у сувни ичиб тугатмасиданоқ тортиб олди. Муздаккина сувдан кейин Наргиза ўзини бир оз бўлса-да енгил ҳис қилди ва имиллаб чиқиб кетаётган кампирдан сўради:

— Кечирасиз, хола, мен бу ерга қандай келиб қолдим? Мана буларни ечиб юбормайсизми?

— Ўзингга жабр қилгунча, рози бўла қолмайсанми? — деганча кампир алланималарни мингиллаб хонадан чиқиб кетди.

Қиз кампирнинг сўзларидан сўнг барчасини англай бошлади. Наргиза ҳозир ўзининг аҳволидан ҳам баттар Акрамга ачинаётганди.

Кечга яқин Жалил пайдо бўлди. Наргиза унга нисбатан нафратини яшириб ўтирмади:

— Сендан нафратланаман! Бундай ишга қандай қўлинг борди. Ахир, шу йигит кишининг ишими? Тунураман сенга!

— Қачонгача? Бузоқнинг юргани сомонхонагача. Мен сени аввалроқ огоҳлантиргандим. Ҳатто йигит бошим билан ялиниб-ёлвордим. Лекин сен парво ҳам қилмадинг. Сен-ку йигит бошимни эгишга мажбур қилган.

— Гапларингни эшитишни хоҳламайман. Мени қўйиб юбор. Ахир қанча орзу-ниятларим бор. Наҳотки бахтли бўлишга ҳаққим йўқ? Нега ахир? Нима учун айнан мен... айбим нима?

— Ўзим сени дунёдаги энг бахт-

ли қизга айлантираман. Истаганингни муҳайё қиламан. Фақат сен рози бўлсанг бас... менга турмушга чиқишга рози бўлсанг бас.

— Йўқ ... бу ниятингга эришолмайсан. Менга ҳеч нарсанг керак эмас. Фақат мени кўйиб юбор... кўйиб юбор...

— Доимгидек... яхшиликча илтимос қилганим, розилигингни сўраганим. Барибир бефойда экан. Ҳали ўзгармапсан. Бирозгина, мен кўрган қийинчиликларнинг ярмининг ярмини татиб кўрсанг балки ўзингга келарсан.

Жалил шу кетганича уч кун ўтказиб қайтди. Бу орада қизга бояги кампир қараб турди.

Ахиёри Жалил ўзи учун "хушхабар" бўлган гапларни топиб келди.

Бир ҳафта ичида Наргиза озиб-тўзиб кетганди. Унинг бир вақтлар барчани шайдо қиладиган шахло кўзлари ич-ичига ботиб кетган ва қайғули боқарди. Кўп йўғлаганидан қовоқлари шишиб кетган.

— Наргиза, зўр хушхабар эшитдим!

Наргиза ялт этиб Жалилга қаради.

— Йўқол, сени кўришга кўзим йўқ, — дея олди Наргиза аранг пичирлаганича.

— Энди, сен фақат меникисан, меники... Шаҳоданг сендан воз кечиб, бошқа бир ойимчани топибди. Наҳотки ғуруринг бўлмаса, қачонгача "содиқ ёр" бўлиб юрмоқчисан. Қишлоқда дув-дув гап: Наргизанинг бошқа севгани бор экан, шу билан қочиб кетибди... Энди қайтиб борганидан сени менга жон деб беришади. Марҳамат, уйингга кетаверишинг мумкин. Сени ҳеч ким ушлаб ўтиргани йўқ.

Қиз Жалилнинг сўнги гапларидан кейин ўрnidан туриб, гандираклаганича ташқарига чиқди. Аммо қиз қаерда эканини, қаёққа юришни билмасди. Шунинг учун Жалил таклиф этган машинага чиқишга мажбур бўлди. Жалил ҳар эҳтимолга қарши қизнинг кўзларини боғлаб қўйди.

Қишлоққача беш соатча юришди.

Жалил айтган гапларнинг барчаси тўғри экан. Уйига боргач, унга савол ёғдиравериб роса чарчатиш-

ди. Уларни тушуниш мумкин. Наргиза йўқолгандан кейин бошларига қанча таъна тошлари отилди. Қариган чоғида ота-онасининг пешонасига мана шундай кунларни кўриш ҳам ёзилганмиди...

Айниқса, қиз эсон-омон қайтганини айтганида ҳатто янгаси Хосият ҳам ишонмади.

Эртаси кун Жалил совчиларини жўнатди. Наргизани беришдан бошқа илож йўқ эди. Барибир жаҳл қилгандан фойда йўқ. Агарда қасдликка олишса, жабрини яна Наргиза тортарди.

Тўй кўнгулдагидек, бекаму кўст ўтди. Жалилнинг оғзи қулоғида, бахтиёр эди.

Жалил хотинини еру кўкка ишонмас, ёндан жилгиси келмасди. У Наргизага жуда эҳтиёткорона муносабатда бўларди. Айтганидай керак нарсани оғзидан чиқмасдан муҳайё қиларди.

Наргиза бошида жуда қийналган бўлса-да, аста-секин янги оиласига кўнжа бошлади. Вақт олиқ ҳакам деб шуни айтишса керак. Афсуски, фарзанд кўришмаяпти...

Фақат ҳар замонда юраги симилаб оғриб кетар, ўзи дунёга сиймай қолар эди. Бундай маҳаллари Наргиза биринчи муҳаббати Акрам ҳақида ўйламасликка ўзини мажбур этишга уринар, аммо бунга эплай олмасди...

Орадан ойлар, фасллар, йиллар гизиллаб ўтиб кетди. Бу вақт ичида Акрам хотини билан ажрашди. Эрининг бефарқлиги жонидан тўйдириб юборган-да шўрлик жувонни.

Жалил эса... фарзандсизлигини баҳона қилиб, хотинини кўп ҳақоратлайдиган, юрса ўпоқ, ўтирса сўпоқ дейдиган бўлди.

Бу эса Наргизани жон-жонидан тўйдириб юборди.

Шундай кунларда жувон ё қочиб кетиш, ё ўз-ўзини ўлдириш, ё бўлмаса Жалилдан ажрашиб, ёлғиз яшай бошлаш ҳақида ўйлаб бошлади...

Яшириб нима қиламиз, Акрамнинг фикру хаёли биринчи муҳаббати Наргизада эди. У фақат Наргизани хаёлан "суюклим" деб атади.

Мана энди Акрам яна бўйдоқ.

Шундай кунларнинг бирида Акрам эҳсушини йўқотар даражада қийналаётганини сезди ва нима бўлса бўлар қабилда Наргизанинг ёнига отланди. "Агар Наргизага етишмасам ўзимни ўзим ўлдираман!" деб аҳд қилгани йўғит.

Кеч тушган маҳал эди. Қозон атрофида куймаланиб юрган Наргиза дарвозанинг нариги томонида кимдир уни кузатиб турганини сезди. Наргиза кўчага бўйлаганида эса... Иккалови ҳам анча муддат бир-бирига тикилиб қолишди.

— Суюклим, сени олиб кетишга келдим. Ваъдамга содиқ қолдим. Мен фақат сени суюклим деганман ва шундай ҳам бўлиб қолади.

Наргиза ўзини қандай қилиб унинг бағрига отганига ҳайрон эди. Қандай келди бу ҳиссиёт?

— Наргиз, энди мени бошқа ташлаб қочиб кетмайсан-а? — деди Акрам ҳаяжон билан.

Аммо Наргиза бирдангина нимадандир чўчиб тушди ва юрганича уйига кириб кетди ва шу билан қайтиб чиқмади.

Эртаси кун Акрам кўчада айланиб қолди. Бу сафар йўғит нималарнидир режалаштириб келган эди...

Жалил уйига келганида хотини йўқ эди...

Акрам Наргизани олиб қишлоқдан чиқиб кетганича орадан тўрт йилдан кейингина қайтиб келди. Наргиза жингалаксоч ўғилчасини етаклаб олганди!

Аллақачон бошқа хотинга ўланган, аммо ундан ҳам фарзанд кўравермагач, уриб майиб қилиб қўйган, натижада қамалиб кетган Жалил қамоқхонада ётиб ҳам бу янгиликдан хабар топибди. Айтишларича, бунга эшитгандан сўнг Жалил номаълум нуқтага тикилганча миқ этмай ўтираверибди...

Акрам билан Наргиза эса ҳақиқатан ҳам одамлар ҳавас қиладиган даражада бахтли ҳаёт кечиршмоқда.

Ҳа, биринчи муҳаббатнинг, айниқса бир кўришда муҳаббатнинг ўзига хос сехри, оҳанрабои бўлади, шекилли...

Ўзбекнинг ўғлиман мен

Мозийларга бориб тақалар аслим,
Тарихлардан аён насабим-наслим,
Ўтган бош хешларим ширин нафаслим,
Қадим боболардан туҳфадур фаслим.
Аждодимдек юраги чўғлиман мен,
Бахтим шуки, ўзбекнинг ўғлиман мен.

Халқимнинг ажойиб таърифи бордур,
Беш минг йилдан ҳам кўп тарихи бордур,
Ўзбек деган исми-шарифи бордур,
Гулдек гўзал ҳусни зарифи бордур.
Юрак-бағри қадимдан чўғлиман мен,
Бахтим шуки, ўзбекнинг ўғлиман мен.

Қадимлардан мерос диёр бу бизга,
Эрк учун курашда қайтмаган изга,
Бағри тўтиёдур боққан ҳар кўзга,
Номинг йилларким, чиққан юлдузга.
Бобомлардек юраги чўғлиман мен,
Бахтим шуки, ўзбекнинг ўғлиман мен.

Хоразмий, Беруний, Маъмун фахримдур,
Жалолиддин, Амир Темур бахримдур,
Ифтихорим Аму, Сирдек наҳримдур,
Гўзал Хивам каби юзлаб шаҳримдур.
Юрак-бағри қадимдан чўғлиман мен,
Бахтим шуки, ўзбекнинг ўғлиман мен.

Кўндан топган бунда илм-фан ривож,
Қойилдур бахтига лайлатул меърож,
Адолатдан зийнатланган тахту тож,
Эмасмиз неъмату кимхобга муҳтож,
Юрак-бағри қуёшдек чўғлиман мен,
Бахтим шуки, ўзбекнинг ўғлиман мен.

Бизнинг элда ҳатто қиш ҳам сўлим ёз,
Юзлаб миллат адолатдан сарафроз,
Эркни қутлаб жаранглар соз узра соз,
Хурлик боис бўлди қаддимиз дароз.
Юрак-бағри қуёшдек чўғлиман мен,
Бахтим шуки, ўзбекнинг ўғлиман мен.

Кўкка парвоз қилиб, гар солсам разм,
Ўлкамизда ҳар кунни тўю базм,
Дилларни яўратиб янграйди назм,
Тан олди юртимни дунёи азим,
Юрак-бағри қадимдан чўғлиман мен,
Бахтим шуки, ўзбекнинг ўғлиман мен.

Диёрим жаҳоннинг жаннат чамани,
Бағри бутун, бахтиёрлар Ватани,
Қуёш эмиб, тоблангандур бадани,
Ошиқ Эркиннинг ҳам жони ва тани,
Қўлимда ўз байроғим — туғлиман мен,
Бахтим шуки, ўзбекнинг ўғлиман мен.

ЮРТИМ, ГЎЗАЛСАН МУНЧА ҲАМ

Ўн беш кечалик ой каби,
Жўшқин шалола, сой каби,
Мисли камалак ёй каби,
Қушлар хони — ҳумой каби,
Юртим, гўзалсан мунча ҳам.

Топиб ўн олти йилда шон,
Олқишларга бўлдинг нишон,
Яйрайди бағрингда бор жон,
Давронимиз дориломон,
Юртим, гўзалсан мунча ҳам.

Ҳар гиёҳинг мушки анбар,
Бахтдан юраклар мунаввар,
Сувинг гавҳар, тупроғинг зар,
Қўйни-қўнжинг иқбол безар,
Юртим, гўзалсан мунча ҳам.

Уриб жавлон насаб-насл,
Бўлиб аср бизнинг аср,
Барпо қилдик юзлаб қаср,
Ҳам минглаб кошона асл,
Юртим, гўзалсан мунча ҳам.

Эркин яшаш аҳдинг сани,
Яшнар тожу тахтинг сани,
Ҳеч ётмагай бахтинг сани,
Куйлай жўшиб нақдинг сани,
Юртим, гўзалсан мунча ҳам.

Куйлар Ошиқ Эркин шаҳдинг,
Машҳур бўлиш буюк аҳдинг,
Маҳшар қадар ётмай бахтинг,
Яшнайверсин тожу тахтинг,
Юртим, гўзалсан мунча ҳам.

Ошиқ Эркиннинг турли йилларда, турли нашриётларда "Иқбол", "Охулар", "Йилга татиган бир кун", "Чақмоқ", "Кўнгил гавҳари", "Қўймадингиз, қўймадингиз", "Туямўйин тонги", "Ёлғоннинг умри қисқа", "Пўлат ва унинг бобоси ҳикоялари", "Тилла қуш", "Меҳринг тушди юракка", "Азим дарё", "Ўлгунча сизни дерман", "Бир ҳикмат бор муҳаббатда", "Шунқор", "Ҳайрат", "Олмаҳон Ҳайитова", "Ишқинг тушди юракка", "Бунёдкор", "Қорақалпоқ қасидаси" сингари шеърлар, ғазаллар, очерк ҳамда қиссалар, тўпламлари чоп этилган. Ҳозир у Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг Хоразм вилояти бўлимига етакчилик қилмоқда.

Ошиқ Эркин асосан қўшиқнавис шоир, муҳаббат ва садоқат, меҳру вафо, сеҳрли ишқ куйчиси. Унинг мингта яқин шеър ва ғазаларига куйлар басталанган. Қўшиқларини машҳур санъаткорлар ижро этишади. Биргина Ўзбекистон, Туркменистон, Қорақалпоғистон ва Татаристон халқ артисти, Ҳамза мукофоти совриндори Отажон Худойшукуровнинг ўзи Ошиқ Эркиннинг 50 дан ортиқ қўшиғига дилрабо куйлар басталаб, эл хизмати бахшида этган эди.

Халқ ижодига яқинлик, айниқса, Хоразм қўшиқчилиги санъатидаги ўзига хос жўшқинлик, талаффуз оҳангидаги дилбарликни топиб, уларни иложи борида содда ва халқнинг кўнглидагидек қилиб айтишга интилиш шоир ижодий услубининг бош йўналишидир.

Ошиқ ЭРКИН

АЙИРМАСИН

Белимизни Ҳақнинг ўзи майирмасин,
Байроқ тутган кўлларимиз қайирмасин,
Ўзгаларга базинҳор қилмасин муъте,
Ўз буғдой, ўз нонимиздан айирмасин.

Бормоқдамиз равон йўлдан — эрк йўлдан,
Ҳазрат Хизр тутган ўзбекнинг қўлидан,
Баҳрамандамиз нозу неъматнинг мўлидан,
Парвардигор шонимиздан айирмасин.

Бизга Ватан она каби жонажондур,
Барчага тенг қадрондур, меҳрибондур,
Танлардаги қирмиз қондур, руҳ ва жондур,
Ватан отли жонимиздан айирмасин.

Юртнинг икки ҳайдар кокил дарёси бор,
Бағри учра дунёга тенг дунёси бор,
Қуёши бор, танга малҳам зиёси бор,
Бизни нурафшонимиздан айирмасин.

ШҲХ ҲИСЛАРИМ БОШҚАЧА

Берганмисиз эътибор қўшиқ тинглаб гоҳ-гоҳ,
Ҳатто шайдо булбуллар чекканлигин неча "оҳ",
Тўлиб кетар муҳташам наволарга сайргоҳ,
Илоҳий завқу шавққа ошно бўларсиз ногоҳ.
Ошиқ Эркин ишқининг ҳадислари бошқача,
Юракларга бахш этар шўх ҳислари бошқача.

Парвоз қилиб самода сайр этарсиз ҳойнахой,
Елпиб ўтар кенг ёйиб қанотларини хумой,
Олмоққа оғушига бағрин очар тўлин ой,
Дил яйратар оҳанглар, илҳомларга қилар бой,
Ошиқ Эркин ишқининг ҳадислари бошқача,
Юракларга бахш этар шўх ҳислари бошқача.

Дилларингиз ошиён айласа гар булбуллар,
Нағмасига яйрашиб жўр бўладир кўнгиллар.
Жону жаҳона сизмай хиром айлар сунбуллар,
Зулфи зари қирқ кокил асал қизлар, сингиллар.
Ошиқ Эркин ишқининг ҳадислари бошқача,
Жононлара бахш этар шўх ҳислари бошқача.

Тозалар қалбингизни бадлар ғубор чанггидан,
Муҳаббатнинг гаштини кашф этарсиз янгидан,
Ранг олар севги боғим турфа гуллар рангидан,
Оролар нағмалар тўрғайлар оҳанггидан.
Ошиқ Эркин ишқининг ҳадислари бошқача,
Юракларга бахш этар шўх ҳислари бошқача.

ТАНХО ГУЛМАН

турфа суллар ичинда

ГУЛХАЙРИ

Онамнинг онаси — Икромой энам ҳамма вақт оппоқ кийинарди. Жудаям меҳрибон, хушсурат эди. Оппоқ кийингани учунми, энамни оппоқ гуллайдиган гулхайрига ўхшатардим. Қишлоқда энамни “Икромой хола — одамнинг жонидай аёлда”, деб яхши кўришарди. Гулхайрининг ҳамма гуллари — пастидан баландигача чор атрофга бир хил тарзда очилиб гуллаб яшнайди. Энамнинг барчага бирдай хушмуомалада бўлганлигини гулхайрининг ана шу хислатига ўхшатаман. Энам ҳам чевар эди, ҳам чизмакаш эди. Кечалари қамишни ўйиб, ундан қалам ясарди. Ундан суюқ қоришма тайёрлаб, шу қоришма билан гул чизарди. Оқшомлари шам ёки чироқ ёруғида катта-катта кашта, зардевор, ёстиқ ва ойнахалта матоларига гуллар чизарди. Энам чизган гулларни қиз-жувонлар жон деб ҳавас билан тикишарди.

Энам томорқада ишлашни ҳам яхши кўрарди. Ўғиллари, набиралари ерни ағдариб, жўяк олиб берса бўлди, ҳандалак, қовун-тарвуз, сабзи-пиёзни ўзи экаверарди. Қовун-тарвузлар икки қулоқ бўлиб ўсиб чиқдимми, кетмончаси билан уларнинг тагини юмшатаверарди. Энам кетмончасини ҳар кўтарганида кетмончаси куёшда ярқираб кетарди. Мен ҳам эккан нарсаларимни парвариш қилиш учун кетмонча сотиб олиб куймаланиб юраман, жуда истаيمان кетмончамнинг ярқирашини. Биронтаси ярқирамайди. Ёки энамдай ерга кетмон уришни билмаганимданми?

Энам томорқанинг энг чеккаларига, уватларга гулхайри экарди. Гулхайри одам бўйи ўсиб, яна ёнверига қараб кўпайишиб кетаверади, шунинг учун бу гулни ҳовлидан узоқроққа экканларинг маъқул, дерди. Энамнинг гулхайрилари ҳар хил рангда очиларди.

Энамнинг турмуш ўртоғи — Нодир катта отам, яъни бобом ўттиз ёшдан ошганларида ёғоч ўмакорлиги бўйича катта уста бўлган эканлар. Ўзи ўйиб гул солган баланд устунларни ишлатиб, ўзла-

рига ўй, айвон ва икки қаватли шийпон қурган эканлар. Катта майдонли ерлари бўлиб, ундан чиққан ҳосилни шу ерда ишлаганлар билан бўлиб ер эканлар. Мол ва қўйларининг ортиқчасини ночор яшайдиган кишиларга бериб, сигирларни боқ, соғиб бола-чақанг билан еб-ичавер, — дер эканлар.

Кунларнинг бирида шу қишлоқлик бир киши: “Нодир ака, сизни мажлисга чақиришаяпти”, — деб келган. Мажлисга кетган бобом қайтиб келмаган эканлар. Кейин билишса, бобомни сен бойсан, Совет даврида бойларга ўрин ўйқ, — деб қулоқ қилиб юборган эканлар. Бобомнинг ёш болалари, ўттиз ёшга ё етган, ё етмаган Икромой энамнинг кўзи олдида шапка ва чарм костюм кийган кишилар келиб бобомнинг ўз қўллари билан, ҳавас билан қурган уйларини шу қишлоқлик йигитларни кўрқитиб уларга буздирган эканлар. Онам — Ҳикматой аянинг айтишича:

— Эс, эс биламан, кичкина қизча эдим. Узун, бақувват арқоннинг бир учини отам ўрнатган устунларга маҳкамлаб боғладилар, бир учини эса отамнинг отлари бўйнига боғладилар, отларимизни куч билан аччиқ қамчилаганларида отлар қаттиқ кишнаб қочишга интилганда устунларимиз бирин-кетин йиқила бошлади. Ҳовлимиз четида биттагина ҳужрамиз қолди, холос. Отамизни соғинганимиз, ундан батамом айрилганимиз етмагандай, яшаб турган жойимизни ҳам хонавайрон қилишди.

Ўшанда ҳам биз томорқамиз четларига гулхайри экишни канда қилмадик. Йиғлаб-йиғлаб бўлса ҳам экканмиз, чунки отам шу гулларни яхши кўрарди.

Икромой энам шундай деганлари ёдимда:

— Ўғлим Бердиқул: Она, отам қургандай ўйма гулли устунларни ясай олмасам ҳам, баланд, ҳаводор, чиройли иморат қурамиз, икки қаватли шийпонни ҳам қайта қурамиз, деб турганида, иккинчи жаҳон уруши бошланиб қолди. Ўғлим вояга етиб, уйимизда эркак бордай бўлиб, эндигина кўнгли ўсиб бошлаганида боламни урушга чақиришди...

Уч йилдан кейин бир кўздан ўқ еб, ногирон бўлиб

қайтиб келган ўйғирма бир ёшли ўйғит — тоғам бутун қишлоққа гамхўрлик қилган. Урушга кетишдан олдин онасига олиб бериб кетган икки ғунажин тугди, уйда сут, қатиқ, қаймоқ бор, бошқаларда эса шу ҳам йўқ. Ана шундай кунларда оз бўлса ҳам буғдой унини, сут-қатиғини қишлоқ билан бўлишиб еди. Удабурон тоғам ёш бўлса ҳам яхши иморатлар қилди, қўралари қўйга тўлди. Икромой энам яна илгаригидек ҳалол, бой-бадавлат оила бўлиш удумларини давом эттирди.

Онамлар уч фарзанд — икки ўғил, бир қиз бўлишган. Менинг онам турмуш қуриб, уч-уч ярим йилгина эри билан ширин ҳаёт кечиргач, отам Абдуқулжон тўсатдан касал бўлиб, вафот этган. Онам Ҳикматой биттагина фарзанди — мен билан қолган.

Энамни эса ҳаётнинг зарбалари пишириб ташлаганми, ўғлига ўктам-ўктам бўлиб сўзларди.

— Бердиқул, ҳозир ёз, ҳаво куйиб бораётган бўлса, Сайёрага қишлоқ этик олибсан? Ҳали қиш қаёқда, гап қаёқда, — деса, тоғам:

— Қиш келгандан кейин “Отам тирик бўлганида этик олиб беринг, деб айтардим, энди тоғамга айтишга мажбурман”, — деб ўйлашгача олиб келмай, этигини тайёрлаб қўяй, дедимда, — дерди.

Ўша йилларда тоғамнинг менсиз ҳам харажати кўп эди, олти-еттита боласи бор эди. Лекин ҳамма вақт: “Мен — эркак киши, мен — оила бошиғи”, — деб ўзининг руҳини баланд тутиб юрарди. Қишлоқ оқсоқоллари олдидан ёш бўлса ҳам бош эди. Тўйларда аёллар: “Бу хола — Бердиқул аканинг энаси”, — деб алоҳида ҳурмат билан энамни тўрга ўтиб ўтиришга мажбур қилишарди. Шуларни эсласам, халқ қўшиқларидан бири эсимга тушади:

**Тўрадай ўғил ўстирдим,
Тўрларда жойим менинг.
Бебаҳо бек ўстирдим
Беҳиштда жойим менинг.**

Энамдан сўрардим:

— Эна, фақат менинг тоғаларим яхшими ёки ҳамманинг тоғалари ҳам шундай яхшими?

— Сенинг тоғангдай тоғалар бор бўлгани учун ҳам: “Битта тоға еттига отанинг ўрнини босади”, деган мақол бор-да, болажоним, — дерди.

Йиллар ўтди, Икромой энам мен ўн беш ёшга кирганимда вафот этди. Бердиқул тоғам етмиш икки ёшида бу дунёни тарк этди. У кишининг аёли — ўн фарзанднинг онаси Анор хола ҳам ҳовлини турли гулларга, томорқа четларини эса гулхайриларга буркаб, яшаб ўтди. Яқинда Адҳам тоғамнинг келинини бир тўйда кўриб қолдим.

— Сайёра опа, бизникига нега бормай кетдингиз? Ўзингиз ўйнаб катта бўлган ҳовлини қўмса-

майсизми? Болаларим катта ота, катта эналари ҳаёт вақтидагидан ҳам кўп, ундан ҳам чиройли гуллар экишади, борсангиз, кўриб бир ёзилиб, яйраб келасиз-ку?

— Бориш-ку осон, лекин ота-бола тоғамларнинг ўрни ёмон билинади-да, унга қандай чидайман?

Ўзимни туттиш учун гапни бошқа ёққа бурдим:

— Айтгандай, ҳалиям гулхайри экасизларми?

— Бўлмасам-чи, уйимиздан, элатимиздан хайр-барака аримасин, деб албатта гулхайри экамиз, опа. Ўғилларингиз, келин, набираларингиз билан икки-уч кунга келинг, бу йил эрта пишар ҳандалакларимиз роса бўлган, ўзлари узиб, пайкал ичида еб, бир хуморидан чиқшсин, шаҳарда қисилган болалар! Қўзичоқларимиз ҳам кўп. Шаҳарлик болаларга чиройли қўзичоқларни томоша қилиш гаштли-да, жуда. Ундан сўнг, опа, болаларимиз, набираларимиз ёшлигида бир йилда бир марта бўлса ҳам биргалашиб ўйнаса, катта дарахтларимиз соясида бир қур бўлиб овқат ейишса, вояга етишганда бир-бирларига меҳр-оқибатли бўлади, дейман-да. Ўзбек уй қуради, тўй қилади, шундай пайтларда келгусида болаларимиз — оға-унилар бир-бирини қувватлаб, бир-бирига ёрдамлашиб туришса қандай ярашади. Шундай гаштли вақтларда бизларнинг улардан қувват олганимизни айтмайсизми?

Мен эса шу пайт бахшиёна шоиримиз Тўра Сулаймоннинг куйидаги сатрларини беихтиёр берилиб айтдим:

**Қўралари қўйли, уйлари тўйли,
Фуқаросин кўнгли Тангритоғ бўйли.
Бағри кенг султони хайрли қўлли
Бу ота макондир — бу она юртдир.**

Бизнинг суҳбатимизни тўйда кузатиб ўтирган момолар дуога қўл очишди:

— Илоҳим ҳамманинг ҳам хонадони ана шундай хайр-баракали, меҳр-оқибатли бўлсин!

**Отадан олтов бўлсанг,
Ўз уйингга ёлғизсан,**

деганлари рост.

Ўрта ёшдаги баъзи кишиларнинг:

— Бир кўрпанинг тагида ётиб катта бўлганимиз, бир-биримиздан ҳол-аҳвол сўрамасдан туролмаймиз-да, — деганларини эшитиб қоламиз. Мана, меҳр-оқибатнинг томиларидан бири қаерда.

Аввал Икромой энам вафот этди. Бердиқул тоғам, аёли Анор холам ҳаёт пайтларида ҳаммамиз шу кишилар атрофида айланардик. Ҳаёт шу экан, улар бирин-кетин дунёдан ўтиб кетишди. Ҳеч вақт ўтмай, улар билан бирга яшаган ўғиллари Адҳам

тоғам эллик икки ёшида оғир касалликдан вафот этди. Еттига бола билан катта даргоҳда келин ёлғиз ўзи бош бўлиб қолди. Келинга оғир бўлди, жуда оғир бўлди. Ҳамма нарсанинг давоси вақт экан. Унинг етти боласи етилиб, икки ўғли ганчкор уста, бири ички ишлар ходими, бошқаси фермер ва бошқа касбларни эгаллашди.

Мана, қарабсизки, келин ҳам балки шу уйдан турмушга чиққан қизларни, амаки ва тоғаларни вақти-вақти билан ҳовлисига чорлаб турадиган хушчеҳра онага айланди. Бир неча набираларнинг буви-си бўлди. У чин кўнглидан бутун оға-иниларни бирлаштириш мартабасига эга эканлигини ҳис қилди. Қани эди, ҳамма келинлар қайнона-қайнотасининг кўзи тириклигидаёқ ўша мартабасига муносиб иш тутиб, кексаларни ризодан-ризо этса.

Тоғамнинг келини Хосиятнинг жон, деб ҳовлисига айтган таклифидан кейин беихтиёр биз кўрмаган, йигитлигидаёқ нобуд қилинган Нодир бобом, қадди-бастаи ҳудди оппоқ гуллайдиган гулхайрига ўхшаган Икромой энамни эсладим. Уларнинг руҳи хурсанд, бизни енглари билан елиб, кўллари билан кўриб тургандай бўлди.

ХИНО

Оёқ-қўлларимнинг тирноқлари атрофида майда ёриқчалар пайдо бўлиб, ачишиб азоб берди. Врачларга анча вақт қатнадим. Уларнинг ёзиб берган ҳар хил “мазь”ларини суркаб кўрдим. Ҳеч фойда бермади. Қўшимиз Ойтўти хола бир кунни деди:

Ёрамазон айтган билан тўямизми?

Бурунгининг нисбатини қўямизми?

— Ўқиганмиз, замонавийлашиб кетганмиз, деб керилишларинг ҳеч ерга сиғмайди. Бурунгиларнинг

айтганларини қилмадингми, Оллоҳнинг ўзи йўлини топиб ўтган аждодларимизнинг қўйма, қайирма қодаларига муҳтож қилиб, эслатиб қўяверади, — деди.

Ойтўти холанинг маслаҳати асосида ўша гул ўрнида ўзим ўстирган бел баравар хиноларнинг бир тупини тагидан кесиб олдим. Уни совуқ сувда яхшилаб ювиб, суви селгигунча бир-икки соат тоза мато устига ташлаб қўйдим. Сўнг уни гўшт кунда устида чопқич билан майдалаб чопдим. Унга туздек майдаланган аччиқтошдан билинар-билимас сепиб, аралаштирдим. Хино тўппасидан олиб, кафтимни тўлдириб қисимладим. Мушт бўлиб жамланган бармоқларимнинг тирноқлари устини ҳам хинонинг чоппаси билан қалин қилиб қоплатиб, укамга икки қўлимни тоза, ювилган эски латталар билан ечи-либ кетмайдиган қилиб, ўраб бойлатиб қўйдим. Оёқларим тирноқлари устига ҳам хино қоплаб, шу тарзда бойлатдим. Уч-тўрт соат ухлаб қолибман. Қўл-оёқларимни очиб ювдим. Кафтим ва тирноқларим атрофига хино шунақаям эниптики, бунақа рангни ўз бағрида хино ўстирган ер, фақат она еримиз ва бобо қуёшгина ижод қила олади. Қизил бўлиб қизил эмас, тўқ сариқ бўлиб сариқ эмас. Қуёш ботаётганда уфқдаги оловдек ёлқин ранг десамми! Бирам кўзим қувонди, кўнглим ўсди. Уч-тўрт кун ичида қўл-оёқларимдаги яра-чақалардан ном-нишон қолмади. Яраларим-ку тузалди-ёв, лекин энди Ойтўти холанинг бояги айтган байти менга тинчлик бермай қўйди.

— Хола, — дедим, — тунов кунги айтган байтингизнинг иккинчи қаторини тушуниб олмоқчийдим: “Бурунгининг нисбатини қўямизми”, дегунча, “тартибини ёки одатини қўямизми”, десак бўлмайдими? — дедим ўзимча шу байтга сайқал бермоқчи бўлиб. Хола бирдан сергак тортди. Ҳар

бир сўзини михлангандай қилиб дона-дона гапира кетди:

— Ойна, (айланаин демоқчи) бурунгининг нисбатини дегани, бу бурунгиларга нисбатан яна ҳам диққатлироқ бўл, пишиқ-пукта фикрла, миянгни чақнатиб ўқи, ишни ундир, гапни дўндир дегани, оловини чиқариб гапирсанг-гапир, бўлмаса, қўй! — дегани.

Ичимда: — “Хом, бўш савол бериб, бошимниям, энсамниям қотирма, дегани”, — деб қўшиб қўйдим қизариб.

Бугун ўқиш ҳам, иш ҳам компьютерлашиб, аппаратлашиб кетди. Бусиз мумкин эмаслигиниям тушунаман. Лекин биз китоб ўқиб, китобнинг ҳар varaғини ўқигач, тўхтаб туриб шу ўқиганларимизни фикримиздан қайта ўтказиб мутолаа қилаямизми? Тафаккуримизни чархляямизми? Ота-боболаримиздан мерос қолган термалардаги ҳар бир оддий сўзларга сингдирилган маъно ва мақсадни тушуниб ета олаямизми? Йўқ! Яна йўқ. Ўқишда, ишда ҳаммага, ҳатто бутун дунёга ибрат бўлиб, барчанинг кўзига оловдай кўринаётган ёшларимиз бор, лекин уларнинг сони кўпайса ёмонми? Мен эса оёғимнинг тагидаги, ўзим меҳр билан ўстирган хинонинг шифобахшлигини тирноқларим атрофини яра босгунча, яъни бошим деворга бориб урилгунча билмай юрган эканман. Шунчалик “културнийлашиб” кетган эканмики, хинонинг гуллигини билар эканману аммо унинг шифобахшлигини ҳамда қўл ва оёқ тирноқларига оро берувчи гиёҳ эканлигини билмас эканман. Хинонинг бир феъли ёқади менга, бир гуллашни бошладими, кеч кузгача гуллайверади!

Ойтўти хола неварам Ҳилоланинг сочига ҳавас қилиб яна бир нарсани ўргатди: бир туп хинони гўшт қиймалагичдан ўтказиб, уни докадан сузиб олиб, сувини Ҳилоланинг бошига чаплаб, бир-икки соат рўмол ўраб қўядиган бўлдим. Бир дам олиш кунни хинога, нав-

батдаги дам олиш куну эса ўсма шарбатига. Ҳилола айтади:

— Эна, мен мана шу ёрдамларингиздан кейин билдим, одам фақат оғзи-бурнидан эмас, бутун бош-оёқ баданидан нафас олар экан, сиз бошимни хинолаб, ўсма-лаб ювганингиздан бери бошим бир ҳафталаб роҳат қилади, ўзимни қушдай енгил сезаман, фикрим тиниқлашиб, ўқиган, эшитганларим миямда қўйма бўлиб қолади.

Яна ўйлаб қолдим. Тарихимизда шу кунгача ижод қилиб ўтган улуғларимиз хино ҳақида қанча-қанча сеҳрли байтлар ёзиб қолдиришган. Биз уларнинг қанчагинасини биламиз? Менинг билганим фақат Зокиржон Фурқатнинг:

**Итларинг тирноғига
Бўлсин хино қоним менинг.**

Буниям нега биламиз? Ҳофизларимиз деярли ҳар ҳафта қуломимизга қўшиқ қилиб айтиб, миямизга қўйиб кўяётгани учун-да. Китоб ўқимамай қўйдик, китоб ўқимамай қўйдик, афсус...

ГУЛТОЖИХЎРОЗ

Ҳар йили гул экаман. Албатта, гултожихўроз ҳам кўп. Битмаси бор. Барги тўқ қирмизи ранг. Унинг эндигона бир қарич бўлиб ўсиб турган вақти чиройли. Ҳамма нарсанинг ҳам болалиги ширин-да. Ҳеч қандай гуноҳ қилишга улгурмаган пайти. Бегуноҳ пайти. Ўша гултожихўрознини қатор қилиб экиб кўйсангиз, бошқа гулларнинг ёнида шундай ярашиб турадики! Сал бўй чўзавергандан кейин тез-тез суғориб тагини юмшатаверсам, бирам кўпол бўлиб, тиканакка ўхшаб ўса бошлайдики, ёнидаги гулларни писанд қилмай қўяди. Райҳон, жамбил, қашқаргул, хино, сариқгул, намозшомгул, астра, читтигул, атиргул... Эҳ-ҳе, қайси бирини айтмай, ҳаммасини менсимамай устига шох ташлаб ўсиб бораёпти. Кўпол

шоҳларини гулқайчи билан, меҳр билан кесиб, бошқа гуллар билан бараварлаштириб кўрдим, бўлмади. Беш-олти кундан кейин қарасам, яна ғовлаб ёнидаги гулларнинг устига чиқиб бораёпти. Қаранг, шунча босмачилик (қитмирлик) қилса ҳам оти гул-да!

— Сендан бошқага кун йўқми, дедим-да, — ўша гултожихўроزلарни томири билан суғуриб олиб ташладим. Шундай қилишга мажбур бўлдим.

Суғуриб олаётганимда юрагим ёмон оғриди, лекин унинг ўзи ҳам атрофдагиларнинг кўнглини оғритди-ку.

ЎСМА

**Қошинг асли қародир,
Ўсма қўйганинг ёлгон.**

Рост бўлса-чи? Қоп-қора қуюқ қошларни туташтириб турувчи хиёлгина энган ўсманнинг ярашганига нима етсин?

Момом айтарди: "Отамникида, қиз бола пайтларим кечқурун узиб қўйган ўсмани эрта туриб эзардим. Уни қошимга муздайгина қилиб қўйиб, ҳовли супураддим. Ҳовлини у бошидан супуриб бориб, яна бу бошигача супуриб қайтардим. Ўсма турган жойга етгач, уни қошимга яна бир югуртираддим-да, яна шу тарзда ҳовли супуришни давом эттираддим. Ишимни тугатгач, юзимни, ўсманни ювардим, узун сочларимни тартибга келтираддим. Тоза либосларимни киярдим. Супамизга тоза кўрпачалар солиб, дастурхон ёзардим. Отам эса эрталаб мол-ҳолга қарарди. Онам эрта тонгдан сугир соғиб, куви пишиб, сариқ ёғ ажратиб олиш оралиғида мен эзган ўсмани қўйишга ҳам улгурарди. Онам дастурхон бошига қаймоқ кўтариб келганида унинг топ-тоза, сулув, ўсмали юзини кўрганимда қувониб кетардим. Отам, онам, укаларим, ҳаммамиз нонушта қилаётиб, онамнинг

қачон ўсмасини ювиб, қачон тоза, ярашиқли либосларини кийиб улгурганига ҳайрон қолардим". "Онангни отангга бепардоз кўрсатма", дегани шу бўлса керак-да.

Йиллар югуриб ўтиб, мен ҳам кексайиб қолдим. Лекин ҳозир ҳам онамнинг ёшлиғи, қошу кўзларидаги ўсманнинг жилваси шундоққина кўзим ўнгида. Шунинг учун бўлса керак, ҳар йили эрта баҳорда бошқа гуллар қатори ўсма билан хино экиш асосий машғулотим. Келинларим, қизларим, невараларим кунт қилиб ўсма қўйишадими, йўқми, барибир экавераман. Студент, бўз йигит невараларим ерни тайёрлаб беришса бўлди, у ёғи осон.

Қадрли журналхонлар, ўсмага меҳримнинг беҳадлигини ёзиш менадан, бу зебобахш ва шифобахш ўсимлик ҳақида илгари улуғ шоир ва ёзувчилар таърифлаган шох сатрларни топиб ўқиш сиздан. Мен ўсма ҳақида биттагина мисол келтираман:

Абдулҳамид Чўлпоннинг "Кеча ва кундуз" романини ўқисангиз, унинг биринчи бетида ўсма ҳақида жуда чиройли гапи бор. Мана ўқинг: "Бултур экилиб, кўп қошларни қорайтирган ўсма илдизидан яна бош кўтариб чиқди... Мулоим қўлларда ивиб, сувга айлангандан кейин гўзал кўзларнинг супасида ёнбошлашни мунча яхши кўрар экан, бу кўкам!.." Илтимос, Чўлпон қаламидан тўқилган, унга бир неча бор кўз югуртирган сатрларни ихлол билан, ҳавас билан ўқинг.

Ун олти яшар неварам — Ҳилола ҳар шанба, якшанба куну бизникига келади. Унинг сочлари жудаям бўлимли. Ҳилоланинг сочларини асрагим, яна ўстиргим, парвариш қилгим келаверади. У келгандан дарров ҳовлида барқ уриб ўсиб ётган ўсмдан бир коса ўсма шарбати тайёрлайман, унинг бошини шарбат билан обдон хўллаб, бир соатча оқ чит рўмол билан бойлаб қўяман. Шундай усул билан соч илдизларини ўсма суви-

га қондираман. Сўнг райҳон шар-
бати аралашган сув билан қайта-
қайта чайқатаман. Неварам уй-
лариға жунаётганда орқасига сиг-
май кетаётган, пастга қараб
тўлқинланиб, солланиб бораётган
сочлариға суқ билан қарайман.
Сўнг, Оллоҳдан ёлвориб сўрайман:
“Ўзи бир қиз, сочи бир қиз нева-
рамга — данагимнинг мағзига шар-
шарадай соч берибсан, энди бека-
му кўст бахтдан, излаганда ҳеч
қаердан топилмайдиган, ҳеч қаер-
да сотилмайдиган улуғ неъмат —
соғлиқ-саломатликдан ҳам аяма”.

ХУЛОСА

Борлиқнинг, табиатнинг ўзи
мўъжизали макон. Қоп-қора ерга
уруғ эксанг, меҳр бериб парвариш
қилсанг, у чиройли ва мазали ме-
валарни турфа рангли ажойиб
ҳидли гулларни қўшқўллаб сенга
етиштириб бераверади. Меҳр!
Жоним — Меҳр!

Сен дунёни ўзингнинг гул кафт-
ларингда, гултаҳларингда, гулбахт-
ларингда, гулаҳларингда, гулқат-
ларингда, гулнинг муаттар ифор-
ларида абадул-абад тинч, осойиш-
та ва омон сақлаб юр. Чунки ме-
нинг ҳам, курраи оламдаги барча
оналарнинг ҳам гулдай болалари
бор. Улар бахтли, тахтли, бар-
камол бўлиб улғайишлари керак.
Меҳр, сен инсонни Ҳаққа элтув-
чи, Аллоҳнинг шариф назарига са-
зовор этгувчи буюк неъматсан.

“Гулистон” журналини ўқувчи
дилдошдарим! Мен еру кўкка
ишонмаганим — неварамни, яъни
беғуноҳ келажакни чап кўлимда
ушлаб, уни чап кўксимга, юрагим-
га авайлаб босиб, ўнг кўлим би-
лан гуллар, гиёҳлар, ўсмаю-хино-
лар ҳақида эплаганимча қоғозга
қораладим. Неварам ухлаган-ухла-
ганда эса уларни оққа кўчирдим.
Шу тарзда ёзиш менга қувват
берди. Қоғозга тўкканларимнинг
нуқсонларини кечириб, хатолари-
ни тўғрилаб, камини тўлдириб
ўқирсиз, деб умид қиламан.

Сайёра БЕКМИРЗАЕВА

Одатда куз, қиш ва ба-
ҳор фасларида ша-
моллаш тез-тез кузати-
либ, бунга об-ҳавонинг кескин
ўзгариши, намликнинг ортиши
сабаб бўлади. Шунинг учун бу
хасталикка чалинганда, тез да-
волаш чораларини кўриш, уни
енгил дард деб оёқда ўтказмас-
лик керак. Айниқса, куз ва қиш
ҳавоси ўзгарувчан бўлиб, ке-
чалари ва эрталаб салқин, кун-
дузлари иссиқ, баъзи кунлари
ёмғир ва қор ҳам ёғиб туриши
мумкин. Абу Али ибн Сино куз
фасли табиати тўғрисида:

ши бўлиб, унга бурун йўллари
яллиғланиши — ринит, ҳиқил-
доқ яллиғланиши — фарингит,
томоқ яллиғланиши — ларин-
гит ва нафас йўллари яллиғла-
ниши — трахеит ва бронхит
киради. Шамоллаш касаллик-
лари ичида ўткир трахеит ва
ўткир бронхит ҳаммадан кўп
учраши кузатилиб, уларнинг
келиб чиқишида хроник ринит,
синусит, фарингит, тонзиллит,
жигар, буйрак касалликлари,
тамаки, нос чекиш ва спиртли
ичимликлар ичиш ёмон таъсир
қилиши аниқланган.

ШАМОЛЛАШ ДАВ

“Куз фаслининг аввали қари
одамлар учун бир қадар муво-
фиқ бўлса ҳам, охири уларга
қаттиқ зарар қилади. Куз фасли
касалликлари қуйидагилар:
қўтир, темиратки, саратон
ўсмалари, бўғин оғриқлари,
аралаш иситмалар ва бошқалар.
Буларнинг ҳаммасига сабаб,
савдо (қораўт)нинг кўплигидир.
Шунингдек, кузда талоқ катта
бўлади, иссиқ ва совуқдан
қовуқ мижозининг ўзгариши
натижасида томчилаб сийиш
ҳолати туғилади. Кузда ўпка ка-
салликлари, бел ва сон оғриғи
кўпайиб, бунинг сабаби ёзда
чиқиндилар ҳаракат қилиб, куз-
да қисилишидир... Энг яхши куз
ёмғирли ва намли куздир, қуруқ
куз энг ёмон куздир” —, деб
ёзган эди. Қишда ҳам шамоллаш
кўп кузатилади. Бу фаслда ен-
гил кийиниб юриш мутлақо
мумкин эмас. Куздаги шамол-
лашни даволамаслик хавфли
асоратларга олиб боради.

Олимлар тадқиқотларига
кўра, шамоллаш асосан юқори
нафас йўлларининг яллиғлани-

Инсон организмидаги энг
иссиқ-совуққа таъсирчан аъзо
оёқ ва юқори нафас йўллари
эканлиги қадимдан исботланган.
Одам танасидаги бу аъзолар
бир-бири билан узвий боғлиқ
бўлиб, агар совуқдан оёқлар
совуса, организмда ҳарорат па-
сайиб, бу юқори нафас йўлла-
рига таъсир қилиб, шамоллаш
хасталиклари пайдо бўлади.
Шунинг учун ҳам йилнинг сал-
қин-совуқ паллаларида авва-
ламбор, оёқларни иссиқ тутиш
лозим. Одатда, тумов дастлаб
акса уриш, томоқ қуриши, бу-
рун оқиши, лоҳаслик, кайфи-
ятнинг сўниши, бошнинг изти-
робли ёки лўқиллаб оғриши
билан кечади. Баъзан тумов, шу
жумладан, грипп касаллиги кўз
мижжаларининг қирилиб оғри-
ши, мия гангиши, ҳарорат кўта-
рилиши билан кузатилиши ҳам
мумкин. Мабодо, юқорида
кўрсатиб ўтилган касаллик ало-
матлари пайдо бўлса, зудлик
билан шифокорга мурожаат
қилиш лозим. Фақат шифокор
беморнинг аҳволини ҳамда ка-

салланиш даражасини ўрганиб, барча шароитларни инobatга олган ҳолда тегишли даво чораларини белгилайди.

Куйида киши шамоллаганда, йўталганда, тумовда қадим-қадимдан халқ табобатида қўллаб келинган баъзи содда ва беозор муолажаларни эслатиб ўтишни лозим топдик:

1. Қайноқ сутга бир қошиқ сариеғ солиб ичиш ёхуд сутни ичимлик содаси билан (бир пиёла сутга ярим чой қошиқ нисбатидан) истеъмол қилиш, томоқни юмшатиб йўтални қол-

майдаланган пиёз, 50 грамм тоза асал, 40 грамм қанд ва 1 литр сув энгил аланга устида 3 соат давомида қайнатилади. Сўнгра аралашма сузилиб (совутилган ҳолда) оғзи яхши ёпиладиган идишга солиб қўйилади. Шарбатдан кунига бир ош қошиқдан 4-6 маҳал ичилади.

7. Тенг миқдорда пиёз бўтқаси, олма эзилмаси ва асал олиб аралаштирилади. Кунига 2-3 маҳал 2-3 қошиқдан истеъмол қилинса, томоқ яллиғланишида шифо топиш мумкин.

8. Райҳон асосида тайёрланган

Сафар Муҳаммад (Муҳаммадиев) 1939 йилнинг 1 сентябрида Жиззах вилоятининг Зомин туманига қарашли Карим қишлоғида туғилган. У техника фанлари номзоди, доцент, тумга табиб ва доришunosдир. Кўп йиллардан бери «Ўзбекистонда соғлиқни сақлаш», «Здравоохранение Узбекистана», «Соғлом авлод учун», «Санам», «Саодат» ва бошқа газета ҳамда журналларнинг табобат соҳаси бўйича жамоатчи муҳбири бўлиб фаолият юритиб келмоқда. Матбуотда унинг тиббиёт, халқ табобати, табиатни муҳофиза қилиш, экология, парҳезиunosлик, соғлом турмуш тарзига бағишланган ўзбек ва рус тилларида беш юздан ортиқ илмий-оммабоп, маданий-маърифий мақолалари чоп этилган.

Муаллифнинг «Юрак — бир умр керак», «Овқат ҳазм қилиш тизими: муаммо ва ечимлар», «Табиат неъматларининг шифобаҳи хусусиятлари», «Узоқ яшаш сирлари» «Саломатлик ва гўзаллик сирлари» ва бошқа китоблари нашрдан чиққан. У ҳозирги кунда ҳам инсонларнинг дардига даво излаб, янги дори-лар, фойдали мақола ва китоблар яратиш устида тинмай меҳнат қилиб келмоқда.

У оилали, бешта фарзанднинг суюкли отаси. Сафар акага одамларга ҳалис хизмат қилишдай хайрли ишда омадлар тилаймиз.

ЭХТИЁТ БЎЛИҒ

диришга, балғамни осонлик билан кўчиришга ёрдам беради.

2. Орасига сариеғ ёки думба қўйилиб пиширилган беҳи ёки шолғом қуруқ йўталга фойда қилади.

3. 20 грамм майдаланган чилонжийда меваларини ярим чойнак қайноқ сув билан бир соат давомида дамлаб қўйилади. Дамламадан кунига уч маҳал овқатланишдан олдин 50 граммдан ичилади. Дамлама юқори нафас йўллари шамоллаганда ижобий таъсир кўрсатиш билан бирга қуруқ йўталга таскин бериб, балғамнинг осон кўчишига ёрдам қилади.

4. Анжир меваси, қоқи дамламаси томоқни юмшатади, иситмани туширади, тер ҳайдаш хусусиятига эга, балғам кўчиради.

5. Тумовнинг бошланиш чоғида бош пиёз ёхуд саримсоқни қирқиб тез-тез ҳидлаб туриш дард зўрайишининг олдини олади.

6. Йўтал ва бронхитда пиёз асосида тайёрланган шарбат фойдали. Бунинг учун 500 грамм

қайноқ дамламадан тумов буйрак, қовуқ, пешоб (сийдик) йўллари шамоллаши, безгак хуружидан фориг этувчи ва даволовчи омил сифатида фойдаланилади.

9. Бош оғриганда бир стакан иссиқ сув ичинг. Саримсоқ пиёзнинг икки бўлагини танаввул қилинг. Пешонангизга карам баргини қўйинг.

10. Беморнинг ҳарорати баланд бўлганда, чойга лимон солиб ичиш, йўталганда нафас олиши қийинлашганда ва кўкрак қафаси оғриганда чойга оддий маймунжон (ежевика), малина солиб ичиш беморнинг аҳволини анча яхшилаб, бош оғригини босиб, иситмаси тушишига ёрдам беради.

11. Исирик дезинфекцияловчи хусусиятга эга бўлиб, уни бемор ётган хоналарда тутатиб туриш фойдадан ҳоли эмас.

12. Шамоллаган кишиларга овқатни иложи борича ошқўкли, сабзавотли, сервитамин қилиб тайёрлаш мақсадга мувофиқ бўлади.

Сафар МУҲАММАДИЕВ,
доцент

МЕНИНГ ДОФИСТОНИМ

(Давоми. Боши ўтган сонларда)

Аҳмад Доғистонга қайтди. Аммо сира созини созлай олмади, созини созласа ўзи излаган пардани топа олмади. У виноси ёриғидан оқиб кетган идишга ўхшаб қолганди. Энди бу идишга қанча куйма, вино ёриғидан оқиб кетаверади.

Хуллас, таржимон ўзида йўқ одамга истеъдод бера олмайди. Айримлар айтади, Эфенди Капиев Сулаймон Стальскийни танитди. Бошқалар, айтади Стальский Капиевдай таржимонни кашф қилди. Аслида эса, иккаласи ҳам истеъдодли эди. Эфендининг истеъдоди Эфендини, Сулаймоннинг истеъдоди Сулаймонни элга танитди.

МЕН ИЗАГА АЙТИБ ҚЎЯМАН. Сизга ҳикоя қилиб бермоқчи бўлаётган навбатдаги хотиротимни шундай номлаш мумкин.

Авар педагогика институтида мен билан ҳозирги кунда таниқли ёзувчи Магомед Сулаймон ҳам бирга ўқиганди. У кўп қиррала истеъдодлилар қаторига кирарди, яъни, яхши расм чизарди, халқ ўйинларини яхши ижро этарди, шеър ёзарди. Айниқса, у “Евгений Онегин” асарини яхши кўрарди. Деярли китобни ёддан биларди. Унинг орзуси — “Евгений Онегин” асарини авар тилига таржима қилиш эди. Ҳатто, у бу китобни урушга ҳам ўзи билан олиб кетганди.

Уруш охирида оғир яраланган Магомедни даволаниш учун Москвадаги госпиталга жўнатишган. У госпиталда москвалик Валя билан танишган. Соғайиб кетгач, Валяга уйланган ва Москвада қолган.

Мен Москвага ўқишга келганимдан кейин сўраб-суриштириб унинг манзилени топдим. Биз бир-биримизни жуда соғингандик. Валя бизнинг дўстона суҳбатимизга халақит бермади. Учаламиз ширин вино ичиб узоқ ўтирдик. Магомед уруш ҳақида, мен Доғистон, овулимиз ва эски қадрдонлар ҳақида сўзладим. Мен уларга ўзимнинг, дўстларимнинг ва доғистонлик ёш шоирларнинг

шеърларидан ўқидим. Кейин мен ундан энди умрингни нимага бағишламоқчисан, деб сўрадим.

— Мен нима иш қилишни узоқ ўйладим, — деди у. — Аммо Валянинг битта холаси бор, холасининг эса Иза деган таниши бор. Изанинг обрўси баланд, уни кўпчилик танийди, ҳурмат қилади. Бир қарорга келолмай юрган кунларимда Валянинг холаси деди: “Магомед, ўзингни кўпам қийнама. Мен Изага айтиб қўяман, у сенга яхши жой топиб беради”. Чиндан ҳам Иза мени фанлар академиясига масъул лавозимга ишга жойлаштириб қўйди. Ҳозир ўша жойда ишлаяпман.

— Расм чизмаяпсанми?

— Урушнинг танимга чизган “расм”лари етиб ортади.

— Шеър ҳам ёзмаяпсанми?

— Расул, шеър ёзиш ёшликдаги ҳавас эди. Энди мен улғайдим, жиддий иш билан шуғулланишим керак.

— “Евгений Онегин” таржимаси нима бўлди?

Дўстим чуқур ўйга толди. Мен билмасдан унинг энг оғриқли нуқтасига тегиб қўйибман.

— Нега Доғистонга қайтмаяпсан?

— Валянинг ҳоли нима бўлади?

— Ўзинг билан олиб кетасан.

— Менинг овулдаги уйимдан бошқа уйим йўқ. Мен Валя билан овулга қандай бораман? Ахир, Валя менинг онам билан гаплаша олмайди. Онам Валянинг, Валя онамнинг гапини тушуниши учун ўзим билан таржимон олиб кетолмайманку.

Мен Магомед учун оғриқли суҳбатни тўхта-тиш мақсадида Валя учун, “Евгений Онегин” учун қадаҳ кўтаришни таклиф қилдим.

Кейинги сафар дўстимни йўқлаб борганимда Валя менга унинг жуда ўзгариб қолганини айтди. Кун-тун демай, бўш қолиши билан дам олишдан, овқатдан, уйқудан воз кечиб ниманидир тинмай ёзаётганини, кейин ёзган қоғозларини

йиртиб ташлаётганини, яна ёзаётганини, яна йиртиб ташлаётганини гапириб берди.

Валянинг холаси Магомедни кузатишдан чарчаб, ундан нима ёзаётганини, нимага ёзган қоғозларини йиртиб ташлаётганини сўрабди.

— Шоир бўлмоқчиман, — деб жавоб берибди Магомед. — Мен “Евгений Онегин”ни таржима қилмоқчиман.

— Шунга шунчами, ўзингни қийнама. Мен Изага айтиб қўяман, сенга бу масалада ҳам ёрдам беради.

— Йўқ, меҳрибон холажоним! Бу масалада менга Иза ҳам, унинг танишлари ҳам, танишларининг танишлари ҳам ёрдам бера олмайди. Фақат ўзим интилиб шоир бўлишим мумкин.

Тез орада Магомед менга “Евгений Онегин”нинг биринчи бобини авар тилида ўқиб берди. Уч йилдан кейин аварликлар “Евгений Онегин” романини ўз она тилида ўқиш имкониятига эга бўлишди.

КИМНИНГ СУРАТИНИ ҚЎЙИШНИ БИЛМАДИК. Дейдиларки, шаддод хотин эрининг ишини юриштириб юбора олади. Ҳа, биз шундай шаддод хотинлардан биттасини кўрганмиз. Номи унча-бунча танилиб қолган доғистонлик шоирнинг шундай шаддод хотини бор эди. Унинг номини эшитиши билан Ёзувчилар уюшмаси, барча нашриёт, газета-журналлар таҳририятлари ходимлари хавотирга тушишарди. Мен ҳам ундан ҳайиқардим. Шу боис, унинг шаштини тушириш мақсадида хонамга эрининг портретини ҳам осиб қўйгандим. Ўйлардимки, бундан унинг кўнгли юмшайди ва мен билан қаттиқ муомала қилмайди. Афсуски, бу тадбирим камдан-кам ҳолларда иш берарди. Ахир, у хонамда эрининг портретини осиб қўйганимдан бир тийинлик ҳам фойда кўрмасди.

Бир куни у нашриётга келиб, эрининг шеърлар тўпламини зудлик билан чоп этишларини талаб қилибди. Директор кўрқа-писа бу йилги режа тасдиқланганини, қоғози камлигини, келгуси йил албатта чоп этишини айтибди.

— Сен виждонсиз одамсан, — дея қичқирибди жанжал қилиш учун келган шаддод хотин. — Менинг эримнинг шеърлари сенинг шеърларингдан яхши эканлигини халқимиз билиб қолишидан кўрқаяпсан, холос. Шунинг учун менга қоғозлар, режалар тўғрисида эртаси айтаяпсан. Мен эса сенинг ичингдагини кўриб турибман. Бекорга овора бўлаяпсан, мени алдай олмайсан. Мен сенга кўрсатиб қўяман, эримнинг шеърлар китобини босиб чиқаришга мажбур қиламан.

Шу сўзларни айтиб, хотин нашриёт эшигини қаттиқ ёпди.

Икки соат ўтмасдан директор столидаги телефон жиринглади. Телефондан вилоят партия кўмитаси котибининг ташвишли овози келди.

— Худо ҳаққи, бирор чорасини топ, — дея илтимос қилди партия кўмитаси котиби. — Ишқилиб, бу хотин бошқа қабулимга келмасин. Мен столим устидаги ойнани янгилатишга улгурмаяпман, у столни муштлаб ойнани синдиришдан чарчамаёпти.

Бу жанжал нима билан тугади, дерсиз? Лев Толстойнинг “Ҳожимурод” қиссаси ва Ҳамзат Цадасанинг ёшларга бағишланган китоби чоп этилмайдиган бўлди. Шу икки китобга ажратилган қоғоз ҳисобидан шаддод хотин эрининг китобини босишга келишилди.

Шу билан жанжал тугаб, тинчлик ўрнатилгандир дерсиз? Қайда, кўп ўтмай жанжал янгидан бошланди. Маълум бўлишича, тўпламга шоирнинг портретини қўйишмаган экан.

— Виждонсизлар, — дея қичқирди қони қайнаб турган шаддод хотин. — Одамлар менинг эрим сенлардан чиройли эканини билиб қолишдан кўрқаяпсизлар. Шунинг учун эримнинг портретини китобга қўймагансанлар.

— Ундай эмас, — дея кўрқа-писа эътироз билдирди нашриёт директори, — биз тўпламга кимнинг суратини қўйишни билмай турибмиз: сенинг суратингними, ёки эрининг суратиними?

— Нима эди? — бир оз шаштидан тушди шаддод хотин. — Агар мендай хотини бўлмаганда, у шоир бўлармиди ёки йўқми, буни ҳеч ким билмайди.

АБУТОЛИБ ВА ХОТИМАТ ҲАҚИДА ҲИКОЯТ. Абутолиб аввал чўпонлик қилди, кейин мисгарликка қизиқиб қолди. Лекин чўпонликдан ёдгор найини ёнида олиб юрди, бўш қолди дегунча чалиб турди. У ҳам бошқа усталарга ўхшаб, овулма-овул юриб мисгарлик қилди. Кунлардан бир кун, айримларнинг айтишича Кули овулида, бошқаларнинг айтишича Кумухи овулида Хотимат исмли қиз унга тузаттириш учун ёрилган кўзасини олиб келди.

Абутолиб кўзани узоқ вақт таъмирлади. Ё кўзани у ёнига қўйиб тамаки тутатди, ё кўзани бу ёнига қўйиб найини чалди, ё таъмирлашни тўхтаиб Хотиматга бўлган-бўлмаган воқеалар тўғрисида сўзлади.

Хотимат ишни тезроқ битирар, деган ниятда мисгарга луқма ташлади:

— Ўралмани калтароқ қилсангиз бўлармиди?
— Нималар деяпсан, Хотимат. Энди мен узоқроқ чекишим учун ўралмани олдингидан узунроқ ўрайман.

Қизнинг тоқати тоқ бўлиб, жаҳли чиққандан кейингина Абутолиб унга кўзасини берди. Кўза янгидай ялтирарди. Аммо қиз кўзасига сув тўлдирмасидан ёригидан оқа бошлади. Аччиғи чиққан қиз йиғламоқдан бери бўлиб яна Абутолибнинг олдига келди.

— Қанча вақт кўзани таъмирладинг, ундан илгаригидан кўпроқ сув оқаяпти-ку.

— Қанийди, шўх йигитлар ҳар куни сенинг кўзанга тош отишса. Нега аччиғинг чиқаяпти, Хотимат? Ахир, мен сени яна кўриш учун атай кўзада ёриқни қолдирдим.

— Шўх йигитлар менинг кўзамга эмас, сенинг бошинга тош отишсин, — деди жаҳл билан Хотимат ва орқасига қарамай кетди.

Абутолиб қизни соғина бошлади. Соғинган сайин севгиси аланга олди, қайғуга ботди. Қайғуга ботган Абутолиб беихтиёр Хотимат ва унга бўлган севгисига бағишлаб қўшиқ ёзди. Кейин иккинчисини, кейин ўнинчисини, кейин йигирманчисини ёзди. Йиллар ўтиб, Абутолиб мисгардан таниқли шоирга айланди.

Ўтган даврда Хотимат Гаджи исмли кишига турмушга чиқди. У билан ажрашгандан кейин Мусо исмли кишига эрга тегди.

Таниқли шоир Абутолиб бир куни бозорда юрганда унга кимдир гап ташлади:

— Абутолиб, кўзамни тузатиб бермайсанми?

Шоир овоз чиққан тарафга қараб, юзи бужмайган, мункиллаб қолган, касалманд Хотиматни кўрди.

— Сен жуда кеккайиб кетибсан, Абутолиб. Ҳатто, мени танимадинг. Тўғри-да, депутатсан, кўкрагинга орден тақиб олгансан. Кўриб турибман, мисгар бўлганингни ҳам унутиб юборгансан. Агар гапни кавласак, аслида мен сени шоир қилганман. Ўшанда сенга кўзамни тузатишга олиб бормаганимда, ҳозиргача бозорда мисгарлик қилиб ўтирармидинг.

— Хотимат, агар сен шундай қудратга эга бўлсанг, агар сен чиндан ҳам истаган одамни шоир қила олсанг, нега биринчи эринг Гаджини шоир қилмадинг? Нега ҳанузгача иккинчи эринг Мусонинг қўшиқлари таралмаяпти?

Абутолиб аллақачон кетиб бўлди. Хотимат эса, нима қилишини билмай, оғзини очганча узоқ вақт бир жойда туриб қолди. Уни ёға бошлаган ёмғир томчилари ўзига келтирди.

Шундай, ҳеч ким бировни шоир қила олмайди, ҳар ким ўзигина шоир бўлиши мумкин.

ОТАМАЙТГАНДИЛАР. Мен дастлабки шеърларимни ёза бошлаганимда бутун Доғистонга ҳурмат-эътиборда бўлган отамнинг дўсти унга дебди:

— Энди Расул бир қизни севиб қолса яхши бўларди. Унга севги бахт келтирадимми ёки бахтсизлик, бунинг аҳамияти йўқ. Агар севган қизи унга қайрилиб ҳам қарамаса, муҳаббати фақат қайғу-ҳасрат келтирса, янада яхши. Шунда у дарҳол катта шоирга айланарди-қоларди.

Отамнинг дўсти шундай ёш ва гўзал қизнинг номини ҳам айтибди, қайсики, у мени севгида бахтсиз қилади, лекин катта шоирга айлантиради.

Отам дўстига дебди:

— Қара, ҳаётда қанча севишганлар бор, уларнинг ҳаммаси шоирми? Билсанг, севиш учун ҳам истеъдод керак. Эҳтимол, истеъдодга севги эмас, севгига истеъдод кўпроқ керакдир. Тўғри, севги истеъдодга йўлдош, лекин севги истеъдоднинг ўзи бўла олмайди.

— Севги куйчиси Ошиқ Маҳмуд-чи?

— Дарҳақиқат, биз билган Маҳмуд севги туйғули шундай севимли шоир даражасига эришган. Лекин менинг фикримча, агар Маҳмуд ўша қизни севмаган тақдирда ҳам, бари бир улғу шоир бўлар эди. Майсалар зах, совуқ ва қоп-қора тупроқдан Куёш сари йўл топгандай, унинг безовта, жўшқин туйғулари ўз ўзинини топмасдан қўймасди. Ахир, баъзан майсалар тошни ҳам тешиб ўтади.

Ҳа, олов қуруқ хас-хашакни тез аланга олдирандай истеъдод ҳам муҳаббати ёки нафрати кучли кишиларга тез таъсир қилади, шеърлар ширин табассумдан ёки аччиқ кўз ёшдан тугилади, дегувчиларнинг фикрини маъқуллашдан осони йўқ. Шу боис мен сизга ҳаётдан олинган иккита мисолни келтирмакчиман.

Дунёда ўз ўғлидан жудо бўлган она қайғусидан ортиқроқ қайғу борми? Ўғлини дафн этиш учун одамлар тўпланган. Она унсиз кўз ёш тўкаятти. Она ўз қайғусини сўзда ифодалашга ожиз. Агар овоз чиқариб йиғлаган тақдирда ҳам айтган сўзлари дафнга тўпланганларни унинг қайғусига шерик қилиб, ўзидай йиғлата олмайди.

Шундай пайтда ўртага йиғичи чиқади. Унинг кўзларида ёш йўқ, чунки унга она қайғуси бегона. Аммо у ўзининг ёвуз санъатини ишга солиб, ёлғондакам уввос тортади, тўпланганларнинг бари йиғлашга тушади.

Мен бу санъатни ёвузлик деб атайман. Чиндан ҳам бундай қилиш ёвузлик, қаҳри қаттиқ-

ликдир. Бекорга ислом динининг муқаддас китобида йиғичиларга нариги дунёда мунофиқлар, товламачилар, ғийбатчилар каби абадий жазо берилади, деб ёзилмаган. Афсуски, одамларни йиғлашга мажбур этадиган бу санъатга қарши чора кўриб бўлмади.

Энди бу ҳолатнинг умуман акси бўлган мисол. Дунёда ўғли балоғатга етган, уни уйлантириш тараддудига тушган ота-онадан бахтиёрроқ одамлар борми? Тўй — қувончли тантана! Унда кўшиқлар айтилади, рақсга тушилади. Албатта, куёвнинг ота-онаси ҳаммадан кўпроқ қувонади. Лекин ким бахтиёр ота-онанинг қувончини кўшиқ қилиб куйлай олади? Қайсики, унинг айтган кўшиқлари барчани тўй эгаларининг қувончига шерик қилса, барча тўй эгаларидай кулса, яйраса.

Шунинг учун ота-оналар аввалроқ овулмавул кезишиб, энг маҳоратли кўшиқчиларни тўйга таклиф қилишади. Кўшиқчилар айтилган вақтда тўйга келишади. Кеча улар бошқа тўйда куйлашганди, эртага бошқа тўйда куйлашади. Уларга барибир, лекин кўшиқчиларнинг истеъдоди одамларга кўтаринки кайфият бағишлайди, чинакам қувонч улашади.

Шундай экан, эҳтимол, истеъдод ҳаётий тажрибалардан, тинимсиз меҳнатдан куч олар. Ахир, ҳар бир истеъдоднинг кўз очиши билимга ташналик, мураккаб тақдир, буюк ўзгаришлар самараси эмасми.

Агар шундай деб ўйласак, нега унда ўн тўрт ёшли ва кўзи ожиз аварлик ўсмир овулларда пандур чалиб, ҳаммани ҳайратга солади?

Бошқа ўсмир, Муҳаммад Ражабов. Касаллик уни болагидан ўрнидан қимирлатмай қўйган. Лекин у она ҳақида шундай кўшиқ ёзганки, бу кўшиқни Доғистонда билмаган ва куйламаган одам йўқ. Бу кўшиқнинг мусиқасини иккала оёғи ҳам фалаж бўлиб қолган Аҳмад Цурмилов ёзган. Мен бир вақт унга бағишлаб шундай шеър битгандим:

**Созимнинг бор саккизта тори,
Бордир саккиз мингта изҳори.**

Ҳа, истеъдодли кўзи ожиз мудраб юрган қанча кўзи очикларга нисбатан кўпроқ нарсани кўради. Кимдир айтган экан: уйда ўтирган ақли одам бутун дунёни айланиб келган тентакка нисбатан кўпроқ нарсани билади.

Тавба, кўзи ожиз Муҳаммад кунни бўйи бозорда ўтириб топган садақасини санаганда ҳеч қачон адашмасди.

ЁН ДАФТАРЧАДАН. Агар истеъдоднинг кучи фақат кўришда бўлса, хон амри билан икки кўзи ўйиб олинган лезгин шоири Кочхурский қандай қилиб кўшиқлар тўқиган? Агар истеъдоднинг кучи фақат бойликда бўлса, етимлик ва қашшоқликда ўсган лезгин шоири Етим Эмин қандай қилиб машҳур бўлди? Агар истеъдоднинг кучи фақат билимда бўлса, ёзишни билмаган, имзо қўйиш ўрнига бармоғига сиёҳ суриб босган Сулаймон Стальский қандай қилиб “XX аср Гомери”га айланди? Агар истеъдоднинг кучи фақат кўп ўқиш ва билимдонликда бўлса, нега кўп ўқиган ва жуда билимдон айрим кишилар, ҳатто эса қоладиган бирон шеърый мисра ҳам ёзишмаган.

Авваллари тоғликлар ўзаро қизиқарли баҳс — айтишувлар ўтказиб туришган. Бир томондан авар тилида ўқиш ва ёзишни биладиган саводли кишилар, иккинчи томонда ўз иши билан банд бўлган ҳунармандлар, чўпонлар, яъни “саводсиз” кишилар. Улар шеърый баҳсга, айтишувга киришган. Бу айтишувларда кўпроқ чўпонлар ғолиб чиқишган. Чунки саводли кишиларнинг ҳамма жиҳати ҳисобга олиниб, ақл тарозисида ўлчанган кўшиқларини, чўпонларнинг тоғдаги шамолдай эмин-эркин эсадиган кўшиқлари босиб кетган.

Бироқ, айтишувда қайси томон ғолиб чиқидан қатъи назар, ғолиб албатта шоир бўлган. Яъни, ғолиб ё ўқиш ва ёзишни биладиган томондаги шоир, ёки чўпонлик қилиб юрган шоир. Агар бундай айтишувларда Маҳмуд ва менинг отам Ҳамзат ҳам иштирок этишса, улар ўзаро баҳсга киришган. Қолганлар бундай юқори пардадаги айтишувга қўшила олишмаган.

Эҳтимол, истеъдоднинг кучи ақлдадир. Мен Москвада ва бошқа кўплаб мамлакатларда бўлганимда жуда ақли одамларни учратганман. Агар уларнинг ақли шеърга, ҳикоя ёки романга айланганда эди, улар бебаҳо асарлар саналарди. Лекин улар ақлининг перо орқали қоғозга кўчишига нимадир халақит беради ва айтган доно фикрлари ҳавода қолиб кетади, айта олмаганлари эса ўзи билан бирга қабрга кўмилади.

Шундай экан, эҳтимол, истеъдоднинг кучи тер тўкиб ишлашдадир. Ахир, биз истеъдоднинг ўзи ҳали ҳеч нарса эмас, тер тўкиб ишласагина юзага чиқади, деган гапни кўп бор эшитганмиз. Аммо гапнинг пўскаласини айтиб қўя қолай: менга оғир юк кўтариб терлаб келаётган эшакнинг ҳанграшидан кўра, новдада шундай кўниб сайраётган булбулнинг овози кўпроқ ёқади.

Айтадиларку, аравани тортиб келаётган эмас, араванинг устида ўтирган кўшиқ айтади.

Қудратли Оллоҳим, ерда биз тушунмайдиган нарсалар бунча кўп. Агар қўшиқ аравада мазза қилиб кетаётган одам роҳатининг меваси бўлса, эҳтимол, санъат моддий жиҳатдан таъминланган ва ҳеч қандай ташвиши йўқ кишилар кўнгил очишининг маҳсулидир?

Ахир, ғариб кулбаларда яратилган қўшиқларни қасрларда яшаётганлар ҳам айтишади-ку. Хонлар ва бадавлат кишилар ҳақидаги эртақларни камбағаллар тўқишган-ку. Шамхол Ирчи Казакни Сибирга сургун қилди. У сургунда ҳам ёниб шеърлар ёзди. Эндиликда Ирчи Казак шеърларини ўқиган борки, қўмиқлик Шамхол тўғрисида биледи.

Ёш гуржи князи Давид Гурамишвилини тоғликлар ўғирлаб кетишди. Уни Унцукулдаги чуқур ўрага ташлашди. Зах ўрада осмонга қараб ётган ёш князь ўзининг ям-яшил Гуржистонини соғинди ва шеър ёза бошлади.

Хунзах хонининг қизи Ойша ёш чўпон йигитни севиб қолди. Отаси бу ҳақда хабар топиб, қизини уйдан ҳайдаб чиқарди. Қаҳратон қиш кечаси эди. Енгилгина кийинган, совуқ шамолда дилдираб тизза бўйи қор кечиб кетаётган Ойша ўзининг дастлабки қўшиқларини тўқиди.

Шундай экан, эҳтимол, истеъдоднинг кучи одамнинг чорасиз қолишида ёки камбағаллигидадир? Эҳтимол, бахтсизлик ва қайғу-ғам энг сара қўшиқлар яратилишига туртки берар? Шеър ўзи нима, унга ким керак? Шеър Батирайни кексайган, касалманд ва оч-юпун ҳолда сўнган ўчоққа тикилиб ўтирган пайтда йўқлади. Шеър Маҳмуд ҳолидан Карпат окопларида муз қотиб ётганида хабар олди. Ҳолбуки, у вақтда куёшдан, дунёдан, ҳаётдан азиз бўлган ёри ўзгага турмушга чиқиб кетганди. Шеър Абутолибни севган ёри Хотимат ундан юз ўгириб, ўзгага эрга текканда, овулма-овул хуржунини орқалаб сарсон юрганида сўроқлаб топди. Шеър Элдарилав олдига қотил қўлидан заҳар ичиб бўлгандан кейингина етиб келди. Золим Зунти ноиб Анхил Марин оғзини тикишга буюрди, ўшанда Марин неча марта тушларига кирди.

Истеъдод ўзинг айт, кучинг нимада? Сен ўзи нимасан — виждонми, ор-номусми, мардликми ва ёки кўркүв? Ахир, кўркүв одамлар ҳам қоронги тунда ёлғиз кетаётган вақтда ўзига-ўзи далда бериш учун қўшиқ айтади.

Сен бахтмисан ёки кулфат, сен мукофотми ёки жазо? Эҳтимол, сен одамлар етолмай қийналишлари учун яратилган гўзалликсан ёки гўзаллик яратиш учун берилган азобсан? Эҳтимол, сен давр ва воқеалар маҳсулисан? Ахир, тошни тош-

га урсанг сачрайди. Уруш ҳеч қачон дунёда одамлар сонини кўпайтирмайди, лекин у ердаги қаҳрамонлар сонини оширади.

Мен шеърят нима эканлигини ҳам билмайман, улар ҳақида аниқ бир нарса дея олмайман. Лекин баъзан йўлда кетаётганимда, ё уйга қайтаётганимда, ё тушимда (чакмонимга ўрганиб ётган бўлсам ҳам), ё ям-яшил майсазорга қадам қўйганимда (худди яшнаётган майсалардан томиримга қон қуюлгандай), ё овқатланаётганимда, ё мусиқа тинглаётганимда, ё сокин оила, ё сершовқин дўстлар даврасида ўтирганимда, ё болаларни кўтарганимда, ё уларга узоқ умр тилаб дуо қилганимда, ё дўстлар тобутини елкамда кўтариб сўнги манзилига кузатаётганимда, ё севгим юзига мамнуният билан тикилганимда тўсатдан хаёлимга ажиб, ҳайратланарли, сирли ва қудратли бир нарса келади. Баъзан у ғамгин, баъзан у фараҳбахш бўлади, лекин доим мени ҳаракатга келтиради, сўз айтишга, ниманидир ёзишга мажбур қилади. Улар таклифсиз ва ҳеч қутилмаганда келишади.

У келганда Маҳмуд қўлига пандурини олиб гирдикапалак бўлади, севги қўшигини охиригача куйлайди. У келганда Элдарилав заҳар томирилган қадаҳни қўлига олади, Марин ноиб амри билан тикилган лабларидан қон оқса ҳам қўшиқ бошлайди. У келганда Данте, Толстой, Шиллер, Блок, Гёте, Бальзак, Достоевский каби буюклар ҳам ҳаловатини йўқотади. Баъзан у менга Худонинг туманли зулматни ёриб ўтган ёп-ёруғ нурли тимсолидай туюлади.

— Сен ўзи қандай хилқатсан? — сўрайман мен ўша нарсдан.

— Мен сенинг истеъдодингман, сенинг шеърятингманг.

— Манзилингни айт.

— Мен ҳамма жойдаман.

— Сенинг ёшинг нечада, тенгдошми?

— Э, йўқ, мен мисоли лаҳзаман, ёки минглаб асрдаман. Менда болаларнинг соддалиги, ёшлик ғайрати ва кексаларнинг донолиги бор. Мен гулханман, ҳеч қачон сўнмайдиган. Мен қўшиқман, ҳали ҳеч ким охиригача айта олмаган. Мен парвозман, ҳеч ким охиригача ўчиб етолмайдиган. Мен сендан жуда узоқдаман ва сенинг ўзингдаман. Мен бахтиёр ва тантанали кунларингда ҳам, қайғули дамларингда ҳам ёнингдаман. Мендан осон нарса ҳам, мендан мушкул нарса ҳам бу оламда йўқ.

Асрор МҶМИН таржимаси
(Давоми кейинги сонларда)

Ўзбекистон халқ шоири Ойдин Ҳожиева

Давраларда, адабиётшунослигимиз анча суст, қабилдаги гаплар кўп айланадиган бўлиб қолди. Бизнингча, бунинг иккита сабаби бор. Биринчидан, XX асрнинг 80-йилларида миллий адабиётимиз шаклан ва мазмунан ўзгариши баробарида кўпгина саволлар йиғилди. Фан ўша саволларга ўз вақтида жўяли жавоб қайтара олмади. Иккинчидан эса, кейинги ўн-ўн беш йиллар ичида адабиётшунослик соҳасида салмоқли китоблар ниҳоятда сийрак чоп этилди. Бу эса кўзларимизга сусткашлик сувратида кўринди. Аҳли зоҳирларданмизда. Аввало, китоб салмоғига нигоҳ ташлаймиз. Бинобарин, наср ва назм жабҳасида ёстиқдек китоблар чиққан ҳолда бу соҳада соқинлик ҳукм қурар эди.

Шукри, олимларимиз ҳам жонланишди. Қисқа муддат ичида учта китоб: “Ҳаё-халоскор” (Иброҳим Ғафуров), “Ёниқ сўз” (Қозоқбой Йўлдошев), “Янгиланиш эҳтиёжи” (Улуғбек Ҳамдам) ёруғлик юзини кўрди. Турлича мавзулар ўз ифодасини топган бу учала китобнинг муштарак жиҳати бор. Бу-да бўлса Сўзга хилма-хил ракурслардан қараш, асар таққатламини илғаш, ўзига хос хулосалар ясаш сингари сифатлар билан изоҳланади.

Алҳол, Қозоқбой Йўлдошевнинг “Ёниқ сўз”и ҳажм жиҳатидан икки китобдан ҳам салмоқли. Беш юз қирқ саккиз саҳифалик. Бир муаллифнинг фанга даҳлдор бунақанги каттақон китобини кўрганимизни эслолмаймиз. Албатта, гап ҳажмда эмас. Китоб мазмунида.

“Тўқсонинчи йилларнинг боши адабий қарашларда жиддий ўзгаришлар содир этиладиган давр бўлаётир”, дейилади рисоланинг илк жумлаларида, — Бир пайтлар адабий ҳодисаларни соф эстетик воқеа сифатида қарашдан воз кечган адабиётшунослик учун эндиликда ҳам уларни фақат ижтимоий ҳодисалар сифатида ўрганиш ноқулай бўлиб қолди. Бугунги адабиётшунослик ва танқидчиликка эски методологиянинг яроқсизлиги аён бўлиб қолганлиги ва янгисининг ҳали ишлаб чиқилмаганлиги оқибатида юзага келган муайян саросималик ҳолати ҳосдир. Кейинги икки-уч йил давомида адабиёт илмида публицистик, эҳтиросли муносабат етакчилик қилди. Бирор асарга баҳо беришда асарнинг бадий савияси ва китобхонга таъсири даражасидан кўра муаллифи шахсияти, яъни бадий сўзнинг ўзи эмас, балки бу сўзнинг ким томонидан айтилганлиги муҳим бўлиб қолди”.

Маълумки, ўтган асрнинг охириги чорагида адабиётимизда сифат ўзгаришлари сезила бошланди. Аввалги вақтларда кўкларга кўтарилган баъзи асарлар танқидга учради. Адабиёттанувчилик илми ростгўйлик сари юзланди. Бир-икки адиб жасорати адабиётни тубдан янгилай билмаслиги аён эди. Ана ўша воқеликни назарда тутган ҳолда Қ.Йўлдошев ёзадики: “...Социалистик реализм ҳукмронлиги замонларида ҳам чинакам бадият намуналари яратилган бўлса, бу большевистик методнинг кучи, унинг ҳам ҳаётий ва яроқли бўлгани учун эмас, балки соцреализм талабларига қарамай, олам ва одамни тўғри, соғлом англайдиган ҳамда

тасвирлай биладиган истеъодларнинг қудрати сабабли юз бергандир”.

Шу фикр-мулоҳазаларни таъкидларкан, олим қуйидагича хулоса ясади. “Истиқлол адабиёти чинакамига ижодкор адабиётдир. У типик одамни эмас, балки алоҳида ўзига хос ва бетакрор одамни — типни тасвир этади. Ўқувчи ўша ҳаммага ўхшамаган, алоҳида одамни тушуниш мобайнида ўзгани англай боради. Ўзгани тушуниш эса, ўзини тушуниш сари қўйилган дастлабки қадамдир. Ҳар бир банда яратган Аллоҳни ўзини тушунган даражадагина таний билади”.

Сўз санъатидаги мураккаблик ўқувчини гўёки саволлар гирдобига ташлайди. Баъзида ўқувчи адабиётшунос олимдан изоҳ-шарҳлар кутади. Олимнинг вазифасини шунда деб билади. Воқеан, совет тузуми замонида адабиётшунослар айнан ўша юмушни қойилмақом қилиб адоғига етказганлар. Айни даврда эса адабиёт ўзгаргани каби адабиётшунослик фани ҳам қисман ўзгармоқда.

“Адабиётимизнинг бугунига хос яна бир инжа жиҳат шундаки, унинг асл намуналарини ҳамиша ҳам тушунтириб, изоҳлаб бўлмайди. Аслида ҳам тўла тушунтириш, охиригача изоҳлаш мумкин бўлган ҳодиса санъатга даҳлдор эмас. Асл бадий адабиёт мантиқ ожизлик қилган жойдан бошланади...” деб ёзади китоб муаллифи.

Ҳақли равишда савол туғилади. Адабиётшуносликнинг вазифаси бадий асарни шарҳлаб, изоҳлаб бериш, мураккаб жиҳатларини тушунтириш, ўқувчига англаштириш билан белгиланмас экан, хўш, бугунги даврда олим

ЁНИҚ СЎЗ ЖОВЦБАСЦ

ўз илмини қай йўсинда намоён эт-моги мумкин?

“Ёниқ сўз” китобини астойдил ўқиб чиқсак, бу саволга ўз-ўзидан жавоб топилади. Қозоқбой Йўлдошев асарларни тахлилга тортиш чоғида муаллифларнинг ёшига, мавкеига, ун-вонларига, қайси оқим вакиллари эканлигига мутлақо диққат-этибор қаратмаган. Унинг наздида, ҳар бир истеъдодли ёзувчи ўзига хос эстетик олам соҳибидир. Инчунун, олим эстетик дунёларнинг сирли-сехрли қирраларини излаб топишга, гоҳида кашф этишга, ўша кашфиётларидан завқланиб хулосалар яшашга чоғланади.

“Рауф Парфи алоҳида олинган бир инсоннинг ички оламини тасвирлашга интилади”, — деб ёзади “Рауф Парфи” сарлавҳали мақоласида, — “У ўзини танимоққа уринаётган, ўзлигини топишга интилаётган кишилар руҳиятини чизади. Шоир олам ҳам, одам ҳам жўн эмаслигини яхши билганидан уларни жўн тушунгиси, изоҳлагиси, тасвирлагиси келмайди. Р.Парфи ҳаёт ҳақиқатларини кўрсатишдан кўра, кўнгил ҳақиқатларини, руҳият чинликларини ифодалашга мойил. Ҳеч ким кўрмаган ҳолатни ҳеч кимга ўхшамайдиган тарзда кўрсатиш унинг қисмати”.

Олим ижод намуналарини битик соҳиби қисматидан алоҳида ажратиб, эстетик дунё тўғрисида фикр юритмайди, балки, шахс ҳаёт йўллари нуқталарини чамалаб-чамалаб эстетик дунё дарбозасини ҳаёлан чертиб кўради.

Қ.Йўлдошев бошлаб қўйган гапини навбатдаги саҳифадаги “Франс Кафка” номли тадқиқотида давом эттиради. “XX аср адабиёти тараққиётини янги йўналишга солиб юборган, бадиий адабиётда инсон ва унинг умри тасвирига тамомила ўзгача ёндашувни қарор топтирган Франс Кафка дунёдаги энг ғаройиб ва тушунарсиз тақдир эгаси бўлган ижодкордир дейиш мумкин. Туғилган ва яшаш жойига кўра прагаллик чех, тилига кўра немис, таянган маданий аъёнларига кўра австриялик, миллатига кўра жухуд бўлган ёзувчи ўзида мутлақо келиштириб бўлмайдиган қарама-қаршилик, чигалликларни жамлаган одам эди”, — деб ёзади олим, — “Кафканинг асарлари инсон тафаккурини ўзгартириб юборди, унинг адабиёт ҳақидаги та-

саввурини янгилади, одам ва очунга ўзгача эстетик нуқтаи назардан қараш мумкин эканлигини кўрсатди. Унинг асарлари кишиларга кунботишдан аслоб чиққандай таъсир қилади. Қизиги шундаки, Ф.Кафканинг ижодий тақдири ҳам шахсий ҳаётига ўхшаш чигал эди. Ундан уч роман қолган бўлиб, учаласи ҳам тугалланмаган эди, учови ҳам адибнинг ўлиmidан кейин чоп этилди”.

Мазкур мақолани ўқиб, ўқувчи “Кафка ким эди?” деган саволига жавоб топади. Кафка ким эди ўзи? Тортинчок, ўзига ишонмаган ёзувчимиз? Такаббур шахсми? Пессимистми?

Қ.Йўлдошев бу саволга жавобан Кафканинг “Менда адабий қизиқишлар йўқ, мен ўзим адабиётдан иборатман” деган сўзини келтиради. Шу баробарида, янада “чуқурроқ” қа тушиб, тубандагича хулосалар ясайди: “У ўзидан ташқаридаги борлиқдан таъсирланса-да, асарларида ундан нусха кўчирмас, воқеликни акс эттирмас эди. Ёзган асарлари воситасида адиб ўз ички дунёсидаги руҳий талотумларни ташқарига чиқариб, уларнинг зуғумидан кутулишга ҳаракат қиларди. Шу сабабли ҳам Кафканинг битиклари тамомила кутулмаган ва ўзига хосдир”.

Телесуҳбатларидан бирида профессор Қозоқбой Йўлдошев, дид тўғрисида баҳслашиб бўлмайди, деган эди. Дарҳақиқат, шундай. Ҳар ўқувчининг ўз табиатида кўра диди мавжуд. Биров Кафкани жон дилдан севса, яна биров Кафкани суймайди. Адабиётшунос олим эса ўқувчидан фарқ қилароқ диди доирасида ўралашиб қолмаслиги жоиз. Акс ҳолда олимнинг мулоҳазалари адабиёт зарарига ишлайди. Бинобарин, Қ.Йўлдошев турлича оқим вакиллари ижод намуналарига хайрихоҳлик кўзи ила қарайди. Реалистлар, модернистлар эстетик дунёсига саёҳат қилаётиб, топилдиқлардан нигоҳини узмайди.

“Ўзбек шеърятининг чўнг қояси” номли мақоласи Миртемир ижодига бағишланган. “Миртемирнинг аксар шеърларида ўзбек руҳиятидаги ўзига хосликлар нозик илгангани ва ифодалангани кўринади. Диққатга молик жиҳати шундаки, бу ўзгалик ва хослик ўзбеккагина тегишли халқона тил билан берилади” деб ёзади олим.

“Давр яратган шеърят” сарлавҳали мақола салмоғи юқорида тилга

олинган тадқиқотдан сира кам эмас. “Шоир Абдулла Ориф ҳам ҳозирги ўзбек шеърятини тараққиёти йўналишини тайин этган, аммо ҳануз ижодининг моҳияти етарлича тадқиқ этилмаган истеъдод эгаларидандир. Бу ҳолни адабиётшуносларнинг дангасалиги билан эмас, балки шоир талантининг бетакрорлиги билан изоҳлаш тўғрироқ бўлади. Чунки чинакам бадиият мавжуд аъёнларни бузарок, шакланган қолипларни инкор этароқ алоҳида ва тақрорланмас эстетик ҳодиса сифатида пайдо бўлади” дея таъкидлайди олим.

Алалхусус, Абдулла Орипов ижоди ҳақида ўнлаб мақолалар битилган. Аммо, бетакрор талант соҳибининг усул дунёси ҳали ўз тадқиқини топганича йўқ. Жумладан, шоир ижодидаги символизм оқими элементлари очилмаган кўрик сифатида сокин турибди.

Китоб муаллифи шунингдек Шуккур Холмирзаев, Одил Ёқубов, Азим Суюн, Лукмон Бўрихон, Турсун Али, Назар Эшонқул, Назар Шуккур, Мухаммад Юсуф, Эркин Самандар, Тўра Сулаймон, Фариди Афрўз, Абдурашид Нурмурод, Абдуқайюм Йўлдошев, Вафо Файзулло, Бегали Қосим, Матёқуб Қўшжонов, Саломат Вафо каби турли авлодга, турли оқимларга мансуб қалам соҳиблари эстетик дунёсини атрофлича таҳлил этади. Ва шу аснода, ўзбек адабиёти ҳудуди поёнсиз эканлигини ўқтиради.

“Ўзбек шеърятини кенгликлари шундай ҳудудсизки, ҳушёр бўлмаган одам унинг пучмоқларида содир бўлаётган айрим ҳодисалардан хабарсиз қолиб кетиши ҳеч гап эмас. Қанчалар аччиқ ва ёқимсиз бўлмасин чин гап шуки, ўзини миллий шеърятдаги катта-кичик ҳодисаларни мунтазам қўзатиб юради деб ҳисоблайдиган одам, Назар Шуккур деган шоирнинг шеърятимизга кириб келганини ҳам, энг ачинарлиси, унинг ҳаётдан кетиб қолганини ҳам билмай қолибман. Водари!” деб ёзади “Исёнкор туйғулар куйчиси” мақола-сида.

Қ.Йўлдошевнинг оксарият мақолалари қандай шаклда ёзилганидан қатъи назар педагогик характерга эга. Олим худди талабасига гап ўқтираётган каби ҳеч эринмасдан ҳаёлан ўқувчи билан суҳбат қуради. Баъзи тадқиқотлар эса методологик ха-

рактар касб этган. Ана ўша мақола-ларда илмий нотугаллик кўзга таш-ланади. Дейлик, “Киноя бағридаги умид”, “Умиднинг улғайиши” сарла-вҳали мақолаларда экзистенциализм йўналишида қалам тебратаётган адиблар асарлари таҳлилга торти-лади. Лекин бирор жойда “экзистен-циализм” истилоҳи ишлатилмаган. Ал-батта, асар моҳиятини “изм”лар бел-гиламайди. Бирок, эстетик тафаккур-нинг тамомила янгилигини истилоҳ-лар назариясиз исботлаб бўлмасли-ги ҳам бор гап.

Аслида бу камчиликларни жид-дий нуқсон ҳисоблаш ҳам ноўрин. Негаки, бизда адабиёт назарияси адабиётнинг ўзидан анча орқада қолиб кетди. Бирор назарий олими-нинг символизм, экзистенциализм, модернизм, ультрамодернизм, пост-модернизм оқимлари назарияси билан фаол қизиқиб юрганлигини бил-майсиз. Бу оқимлар назарияси чуқур ўрганилмас экан, эстетик тафаккур бобидаги инқилобларнинг ботиний жиҳатлари сирлилигича қолиб кета-веради.

Қ.Йўлдошев “Англашнинг азоб-ли йўли” номли тадқиқотида “Маъ-навият, модернизм ва абсурд” сар-лавҳали мақола муаллифи — оқсо-қол, номдор адибга босиқлик ила жавоб қайтаради. Унинг модернизм ҳамда постмодернизм назариясини теран билмаслигини юзига солмай-ди. Бу-да бўлса, шарқона серанди-шалилик аломатидир. Аммо, “Тишинг ўтмаса, тош чайнама. . .” мақоласи орқали ўзидан анча кичик олимга аччиқ тилда жиддий танбех беради.

Умуман олганда, “Ёниқ сўз” қўлдан кўймай ўқиладиган рисола-лар хилига мансубдир. Қанийди, бу китоб мамлакатимиздаги жаъмики мак-табларга, лицейлару олий ўқув юрт-ларига тарқатиб чиқилса. . .

“Янги аср авлоди” нашриётининг мазкур китоб юзага чиқишидаги хиз-матларини алоҳида таъкидламоқ жоиз. Аввало, муқова безаклари ўқувчи диққатини тортади. Қолавер-са, мақолалар ниҳоятда усталик билан жойлаштирилган. Ўқувчи қизиқи-ши ҳар бир мақола муталааси пай-тида ошиб бораверади. Хуллас, “Ёниқ сўз” тафаккуримиздаги қоронғилик-ларга бир ҳовуч нур сочиб юборган-ни жиҳати билан-да қадрли, диққат-этиборга моликдир.

Баҳром РЎЗИМУҲАММАД

Ривожланиб бораётган авто-транспорт тармоғини бошқариш ва ҳўжалик юритишда янги усул-ларнинг жорий этилишида, авто-корхоналарни ҳозирги вазиятда моҳирлик билан бошқара олади-ган, ташкилий, молиявий-иқти-содий вазифаларни ўз муддатида аниқ ва пухта ҳал эта оладиган ёш мутахассисларга тобора эҳти-ёж ортиб бормоқда.

Тошкент автомобиль ва йўллар касб-ҳўнар коллежида ўқув-тарбиявий, ташкилий иш-лар яхши йўлга қўйилиши боис у ёшларимизнинг ҳақиқий ва ба-ланд парвози учун маънавий-маъ-рифий кафолат бўлиш даражасига етди. Бугунги кунда коллежда тўртта: “Умумтаълим”, “Авто-транспортни ишлатиш ва таъмин-лаш”, “Автомобиль транспорти-да ташишни ташкил этиш ва ҳара-катни бошқариш” ҳамда “Шартнома” факультетларида мутахассислар тайёрланмоқда.

Коллеж ўқув хоналари ва ла-бораториялари замонавий асбоб анжомлар, қурилмалар, кўргаз-мали қуруллар билан мунтазам жиҳозланмоқда.

Ҳозирги кунга келиб касб-ҳўнар коллежида 198 нафар ўқитувчи-ходимлар фаолият кўрсатади. Коллеж ўқитувчилари орасида 2 нафар фан доктори, 4 нафар профессор, 17 нафар фан номзодлари, 30 нафарга яқин олий тоифали ўқитувчилар, 10 нафар “Фахрий автотранспортчи”, 7 нафар “Ўрта махсус, касб-ҳўнар таълими аълочиси” ва 10 нафар “Ўрта махсус, касб-ҳўнар таъли-

ми фидойиси” сидқидилдан хиз-мат қилиб, мамлакатимизга ўрта бўгин автомобиль ва йўл соҳала-рининг мутахассисларини етиш-тириб беришда ўз ҳиссаларини қўшмоқдалар.

Ўрта махсус, касб-ҳўнар таъ-лими тизимини ривожлантириш, ўқувчи-ёшларни тарбиялашда эришган алоҳида хизматлари учун коллеж директорининг ўқув иш-лари бўйича биринчи муовини, олий тоифали ўқитувчи С.Мир-шаҳўжаев 2004 йилда “Шуҳрат” медали билан, 2006 йили ўқув юрти раҳбари Ж.Кулмуҳамедов “Ўзбекистон Республикасида хиз-мат кўрсатган ёшлар мурабийи” фахрий унвони билан тақдирлан-дилар.

Директор ўринбосарлари Р.С.Ҳикматов, Қ.А.Абраловлар билан бирга ўқув юртида узоқ йиллардан бери ишлаб келаётган педагоглардан Ҳ.М.Низомов, Қ.Қодиров, Э.О.Керимов, Ш.А.-Шоисломов, А.Ш.Шоназаров, С.С.Раҳимбердиев, Р.Ж.Маҳка-мов, М.А.Одилова каби фидойи-ларнинг машаққатли меҳнатини алоҳида таъкидлаш ўринлидир.

Ўқув юртининг ўқитувчи-хо-димлари ўқувчи-ёшларга чуқур билим бериш билан бир қаторда услубий қўлланмалар ва дарслик-лар яратишда фаол иштирок эта-ётганликлари ижобий натижа бермоқда. Шунингдек, Ж.Р.Кул-муҳамедов, С.О.Миршаҳўжаев, Р.С.Ҳикматов, Г.Х.Файзиевалар-нинг Германия ва Японияда ил-мий ишлари чоп этилганини қайд этиб ўтиш ўринлидир.

Тошкент авто-мобиль ва йўллар касб-ҳўнар коллежи нафақат пойтахти-мизда, балки рес-публикамизда ҳам ўз нуфузига эга таъ-лим муассасалардан биридир. Коллеж-нинг автомобиль ва йўллар соҳасига те-гишли концерн, қўшма корхона ва ҳўжаликлар билан

ЁШЛАР ПАРВОЗИГА КАФОЛАТ

ҳамкорлик алоқалари ўрнатилган бўлиб, бунинг натижасида коллеж битирувчиларининг иш жойи кафолатланмоқда. Коллеж ўқувчилари ўзларининг ишлаб-чиқариш амалиётларини ўзаро илмий ҳамкорлик шартномалари асосида Асака шаҳридаги “ЎзДЭУАвто” қўшма корхонаси ҳамда Самарқанд шаҳридаги “СамКочАвто” қўшма корхонасида, қисман “Тошшаҳарйўловчитранс” акционерлик компанияси билан тузилган шартномага асосан Тошкент шаҳридаги ҳамма йўловчи ташиниш корхоналари, автобус ва такси саройларида ўтказадилар. Бундан ташқари ўқувчилар пойтахт ҳамда Тошкент вилояти тасарруфидаги қўшма корхоналар, акционерлик жамиятларига тегишли ташкилотларда ҳам битирув ва диплом-олди амалиётларини ўтказадилар.

Ўқув юрти ижтимоий ҳамкорлик йўлида ташқи алоқаларга ҳам алоҳида эътибор қаратиб келмоқда. Ҳозирги кунда Шве-

циянинг “Скания” автомобиллар ишлаб чиқариш заводи билан, Стокгольм шаҳридаги Қироллик Техника Университети, Москва Автомобиль ва Йўллар Техника Университети, Киев Автомобиль ва Йўллар Институти билан ўзаро ҳамкорлик қилиб келмоқда. Ўқув юрти Европа Иттифоқи таъсис дастурининг “Ўзбекистонда ўқитиш ва таълим соҳасида ижтимоий ҳамкорлик” лойиҳаси аъзосидир. Коллеж Япониянинг “Мелком” компанияси ҳамда Германиянинг “ИНВЕНТ” (InWent) фонди билан ҳамкорлик олиб бормоқда.

“ИНВЕНТ” фонди билан тузилган шартномага биноан коллежнинг 4 нафар ўқитувчиси Манейм шаҳридаги малака ошириш институтида ўз билимларини ошириб қайтдилар.

Коллеж қошида тузилган ахборот-ресурс маркази нафақат ўқувчи-ёшларга, балки аҳолининг билимга чанқоқ вакилларига ҳам ахборот-кутубхона хизмати-ни кўрсатмоқда. Ахборот-ресурс маркази аҳолини янада кенг ва системали равишда ахборот билан таъминлаш учун зарур шароитларни яратиб бериш мақсадида ўқув юрти худудига яқин бўлган “3-

Чарх—Камолон” маҳалласи фуқаролар йиғини ўртасида ҳамкорлик шартномасини имзолади. Унга кўра марказ маҳалла худудида истиқомат қилувчи аҳолини имкон қадар марказга аъзо қилиш, ҳар ҳафтада бир марта маҳалла маданият уйида кўчма кутубхона ташкил қилиш, маҳалла аҳолисини асосий кутубхона-ахборот хизматлари билан бепул таъминлаш, маҳалла фуқаролар йиғинига обуна масаласида ҳомийлик ёрдамини кўрсатади. Маҳалла фуқаролар йиғини эса бу тадбирларни ўтказишда марказга кўмаклашади.

Ҳозирги кунда ахборот-ресурс марказига уч мингта яқин ўқувчи, 100 дан ортиқ ўқитувчи ва 500 га яқин маҳалла аҳолиси аъзодир.

Замонавий коллеж биносида ўқувчиларнинг танлаган касбларини пухта эгаллашлари учун барча зарур шароитлар яратилган. 2008 — Ёшлар йилида коллежда таҳсил олаётган уч мингдан зиёд ўқувчиларга 200 га яқин малакали ўқитувчи, усталар ўз малака ва иқтидорини ишга солиб, фидойи фарзандларимизга билим ва касб чўққиларини забт этиши учун ҳақиқатан ҳам толмас қанот бўлмоқдалар.

Шавкат ЁҚУБОВ,
Тошкент автомобиль ва йўллар
касб-хунар коллежи
“Ахборот-ресурс маркази”
раҳбари

ГУЛҚАЙЧИ

Пўстин ҳақи

Бир тулки рамақижон бўлиб озиб кетибди. Кўнгли тусайдиган овқат топиб ейишдан ожиз қолибди.

Ниҳоят, у бўрининг уясига бориб уни аврай бошлабди:

— Бўривой, мен машҳур тикувчиман. Бундай ўйлаб қарасам, сен кийсанг арзигудек бир пўстин тикиб беришга қодир эканман.

Бўри розилик билдирибди. У тулкининг айтганини қилиб, бир неча қўйни ўлдириб, тулкивойга келтириб берибди. Тулки қўй гўштини маза қилиб еб юраверибди.

Бўри: “Пўстин тайёр бўлдими” деб кўп марта сўрабди. Тулки бўлса нуқул “эртага” деб алдайверибди. Шу зайлда тулки тузалиб, семириб кетгандан кейин уясига кираверишда ўтириб олиб ўзича: “Энди бўрига ваъда қилган пўстин нима бўларкин?” деб ўйлабди.

Кунларнинг бирида ажойиб пўстин кийган бир отлиқ ўтиб қолибди. Тулки бу тасодифдан фойдаланиб, бўрини чақирибди:

— Бўривой, кел, манови одам сенга тикиб қўйган пўстинимни ўғирлаб кетяпти.

Бўри отлиқнинг орқасидан қувибди. Отлиқ ўзича: “Яна менга шикаст етказмасин...” деб ўйлабди-да, сиртмоқ ташлаган экан, бўрининг бўйнига тушибди.

Тулки бўлса, фалокатдан қутулгач, бўрининг орқасидан:

— Бўри, энди сен одамга хизматкор бўлиб кетдинг. Менга пўстиннинг пулини ким тўлайди? — деб бақириб қолибди.

Нигина тайёрлади.

